

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕТНОЛОГІЇ ТА КРАЄЗНАВСТВА

Освітній рівень: другий (магістерський)

Освітня програма: «Етнологія»

Спеціальність: 032 «Історія та археологія»

**ВЕСІЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ ПВДНЯ УКРАЇНИ В 1965-1985 РР. (НА
ПРИКЛАДІ МИКОЛАЇЩИНИ)**

Кваліфікаційна робота студента:

Бездітної Дарини Володимирівни

(підпис здобувача освіти)

Науковий керівник:

доктор історичних наук, професор

Конта Ростислав Михайлович

(підпис наукового керівника)

«Рекомендовано до захисту на ЕК»

Завідувач кафедри етнології та краєзнавства

доктор історичних наук, професор

Капелюшний Валерій Петрович

(підпис завідувача кафедри)

КИЇВ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Розділ 1. Джерельна база та історіографія проблеми.....	8
1.1. Джерельна база дослідження	8
1.2. Історіографія проблеми.....	20
Розділ 2. Дошлюбне спілкування молоді.....	31
Розділ 3. Структура і зміст весільної обрядовості (1965-1985 рр.): регіональна специфіка.....	37
3.1. Передвесільна частина.....	37
3.1.1. Сватання.....	37
3.1.2. Весільний коровай.....	42
3.1.3. Дівич-вечір: обрядодії.....	48
3.2. Весільний цикл.....	50
3.2.1. Покривання молоді.....	59
3.2.2. Обряд «комора».....	62
3.3. Післявесільні звичаї і обряди.....	67
Розділ 4. Нанашки в весільній обрядовості Миколаївщини.....	70
Висновки.....	77
Список використаних джерел та літератури.....	81
Додатки.....	85
Додаток 1.....	85
Додаток 2.....	90
Додаток 3.....	102
Додаток 4.....	107
Додаток 5.....	110
Додаток 6.....	115
Додаток 7.....	117
Додаток 8.....	125

Додаток 9.....	131
Фото-матеріали.....	134
Додаток 10.....	134
Додаток 11.....	134
Додаток 12.....	135
Додаток 13.....	135
Додаток 14.....	136
Додаток 15.....	136
Додаток 16.....	137
Додаток 17.....	137
Додаток 18.....	138
Додаток 19.....	138
Додаток 20.....	139
Додаток 21.....	139
Додаток 22.....	140
Додаток 23.....	140

ВСТУП

Українська традиційна культура включає в себе різноманітні обряди, які пов'язані з важливими подіями в житті людини, такими як народження дитини і створення родини. Ці обряди є джерелом вивчення різних аспектів українського життя і є одними з найбільш консервативних інститутів. Українське весілля, зокрема, включає в себе не тільки питання, пов'язані з шлюбно-сімейними відносинами, але й інші важливі сфери життя.

Так, одне з головних місць у житті українців є весільна обрядовість і є провідним носієм статевої культури й землеробського світогляду як його складової. Неможливе всебічне висвітлення всіх процесів без її дослідження, котрі протягом історичного періоду зумовлювали життєдіяльність українців, як існування нації.

До циклу обрядів переходу входить традиційна весільна обрядовість. Традиційно в житті людини весілля не вважається щасливою подією, тому що свого представника втрачає один рід, а інший – набуває, але ніхто не знає, чи буде щасливим подружнє життя.

Весільна обрядовість Півдня – складова загальноукраїнської святково-обрядової культури з її спільними закономірностями, локальними та регіональними рисами. Етнокультурні зв'язки українців з різними етносами характерні для регіону Півдня, що безпосередньо склалися упродовж різних історичних періодів, що позначилось на особливостях культури цього регіону.

Як відомо, структурно весілля поділяється на три основні цикли – передвесільний, власневесільний і післявесільний. Відповідні обряди властиві кожному з них, які, водночас, відзначаються регіональними особливостями.

З початку 1960-х років в Україні поширюється новий тип весілля, який називається «комсомольське весілля». Цей вид весілля поєднує урочисту громадську реєстрацію шлюбу з кращими традиціями народної

весільної обрядовості. Головною особливістю комсомольського весілля є те, що на церемонії шлюбу та весілля бере участь громадськість, а також вона бере на себе відповідальність за добробут молодої сім'ї на початку спільного життя.

На весіллях часто використовують заздалегідь розроблений сценарій, що був написаний представниками влади, який детально обговорюється молодятами. У рамках цього сценарію визначається хід подій на весіллі та проведення окремих церемоній. Власне, у добу застою визначні події в житті людей, пов'язані з одруженням та вшануванням ідеї радянської сім'ї, урочистим чином узаконювалися державою та громадськістю.

Так весільна обрядовість впродовж ХХ ст. зазнає змін: втрачаються складові, з'являються інновації. На традиційній обрядовості та світогляді відбиваються соціальні перетворення. Великий інтерес у цьому зв'язку становить дослідження регіональних особливостей весільної обрядовості Півдня. На Миколаївщині вплив міжетнічних взаємин проявляється у культурі українців, але різноманітності більше помітні на місцевому рівні - на рівні окремих сіл. Варто відзначити, що недостатня вивченість регіональної специфіки весільної обрядовості українців позначилась також на оцінці стану побутування весільної обрядовості.

У зв'язку з цим **актуальність теми дослідження** підсилюється потребою об'єктивного вивчення весільної обрядовості зазначеного регіону – Півдня, адже до сьогодні немає узагальнюючого дослідження з даної тематики. Власне, весільна обрядовість українців у даному регіоні формувалась в особливих поліетнічних умовах, де вони проживали окремими поселеннями або спільно з іншими етнічними групами. Незважаючи на це, українці дотримувалися своїх традицій та соціального устрою відповідно до національних норм. Досліджуючи весільну обрядовість українців у межах цього регіону, виникають питання про те, що є спільним та що є особливим у їхній традиції, а також про чинники, які впливали на розвиток цієї обрядовості в даному регіоні.

Об'єктом дослідження є весільна обрядовість Півдня України, зокрема Миколаївщини.

Предметом дослідження є трансформація весільних традицій Півдня України.

Мета дослідження полягає у виявленні традиційних обрядів, які збереглися у весільному святкуванні та ідентифікація одвічних сакральних людських цінностей через трансформацій шлюбної обрядовості у добу застою.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання наступних **завдань**:

- проаналізувати загальну джерельну базу дослідження;
- охарактеризувати стан наукової розробки теми в історіографії весільної обрядовості;
- висвітлити наявну історіографію про дослідження весільної обрядовості Півдня України;
- дати характеристику основним структурно-функціональним компонентам весільної обрядовості Півдня України 1965-1985 рр.;
- дослідити, як змінювалася весільна обрядовість протягом 1965-1985 рр. та, яка відбулась трансформація весільних обрядів у зазначений період;
- дати характеристику обрядовим персонажам Півдня України.

Методологічні основи дослідження. Методологія дослідження весільної обрядовості залежить від мети та завдань дослідження та характеру джерельної бази. В спеціальній літературі існують загальнотеоретичні підходи та роботи, присвячені окремим проблемам весільної обрядовості, що відображають основні концептуальні напрями дослідження. Підхід до дослідження полягає в поєднанні принципу історизму, загальнотеоретичних положень та структурно-функціонального аналізу контексту обрядів як знайомих систем.

Структура роботи. Досягнення мети і вирішення завдань дослідження відображені у змісті роботи, що складається з вступу, чотирьох

розділів, висновків до кожного із них, загальних висновків, списку використаної літератури і джерел та додатків у вигляді опитувань та фото-матеріалів. Загальний обсяг роботи становить 80 сторінок та 60 сторінок з додатками.

Розділ 1. Джерела та історіографія вивчення весільної обрядовості.

1.1. Джерельна база дослідження.

Здавна весільна обрядовість цікавила дослідників, які починають здійснювати записи весільних обрядів систематично, починаючи з кінця XIX століття. Якщо аналізувати праці присвячені цій тематиці, то можна виділити першу групу джерел – це опубліковані розвідки етнографів.

Однак, зазвичай емпіричного характеру, дані з весільної обрядовості зустрічаються в давніх працях, т. зв. описах українських земель, занять, побуту, звичаїв народів тощо. Варто зазначити, що в літописі Нестора Літописця знаходимо перші відомості про шлюбні звичаї наших пращурів¹.

Одним із перших, хто подав повний опис весільної обрядовості зробив французький дослідник, військовий архітектор XVII ст. Г.Л. Боплан у своїй праці «Опис України», яка була надрукована у 1650 р. Зокрема, у праці висвітлено окремі цінні розділи для вивчення даної тематики. Це, безпосередньо, «Як дівчата залицяються до парубків», «Як селянин може одружитися з панночкою» та «Як відбувається весілля»².

У розділі «Як дівчата залицяються до парубків» висвітлено, що дівчина також могла проявити свою відвагу по відношенню до парубка, який їй сподобався. Вона могла спокійно зайти до хати батьків парубка, починаючи вихваляти коханого, його добрі чесноти та, який вправний господар. Згодом вихваляла батьків, просячи їхньої згоди на шлюб. Якщо дівчина чула відмову, то вона вперто наполягала на своєму та відмовляла йти

¹ Гаєвська Т. Традиційна весільна обрядовість українців кінця XIX ст. — початку XX ст. / Т. Гаєвська // Культурологічна думка. - 2016. - № 9. - с. 105-112.

² Боплан Гійом Ле Вассер де. Опис України / Гійом Ле Вассер де Боплан; пер. з фр. В. Косика. – Львів: Мета, 1998. – с. 104-107.

з хати поки не доб'ється свого. У відповідь могли бути такі слова «я нікуди не піду поки мене не полюбить». У таких випадках у парубка та у його сім'ї не було вибору, адже це пояснювалося тим, що батьки боялися накликати на себе гнів господній, де в результаті з ними трапиться нещастя, адже прогнати дівчину означало зневажити увесь її рід. Тому автор підкреслює цим, що дівчина зазвичай ніколи не зазнавала невдач у своєму виборі порівняно з хлопцями.

Зокрема, в останньому розділі знаходимо цінну інформацію про обряд «комори». Боплан детально описує «зближення» молодих під контролем родичів. Значення цього обряду полягало у перевірці молодої на цноту. Перед статевим актом дівчина проходила перевірку. Її роздягали догола та оглядали з усіх боків («за вухами, у волоссі, між пальцями ніг»), щоб переконатися чи «ніде немає захованої крові, шпильки, просоченої якою-небудь червоною рідиною». Якщо молода виявлялася чесною або нечесною, то очікував різний розвиток весільного сценарію¹

З кінця XVIII ст.- початку XIX ст. у цьому контексті інтерес до весільної обрядовості становлять праці Г. Є. Калиновського та Й. І. Лозинського.

Так у 1777 році була опублікована праця Григорія Калиновського «Описания свадебных украинских простонародных обрядов, в Малой России»² у Петербурзі. Пізніше перевидавалася кілька разів: в «Архиве историко-юридических сведений, относящихся к России...» (1854 р.), «Харьковском сборнике» (1889 р.). Українською мовою була надрукована лише в 1970 році у виданні Інституту мистецтвознавства, фольклору та

¹Боплан, Гійом Ле Вассер де. Опис України / Гійом Ле Вассер де Боплан; пер. з фр. В. Косика. – Львів: Мета, 1998. – с. 110-115.

² Калиновський Г. «Описания свадебных украинских простонародных обрядов, в Малой России». Режим доступу: <https://archive.org/details/vesillya1/page/n5/mode/2up>

етнографії ім. М.Т. Рильського «Весілля». Аналізуючи цей опис весілля, як за першу узагальнюючу етнографічну працю, цим роком можна вважати зародження української весільної етнографії. У праці автор зазначає, що на основі східнослов'янської зародилась весільна обрядовість українців. Г. Калиновський подає відомості про весільні страви, напої, розглядав весілля як громадський акт освячення нової сім'ї. Однак, Калиновський так і не наводить жодної весільної пісні, що досить зменшує вартість етнографічного опису.

Ще однією цінною працею першої половини ХІХ ст. є дослідження польського дослідника Й. Лозинського – «Рускоє весіле», яке з'явилося у Перемишлі 1835 р. було перевидане Р. Кирчівом і згодом вийшло в світ під назвою «Українське весілля»¹. У праці автора описані весільні звичаї Галичини. Йосип Лозинський детально описав передвесільні і весільні звичаї, що мали наступну структуру: старости, «замоти» і заручини, домовленість про віно, підготовку до весілля, запрошення гостей. Варто зазначити, автор акцентує увагу на весільних чинах обох молодих, детально описує обрядодії, які відбуваються у молодого і молодої – це розплітання молодої, приготування короваю та благословення молодих. Цінним доробком у праці Й. Лозинського є і те, що він подає тексти весільних пісень в поєднанні з весільними обрядами. Відповідно це дає краще зрозуміти сценарій весілля, його складові частини, обрядові компоненти². Слід підкреслити, що такий виклад пісенного матеріалу не простежується у працях Г. Боплана і Г. Калиновського.

Новим етапом розвитку етнографічної науки пов'язано безпосередньо з заснуванням Російського географічного товариства (РГТ) у 1835 р., де у першому збірнику товариства були вміщені матеріали про весільну

¹ Лозинський Й. Українське весілля. – К.: Центр учбової літератури, 2021. – с. 176

обрядовість українців. Згодом в Україні з ініціативи РГТ працювала етнографічна експедиція в 1870-х роках під керівництвом П. П. Чубинського.

Саме його праці у вивченні весільної обрядовості є важливим джерелом. Власне у 1877 було видано фундаментальне семитомне видання «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край»¹, зокрема у четвертий том присвячений родинній обрядовості та з різних місцевостей містить цінні відомості про весільну обрядовість українців (Волинь, Київська і Харківська губернії, Поділля). Чубинський детально описав весільний обряд та його структуру, подав тексти пісень, які були покладені на ноти (майже 1500). Однак наукове значення дослідження є подані місця запису, локалізація матеріалу та його варіантність.

Щодо питань історії походження української традиційної весільної обрядовості в другій половині XIX ст. неабияке пізнавальне значення мають праці М. Ф. Сумцова. Власне, він присвятив ряд наукових робіт: «О свадебных обрядах, преимущественно русских» (Харьков, 1881); «Религиозно-мифическое значение малорусской свадьбы» (Київ, 1885); «Хлеб в обрядах и песнях» (Харьков, 1885); «К вопросу о влиянии греческого и римского свадебного ритуала на малорусскую свадьбу» (Київ, 1886); «Досветки и посиделки» (Київ, 1886) і ряд інших.

В етнографічних матеріалах дослідника можна виділити відомості про дошлюбне спілкування української молоді, організацію вечорниць й досвіток. Зокрема, М. Сумцов у 1886 р. на сторінках журналу «Киевская

¹ Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским географическим обществом. Югозападный отдел: Материалы и исследования, собранные П. П. Чубинским в 7 томах. (Далі – Труды этнографическо-статистической экспедиции...). – Т. IV: Обряды: родины, крестины, похороны. – СПб., 1877. – 713 с.

старина» опублікував статтю під назвою «Досветки и посиделки»¹, де висвітлив «досвітки» дослідник порівняв українські і російські вечорниці – виділив спільне і відмінне; підкреслив високоморальну поведінку молоді під час ночівлі, а якщо траплялись поодинокі випадки «разврату», то пов'язував це з негативним впливом міста. Варто підкреслити, окремі думки автора у своїх працях про фактор запозичення античної весільної обрядовості.

М. Сумцов запропонував для повного розуміння весільного обряду та пісень таких науковий підхід: з давніми народними світоглядними віруваннями зіставити елементи весільного ритуалу, звернувши увагу на зв'язок весільного обряду зі святами народного календаря.

Усі весільні обряди М. Сумцов поділяє на юридичні та релігійно-міфічні. З історичного погляду виокремлює три групи²:

- 1) умикання (викрадання) молодої в доісторичні часи;
- 2) купівля й продаж молодої;
- 3) відображення весільного дійства як добровільної угоди.

У монографії «О свадебных обрядах, преимущественно русских»³ М. Сумцов у дусі міфологічної теорії розглядає ряд питань: «Небесні шлюби та участь небесних світил у здійсненні людських шлюбів», «Час здійснення шлюбів», «Риси небесного шлюбу в шлюбі людей», «Весільні символи сонця, грому і дощу» тощо.

¹ Сумцов, Н. Ф. Досветки и посиделки / Н. Ф. Сумцов // Киевская старина. — 1886. — Т. 14. Март. — с. 421–444.

² Дмитренко М. Видатний український народознавець Микола Сумцов // Народна творчість та етнографія. – 2004. – № 3. – с. 3-14.

³ Сумцов Н. Ф. О свадебных обрядах, преимущественно русских / Н. Ф. Сумцов. – Х., 1881. – с. 125.

У розвідці «Релігійно-міфічне значення українського весілля»¹ відображено, зокрема, питання: присутність богів на весіллі; культ сонця; коровай; гільце; релікти вірувань у шлюбі місяця і зорі та ін.

Чимало елементів весільної атрибутики з позицій міфологічної школи інтерпретував М. Сумцов. Персні, вінки, яблуко – символи сонця; багаття, свічки – символи небесного вогню; стріла, батіг зіставлялися із сонячним променем, а весільному дзвіночку приписувалося значення грому. Таким же чином обрядове обсіпання молодих зерном, горіхами, а також обливання, змащування волосся розглядалося як весільні варіанти грози, дощу, що несуть ідею запліднення.

У праці «Хлеб в обрядах и песнях»² М. Сумцов розглядає хліб і його призначення не лише в побуті, а у обрядах, безпосередньо – весільному, визначає релігійно-міфічне і побутове значення хліба, подає при використанні обрядового хліба територіальні відмінності. Так автор корінь слова «коров», «крав» ототожнив з назвою жертвовної тварини – корови. Це безпосередньо, на його думку, свідчить про заміну жертвоприношення тварини хлібом. Дані з народних обрядів і пісень використовував М. Сумцов для підтвердження цієї теорії.

Цінним джерелом весільної обрядовості українців є дослідження Х. Вовка. У 1899 році науковець став членом Наукового товариства імені Т. Шевченка, власне за його ініціативою було засновано Етнографічну комісію. Визнання вченому принесла праця, яка, на жаль, і досі не опублікована в Україні - «Шлюбний ритуал та обряди на Україні». Основні етапи весільної церемонії, склад його учасників, обряди і звичай, символіку, регіональні особливості у своїй монографії описав автор. Зокрема, весільну обрядовість

¹ Сумцов Н. Ф. Религиозно-мифическое значение малорусской свадьбы / Н. Ф. Сумцов // Киевская старина. – 1885. – Т. 11, № 3. – с. 417–436.

² Сумцов Н. Ф. Хлеб в обрядах и песнях / Н. Ф. Сумцов. – Х.: Типогр. М. Зильберберга, 1885. – С. 140.

Х. Вовк порівнює східних слов'ян і народів інших країн (Німеччини, Італії, Туреччини, Індії тощо). Уже в 1927 році була надрукована ця ґрунтовна розвідка про слов'янське весілля в Празі, в Інституті імені Драгоманова.

«Червоною ниткою» у наукових дослідженнях Х. Вовка проходить весільна обрядовість українців і слов'янських народів, автор поєднує спільне і відмінне. Так, в 1890 р. вчений опублікував статтю у Софії «Свадбарские обряды на славянските народы», а у 1895 р. в Петербурзі – «Свадебные обряды в Болгарии». Далі у 1911 р. вчений видає «Программу для собирания сведений о свадебных обрядах у великорусов и инородцев Восточной Сибири». Таким чином, весільна обрядовість займає чільне місце у його науковій спадщині.

Для розвитку української етнології велике значення мало заснування журналу «Киевская старина», який з 1882 по 1906 р. виходив у Києві. Цінність даного часопису полягала в тому, що з'являлись етнографічні публікації на сторінках впродовж всього часу його виходу, безпосередньо висвітлювали питання весільної обрядовості. Зокрема, з різних місцевостей України, в тому числі, Півдня у журналі вміщено декілька записів весільного ритуалу.

Чимало цікавих спостережень про традиції дошлюбного спілкування молоді, про становище жінки в традиційному суспільстві, жіночу долю зробив дослідник, член Наукового товариства ім. Шевченка у Львові Володимир Гнатюк, який на цю тематику зібрав багатий матеріал, вмістивши у своїх численних фольклорних збірках. Зокрема, на особливу увагу заслуговує стаття дослідника «Пісня про покритку, що втопила дитину»¹ (Львів, 1919).

У розділі «Вечорниці і досвітки» автор акцентує увагу негативні наслідки дошлюбного інтимного спілкування молоді, наводячи приклади

¹ Гнатюк В. Пісня про покритку, що втопила дитину // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1919. – Т. 19-20. - с. 249-389.

різних варіантів пісень. У центрі пісні - дівчина, яка провинилася і потопає у воді, засуджуючи своїх батьків, що недогледіли її, адже цнота молодої була цінністю і ключовим критерієм її доброчесності. Зокрема, ця формула-сентенція, тобто, застереження матері, яка давала волю дітям відповідно погано виховувала їх, популярна в українському фольклорі у різних варіантах, зокрема у Гнатюка:

«Попереду батько й мати все плаче, рида.

Не плач, мати, не плач, рідна, бо в тебе ще п'ять.

Не пускай же на досвітки, нехай дома сплять.

Бо на досвітках чужа мати кладе доню спать.

Та біля кожної подушечки женихів по п'ять.

Та не хрестившись та не молившись треба з їм лягать.

Та не хрестившись та не молившись треба обнімать

Та не хрестившись та не молившись треба цілувать¹».

Тому власне «джерелами гріха» вважали молодіжні зібрання — вечорниці, досвідки тощо. Дослідник докладно описує перебіг цих розваг, звичаїв спільної ночівлі, відносин між парубками та дівчатами, змальовує детально весільний обряд комори, випробування цноти дівчини та звичай покривання голови, переходу покритки до статусу жінки.

Другою групою джерел, на підставі яких написана книжка, є неопубліковані етнографічні матеріали, які зберігаються в архівах України

Іншою другою групою джерел у вивченні даної проблематики є неопубліковані етнографічні матеріали, які безпосередньо зберігаються в архівах України.

Третя група джерел характеризується польовими етнографічними матеріалами, присвячені весільній обрядовості.

¹ Гнатюк В. Пісня про покритку, що втопила дитину // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1919. – Т. 19-20. – С. 285

Таким чином, якщо підсумовуючи вищесказане, то у працях етнографів ХІХ – ХХ ст. ми знаходимо цінний першоджерельний матеріал, завдяки якому ми можемо реконструювати світоглядні уявлення, проаналізувати весільні обрядодії тих чи інших часів, їх трансформацію. Велике знання мають і неопубліковані архівні матеріали та безпосередньо польові дослідження, які допомагають нам з'ясувати які зміни відбулись у традиційній культурі українців, насамперед у весільній обрядовості.

Слід зазначити, що історичні умови заселення Півдня України, змішаний етнічний склад населення, особливості соціально-економічного розвитку регіону – це важливі фактори, які позначилися на локалізації та специфіці його традиційно-побутової культури.

Регіональні особливості українського весілля мають різний ступінь дослідженості. Щодо джерельної бази, то безпосередньо недостатній обсяг інформації загострює питання. Особливо, коли ставиться завдання – дослідити обрядовість у традиційній культурі Півдня України. Зростає роль періодичних видань як газета «Одесский вестник», «Подольские епархиальные ведомости», «Херсонские епархиальные ведомости» та інші, які не мали прямого відношення до вивчення традиційної культури, однак час від часу на сторінках якого з'являлись повідомлення про обряди і звичаї населення. Один із перших друкованих періодичне видання «Одесский вестник» видавав з 1827 по 1893 рік чимало матеріалів, в яких розповідається про традиційну культуру населення. Інформації про весільну обрядовість бракує. Проте публікувалось декілька статей про весілля південнобессарабських молдован¹.

З другої половини ХІХ століття з'являються наукові дослідження, у яких ґрунтовно застосовується порівняльний метод щодо вивчення

¹ Петрова Н. О. Українська традиційна весільна обрядовість Одещини (20–80-ті рр. ХХ ст.): дис. канд. іст. наук: 07.00.05 / Наталія Олександрівна Петрова. – К., 2004. – С. 35.

традиційної культури. В періодичних виданнях збільшується кількість праць, зростає фаховий рівень дослідників. Відповідно з кінця XIX – на початку XX ст. зростає кількість етнографічних матеріалів. Варто підкреслити, на сторінках журналу «Киевская старина» (1882-1906) серію статей, однак зазначеного регіону матеріалу з весільної обрядовості небагато.

Фактично однією із перших робіт Півдня належить праці історика Володимира Ястребова «Новые данные о союзах неженатой молодежи на юге России»¹ (1896), який досліджував дошлюбне спілкування молоді та весільну обрядовість.

Автор висвітлює дотримується точки зору, що саме у підборі шлюбних партнерів об'єднання молоді відіграло визначальну роль. Він розглядає парубоцькі і дівочі громади як соціальне явище, яке потрібно досліджувати на рівні одного чи декілька великих регіонів, щоб поглиблено проаналізувати сутність і функціонування. Відповідно автор застосовує метод збору матеріалу різних регіонів Півдня Російської Імперії (переважно Херсонська губернія), користуючись послугами респондентів.

Дана методика більш змістовно і поглиблено накопичила достатньо велику кількість етнографічного матеріалу, виділивши ключові моменти, на яких акцентував автор.

Володимир Ястребов висвітлює інформацію про структуру парубоцького об'єднання як колективу молодих. До об'єднань входили парубки 16-18 років, який складався з виборного керівника (отаман, береза), а в інших випадках і помічника, старших парубків і рядових членів громади. Різні варіації автор описує вибори отамана, прийняття рядових членів чи вилучення з громади тощо. У правовому аспекті особливе місце виділено життєдіяльності громади відповідно кожен член об'єднання має дотримуватись певних обов'язків, при цьому користуючись досить

¹ Ястребов В. Новые данные о союзах неженатой молодежи на юге России // В. Ястребов // Киевская старина. – 1896. – Т. 55. – № 10. – с. 110–128.

широкими правами. У своїй роботі автор приділяє увагу дорослим мешканцям села, наголошуючи у їх значенні і важливості створенні нової сім'ї.

На відміну від систематичного дослідження дуже стисло подається інформація про дівочі громади. Про них згадуються двічі: при підготовці до святкування до дня Андрія та щодо організації весняних заходів (наприклад, освяченні дівочої криниці тощо).

Так, у дошлюбному спілкуванні молодого і молодої В. Ястребов описує т. зв. гру «полювання»: *«Зазвичай хлопець вже з перших днів свого вступу до громади обирає собі «гуляку» або «ночуваку», пропонуючи співжиття дівчині або особисто, або через одного зі своїх друзів. Якщо дівчина приймає пропозицію, то кажуть, що «йому від неї буде мокра», а якщо відмовила, то «суха». Часом хлопець з нею гуляє поки не одружиться. І парубоцька громада, аби ніхто їм не перешкоджав. Дівчина знаходить можливість прийняти його в клуні чи стодолі, а якщо вона спить в окремій хаті, то впускає його у вікно або стелить на возі, в саду або на соломі. Зауваживши, що дівчина закохана у нього, він йде далі, обмацує її груди та статевий орган, і нарешті – полює: так називається особливий спосіб парубкування без позбавлення цноти. Її ж бо потрібно зберегти аж до дня шлюбу. Природньо, що є винятки, але трапляються вони вкрай рідко»¹.*

Ще одна праця Володимира Ястребова, присвячена родинній обрядовості, зокрема весільній є «Свадебные обрядовые хлеба в Малороссии» («Киевская старина», 1897)². Весільні хліби українців лісостепової і степової зони були предметом його дослідження, зокрема Єлисаветградського, Олександрівського, Літинського повітів.

¹ Ястребов В. Новые данные о союзах неженатой молодежи на юге России // В. Ястребов // Киевская старина. – 1896. – Т. 55. – № 10. – с. 110–128.

² Ястребов В. Свадебные обрядовые хлеба в Малороссии / В. Ястребов // Киевская старина. – 1897. – Т. 59. – с. 281–288.

Дослідник чітко описує, що кожен із видів весільного хліба (коровай, лежень, дивень тощо) був складовою частиною весільного обряду. Відповідно, Ястребов розділив типологічно весільний хліб на шишки, коровай, лежень. Особливу увагу виділив на технології приготування, дії коровайниць, використання ними різного роду речей, продуктів. Власне, випікання короваю виділялося магічне значення. Слід підкреслити, що оригінальні вироби з тіста, квіти на коровай для дослідника були не просто прикраси, а символи зі смисловим навантаженням. Однак на відомі публікації тлумаченні символів Ястребов при цьому не посилається, а намагається передати народні уявлення і знання про символіку певного атрибуту, таким чином, зберігаючи регіональні ознаки обрядовості. Наприклад, можна навести уявлення місцевого населення, які він наводить про символіку барвінку, калини на коровай¹.

Таким чином, джерельна база етнографічного регіону Півдня є малодосліджуваною.

Власне, для загального аналізу автором було проведено опитування на Миколаївщині. Це була сільська місцевість – с. Полігон Вітовський р-н, с. Луканівка Первомайський р.н, смт. Криве Озеро Первомайський р. н. Зокрема було опитано 7 респондентів, які одружувалися у зазначений період.

¹ Ястребов В. Свадебные обрядовые хлеба в Малороссии / В. Ястребов // Киевская старина. – 1897. – Т. 59. – с. 281–288.

1.2 Історіографія проблеми.

Новий етап починається з утворенням СРСР у суспільно-політичному, соціально-економічному та безпосередньо культурному житті українського народу. Цей період характеризується процесом формування традицій суспільства, які виховували радянську людину. Марксистсько-ленінське вчення про розвиток соціалістичної культури стало ідейною основою формування нової обрядовості. Слід підкреслити, в Україні з приходом більшовиків до влади поширилася дія Декрету від 29 грудня 1917 р. – «Декрет про необхідність впровадження нових свят і про всебічне сприяння організації масових торжеств і видовищ»¹.

Народна культура українців та весільна обрядовість набули своєрідних ознак зі встановленням радянської політичної системи. Процес руйнації народної обрядовості пришвидшували складі історичні умови, такі як – ідеологічні та політичні утиски, репресії, війна та відповідно економічна криза.

Якщо виділяти весільну обрядовість, то у дослідженнях 20-х років ХХ ст. зароджується новий напрям, де безпосередньо науковці зверталися до економічних чинників, що впливали на трансформацію весільних обрядів².

На початку ХХ ст. до української етнографії особливий інтерес пов'язаний із заснуванням Української Академії Наук. Для вивчення традиційно-побутової культури суттєво поповнюється джерельна база, внаслідок систематичного проведення фольклорно-етнографічних експедицій вводиться в науковий обіг новий матеріал.

¹ Декреты Советской власти. – Т.1. – М., 1957. – с. 404-405

² Петрова Н. О. Українська традиційна весільна обрядовість Одещини (20–80-ті рр. ХХ ст.): дис. канд. іст. наук: 07.00.05 / Наталія Олександрівна Петрова. – К., 2004. – с. 239.

З 1921 р. питаннями вивчення культури і побуту населення займаються різні комісії, музеї, зокрема Етнографічна комісія на чолі з академіком А. Лободою, комісія краєзнавства з етнографічними секціями і Музей антропології та етнології ім. Ф. Вовка у Києві. Власне, етнографічною комісією ВУАН (1921-1923) було розроблено й поширено серед населення радянської України програми для збирання народних звичаїв, вірувань, прислів'їв, особливо весільної обрядовості. Понад 6 тис. примірників програм було розіслано. Власне, наприкінці 20-х рр. ХХ ст. з Етнографічною Комісією співпрацювало понад 10 тис. збирачів-аматорів, які за програмою записували обряди і звичаї українців.

Слід наголосити, в спеціальних демографічних та окремих виданнях після проведення Всесоюзного перепису населення у 1926 р. з'являються відомості про національний і кількісний склад сім'ї тодішньої держави. Питанням шлюбу і сім'ї приділяли радянські дослідники у ході історичного розвитку.

З початком 1930-х рр. зупиняється стрімкий розвиток української етнографії – часом голодомору та політичних репресій. Внаслідок цього спостерігається звуження предмета етнографії як самостійної науки з притаманними їй предметом і методом дослідження.

На умовах утворення «загальнорадянської» спільноти без національних традицій і культури, відбувається відродження етнографічної науки за радянського часу.

Слід відзначити, що у повоєнний період за радянських часів, пріоритетними стали дослідження сім'ї та сімейного побуту в робітничому середовищі, хоч не залишається поза увагою й селянська родина. Відхід від етнографізму спостерігається у цей час, однак багато уваги зосереджено на вивченні соціалістичної сім'ї. Основними завданнями науковців стають характеристика соціалістичної робітничої і селянської сім'ї, пропаганда соціалістичного побуту, нових обрядів, звичаїв, традицій.

Лише відроджується дослідження весільної обрядовості у повоєнний період завдяки дослідникам Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського. Власне, цінним виданням цього періоду є наукова робота «Весілля» (Київ, 1970) у 2-х книгах¹. Відомі фольклористи М.М. Шубравська і О. А. Правдюк стали упорядниками цієї праці. Власне, записи весільних обрядів з різних регіонів подають автори.

Особливий науковий інтерес становлять для нас праці дослідників 70-80-х рр. ХХ ст. присвячені темі весільній обрядовості, оскільки в цей період автори акцентують увагу на трансформації весільних обрядів, їх причини. До наукових робіт належать монографії Н. І. Здоровеги², В. К. Борисенко³, О. М. Кравець⁴, В. Ю. Келембетової⁵.

У 1966 році вийшла у світ монографія «Сімейний побут і звичаї українського народу» О. Кравець. Дана праця є першою другої половини ХХ ст., у якій описано становлення радянської весільної обрядовості. Окремий розділ присвячено культурним перетворенням сімейного побуту та новій радянській сімейно-побутовій обрядовості. У своїй праці дослідниця

¹ Весілля. У 2 кн. Кн. 1 / упорядкув. текстів, примітки М. М. Шубравської; нот. матеріал упорядкув. О. А. Правдюк. – К.: Наукова думка, 1970. – 456 с.

² Здоровега Н. І. Нариси весільної обрядовості на Україні / Н. І. Здоровега; АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К.: Наукова думка, 1974. – с. 158.

³ Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди на Україні: (історико-етнографічне дослідження) / В. К. Борисенко; АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К.: Наукова думка, 1988. – с. 192.

⁴ Кравець О. М. Сімейний побут і звичаї українського народу / О. М. Кравець; АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К.: Наукова думка, 1966. – с. 138.

⁵ Келембетова В. Ю. Суспільно-побутові функції радянської обрядовості / В. Ю. Келембетова; АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К.: Наукова думка, 1984. – с. 188.

підкреслила, що поступово зникають деякі елементи весільної обрядовості, наприклад, уже не відбувався традиційний обряд заручин. Власне, ми дізнаємося, що в період становлення радянської обрядовості традиційний український коровай на весіллях почали замінювати тортом. Згодом відбувається зміна у традиційному одязі – у молодій – біла сукня і фата, у молодого – строгим чорний костюм. Також О. Кравець висвітлила популярність інших сімейних і шлюбних обрядів – святкування срібного і золотого весілля¹.

Майже для всіх європейських країн притаманний розподіл весільного дійства на частини – передвесільну, власневесільну та повесільну, що на думку деяких науковців, був зумовлений в історичному розвитку аграрною традицією цих народів. У 70-х рр. ХХ ст. так умовно поділила Н. Здоровега в монографії, присвяченій висвітленню питань походження весільних обрядів в Україні. Власне, три періоди виділила дослідниця – передвесільний, власневесільний і післявесільний. Дослідниця до передвесільного зараховує обрядовість старостів («сватання», «оглядини», «заручини») до власневесілля (випікання короваю, дівич-вечір, походи дружини молодого до молоді, весільний обід тощо), до післявесільного – придани, перезву, циганщину тощо.

Крім того, форми весілля, які побутували в 1960-1970-х рр. Н. Здоровега висвітлила під назвою «комсомольське весілля». Основною відмінністю від традиційного було те, що в клубі відбувалася головна частина свята, в присутності великої аудиторії. «Комсомольське весілля» походило від червоного весілля і насамперед для нього було характерним повернення до традиційних весільних церемоній. Особливістю такого весілля – правління колгоспу і комсомольська організація виступали організаторами реєстрації

¹ Кравець О. М. Сімейний побут і звичаї українського народу / О. М. Кравець; АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К.: Наукова думка, 1966. – с. 138.

шлюбу¹. Зокрема, автор присвятила один розділ весільній обрядовості радянського періоду, в якому простежила основні закономірності розвитку весільного обряду, форми радянських весіль, їх символіку та основну атрибутику.

Запропоноване Н. Здоровеюю структурування весілля обґрунтувала В. Борисенко в одній із перших своїх робіт, присвяченій українській весільній обрядовості. У своїй праці «Весільні звичаї та обряди на Україні» (1988) дослідниця конкретизувала схему². Так, до передвесільного циклу вона віднесла «запити», «сватання», «заручини». «оглядини». В чотири групи весільного періоду об'єднала обряди і звичаї власне весільного періоду – передшлюбні дієства (коровайний і барвінковий обряди, запросини на весілля, «дівич-вечір»), шлюб (викуп молодої, посад молодих), покривання нареченої, переїзд її в дім чоловіка. До післявесільного циклу тут дослідниця висвітлила низку обрядодій, які виконувалися впродовж тижня і були наголошені на шанування батьків з нагоди одруження сина, до родини чоловіка приєднання невістки.

Слід підкреслити, що не оминула В. Борисенко у праці увагою звичай спільної ночівлі хлопців та дівчат під час зимових вечорниць. Також у нареченого було право після сватання залишатися на ніч у дівчини. Цей звичай побудував до 30-х рр. ХХ ст. на всій території

Дослідниця також звернула увагу до обряд «комори», зазначаючи, що він протримався до 50-х рр. ХХ ст.

Також В. Борисенко висвітлила на обмеження деяких звичаїв і обрядів з нового радянського весілля: «Найбільш стійким атрибутом у сучасній

¹ Лук'яненко О. Весільна обрядовість українців у 50-60-х рр. ХХ ст./ О. Лук'яненко // Етнічна історія народів Європи. - 2005. - Вип. 20. - с. 61–67.

² Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди на Україні: (історико-етнографічне дослідження) / В. К. Борисенко; АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К.: Наукова думка, 1988. – с. 192.

весільній обрядовості є весільне печиво. Багато звичаїв та обрядів, які в минулому символізували купівлю-продаж молодої, передбачали різні оберегові моменти, різноманітні магичні прийоми, тепер зникли або втратили первісне значення і, набравши суто ігрового характеру, вносять пожвавлення у весільне застілля. На сьогодні зникає з побуту обряд покривання нареченої головним убором заміжньої жінки»¹. Слід наголосити, що монографія насичена різними тематичними світлинами, що наочно відтворює явища весільної обрядовості (одяг наречених, обрядодії, атрибути).

Дослідниця весільної обрядовості В. Келембетова у своїй монографії «Суспільно-побутові функції радянської обрядовості» розкриває зміст нових радянських обрядів, які зародилися у перші пореволюційні роки та називались «червоними»². Власне, на 1920 –ті рр. припадають перші спроби замінити релігійні свята громадянськими аналогами, коли «червону» обрядовість почала стихійно створювати революційна молодь. В сільраді проводили реєстрацію шлюбу, а урочиста реєстрація більш нагадувала збори. Провідну роль, на відміну від традиційного весілля, відігравали комсомольці, громадськість села, а не родина³.

Таким чином, в житті суспільства радикально відобразилася на традиційній обрядовості українців, так як і відбулися зміни в його світогляді та матеріальному стані. У структурі радянської ідеологічної системи, що

¹ Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди на Україні: (історико-етнографічне дослідження) / В. К. Борисенко; АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К.: Наукова думка, 1988. – с. 192.

² Келембетова В. Ю. Суспільно-побутові функції радянської обрядовості / В. Ю. Келембетова; АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К.: Наукова думка, 1984. – с. 188.

³ Гуменюк О. Шлюбна обрядовість в СРСР: особливості становлення / О. Гуменюк // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. - 2016. - Вип. 27. - с. 165-167.

прагнула регламентувати не тільки суспільний простір, але й повсякденне життя, вагому роль відігравали свята та обряди. Сильне емоційне піднесення і переживання, що несуть з собою свята, обряди і ритуали, є зручним інструментом для політичної пропаганди та ідеології. Власне, у весільній обрядовості і з'являються такі весілля як «червоні», «комсомольське». Вони відрізнялися від традиційного тим, що все менше його елементів мали місце.

Власне, зупинимося на детальному розгляді історіографії в досліджуваному регіоні – Півдня України. Як і зазначалося вище, що у 20-тих роках ХХ ст. помітно активізуються дослідження установами Української Академії Наук, які створили в цей період ґрунтовну джерельну базу за участю громадського краєзнавчого осередку для вивчення традиційно-побутової культури. Зокрема, на Півдні України працювала Одеська комісія краєзнавства, яка мала свій друкований орган – Вісник Одеської комісії краєзнавства. Головою комісії був відомий історик і археолог, професор Сергій Дложевський. Праці етнографічно-лінгвістичної секції видано окремим випуском Вісника у 1925 році¹.

Власне, етнографічно-лінгвістична секція мала на меті якнайповнішого вивчення Степової України, що включало в збирання першоджерел з метою створення наукової бази.

Дослідниками весільної обрядовості були С. І. Цветко (досліджував болгарське весілля й інші обряди та пісні в с. Тернівка на Миколаївщині); Б. В. Юрківський (записував і досліджував весільні пісні в с. Дуфінка на Одещині), О. В. Сікиринський (вивчав українське весілля, календарні звичаї, народні звичаї у с. Глибокояр Тираспольського повіту).

Важливо, що до друку публікації фольклорних та етнографічних записів готували самі записувачі. Обрядові пісні подавалися в контексті обряду, народні оповідання – у контексті усної історії села.

¹ Іваннікова Л. В. Одеська комісія при ВУАН як науковий українознавчий осередок / Л. Іваннікова // Слов'янський світ. - 2014. - Вип. 13. - с. 33-52.

Зокрема, майже двохрічний період (з 1 квітня 1924 р. по 31 грудня 1925 р.) секція провела 26 засідань, на яких проводились і заслуховувалися доповіді різної тематики, безпосередньо, весільної. Так дослідник Б. В. Юрківський описав весільний обряд с. Дуфінка, що знаходиться неподалік Одеси. Зокрема, дослідник звертає особливу увагу на весільні обрядові пісні. Власне значну частину змісту його двох публікацій вони займають. Цінність тексту пісень в тому, що вони виокремлюють серед них регіональну специфіку місцевості, тобто, Півдня, зокрема, господарсько-побутової (*везем тобі невісточку з винограду інші*).

Охарактеризував весілля XIX ст. і О. В. Сікиринський, який у своїй роботі зазначав праці Чубинського, наголошуючи, що записані ним пісні і обряди мають відмінність від записаних ним. Зокрема, весільні обряди в цілому були традиційними у с. Глибокояру.

Автор наводить чимало елементів коровайного обряду. Найцікавішим фрагментом обряду, на нашу думку, є момент підвішування короваю до сволока. Коровайне тісто вимішували в ночвах і спочатку ставили на піч, потім тісто підходило. *«Коли тісто підійде, відрізують від нього такий шматок, як хліб, кладуть на скатерку, збирають її в кінці разом й вішають її на крючок до сволока...Коли тісто для короваю підійде в скатерці коло сволока, його здимають й виробляють коровай (шишки ліпили з того тіста, що лишилося у ночвах. Запікають в коровай двоє курячих яєць й дві мідні копійки»¹.*

Також подано ще один цікавий звичай «переливати дорогу» молодим, які йдуть з вінчання. Суть полягає у тому, що зазвичай це робили діти, за що ї сипали ласощі (цукерки, гроші) і також дорослі. Дорослі ставили біля дороги стілець, який покривали рушником, клали на рушник хліб і сіль, а поруч – відро з водою. Відповідно, коли молоді наближалися, то їм

¹ Сікиринський О. В. Українське весілля (с. Глибокояр Тираспольської округи). // Вісник ООК. – 1925. -№ 2-3.- с. 205-217.

переливали дорогу і відразу підносили хліб-сіль, за що мав дати гроші молодий. Цей ритуал гарантував добробут і щастя молодій сім'ї.

Слід підкреслити, що в обрядовості українців символом дівочої долі й цнотливості виступає калина. Так, Сікиринський у своїй праці згадує обряд «комори» та зазначає, якщо у випадку, коли молода втратила цнотливість до шлюбу, але бажала позбавитись від образ, то перед тим як іти до комори, вона мала просити пробачення у батьків та признатися молодому¹.

Етнографічні дослідження краю у 30-40-х роках практично припиняється і у повоєнний час тільки відновлюється. Поновлюється польові розвідки. У вивченні культури того чи іншого народу зосереджується увага дослідників Причорномор'я. Однак, серед них основним питанням було заселення території, з'ясування причин і наслідків міграційних процесів.

Внесок у дослідження Півдня внесла видатна дослідниця Валентина Борисенко. У своїй праці «Нова весільна обрядовість в сучасному селі (на матеріалах південно-східних районів України)» за радянських часів вивчаються питання розвитку весільної обрядовості. Зокрема, дослідниця відзначила декілька характерних для цього явищ – це поєднання класичного весілля, тобто, традиційного та поєднання з новим в весільній обрядовості, вплив на традиції та певних чинників, таких як розвиток соціально-економічних стосунків, міжетнічних шлюбів².

Особливістю даної праці є використання широкого кола джерел, польових зібраних матеріалів і охарактеризування проблем конкретного регіону – південно-східної України.

¹Петрова Н. О. Українська традиційна весільна обрядовість Одещини (20–80-ті рр. ХХ ст.): дис. канд. іст. наук: 07.00.05 / Наталія Олександрівна Петрова. – К., 2004. – С. 51

² Борисенко В. К. Нова весільна обрядовість в сучасному селі: (на матеріалах південно-східних районів України) / В. К. Борисенко; АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 134.

У наступній роботі Валентини Кирилівни «Весільні звичаї та обряди на Україні (Історико етнографічне дослідження)» (1988) узагальнено попередні результати . Весілля відтворено досить детально як систему обрядів. Зокрема, приділений підпункт локальним особливостям весільного обряду Півдня України¹.

Починаючи з 90-х рр. ХХ ст. ситуація щодо вивчення весільної обрядовості покращилася. Починає достатньо збагачуватися джерельна база та значно активізується вивчення традиційної культури українців. Сприяла цьому відкриття кафедри археології та етнології на історичному факультеті Одеського державного університету імені І. І. Мечникова, де розпочинається активна наукова діяльність, присвячена темі весільної обрядовості Півдня.

Однак, весільна обрядовість даного регіону є малодослідженою. Існує значний масив джерел з обраної проблематики в узагальнюючих працях, однак щодо регіональної весільної обрядовості Півдня, її специфіки, залишається малодослідженою й дотеперішнього часу, що пов'язано узагальнених досліджень весільного циклу цього етнографічного регіону.

Таким чином, в житті суспільства радикально відобразилася на традиційній обрядовості українців, так як і відбулися зміни в його світогляді та матеріальному стані. У структурі радянської ідеологічної системи, що прагнула регламентувати не тільки суспільний простір, але й повсякденне життя, вагому роль відігравали свята та обряди. Сильне емоційне піднесення і переживання, що несуть з собою свята, обряди і ритуали, є зручним інструментом для політичної пропаганди та ідеології. Власне, у весільній обрядовості і з'являються такі весілля як «червоні», «комсомольське». Вони відрізнялися від традиційного тим, що все менше його елементів мали місце.

¹ Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди на Україні: (історико-етнографічне дослідження) / В. К. Борисенко; АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К.: Наукова думка, 1988. – С. 192.

Однак, в цілому можна виділити декілька етапів в історії вивчення обраної теми:

– I етап (остання чверть XIX ст.) характеризується появою перших спостережень щодо родинної обрядовості українців досліджуваного регіону на сторінках таких видань як, «Київська старовина» та ін.; також цінні відомості щодо весільної обрядовості надають матеріали етнографічних досліджень В. Ястребова)

– II етап (кінець XIX – початок XX ст.) з'являються наукова установа розвідки Одеська етнографічна комісія, що стосуються весільної обрядовості Півдня (праці Сікиринського О. В., Юрківського Б. В.);

– III етап (50 – 80-ті рр. XX ст.) – відновлення та розвиток етнографічних досліджень у цілому в СРСР та в УРСР зокрема; поновлення польових розвідок; інтерес до міжетнічних процесів, що відобразилися у весільних обрядах (праці Борисенко В. К.).

Розділ 2. Дошлюбне спілкування молоді.

У даному регіоні українська сільська молодь починала рано готуватися до подружнього життя переважно з 16-18 років. Варто зауважити, що градація віку в зазначений період не відрізнялась від традиційного. Власне, якщо у зазначений вік молодь не одружувалась, то їх вважали «старими». Відповідно дівчину називали «старою дівою», а хлопця «старим парубком»: *«Замуж я у 20 років вийшла і це щіталося 20 років - стара дєва, що пора мені. Я була на виданні. Вже ждали - коли, коли? Задавали питання, що це... Якщо дівчина виходила в 24-25 років, то це вже 100 процентів вона була старою дєвою» (дод.3).*

Відповідно дівчину можуть називати «старою» до шлюбу, якщо вона досягла відносно високого віку без того, щоб вийти заміж. Це пов'язано з ідеєю, що головною метою жінки є створення родини, народження дітей і забезпечення продовження роду. Тому, якщо дівчина не знаходить партнера для шлюбу, це може вважатися проблемою для неї і її родини: *«Я піздня дівка я десь у 18-20 почала зустрічатися з хлопцями. Вийшла заміж у 24-25» (дод.5).*

Зокрема, при виборі шлюбного партнера обиралися такі критерії, власне, хлопець повинен бути гарним та фізично здоровим: *«Головне, щоб був гарний хлопець».* Варто сказати, що духовні якості також відігравали не останнє місце в виборі партнера: *«Я звертала увагу, по-перше, щоб хлопець був розумний, щоб було з ким провести, щоб були спільні інтереси, щоб було за що поговорити і провести час і обов'язково, щоб людина була добра, бо у мене просто був такий не просто девіз у житті, а таке кредо по-житті: «Що доброта спасає світ, якщо людина добра, то вона така тоді в неї вся її діяльність зв'язана з добротою. Це поступки цієї людини. Це її відношення до людей» (дод.1).*

У більшості випадків найголовнішим фактором при виборі нареченого було кохання: *«Обирали тільки почуття, тільки кохання. Це між нами це*

дуже рідко було, що якась дівчина, чи хлопець могли оженитися, вибрати собі пару, ну, як сказати, з користі. Більшість женилися і обирали тільки по коханню» (дод. 3).

Примітно зауважити те, що у загальному, очі людини є важливим елементом її особистості та вираженням її внутрішнього світу. Вони є вікном до душі і відображають внутрішній стан людини, її емоції та настрої. Також зі слів респондентки зверталася увага на очі молодого: *«Я ще хочу сказати, що, коли з людиною, коли – на що я звертала увагу – це очі, щоб очі були добрі. Дуже не любила людей зі світлими, блакитними очима. Щитала, що це люди такі легкомисляні і такі, як говорили у нас в народі: «Мають блядський вигляд»» (дод.2).*

Так змінюється система цінностей у суспільстві під впливом засобів масової інформації, урбанізаційних процесів, розкріпаченні поведінки у 60-х рр ХХ ст. Власне, у руслі комуністичної ідеології для виховання молоді радянська влада вміло використовувала дозвілля. У вільний час безпосередньо від навчання масово залучали молодь до різних гуртків художньої самодіяльності, де у свою чергу молодь із задоволенням брала участь і знайомилася між собою. А при школах організовувалися вечори: *«Почала дієвати десь у років 14. Було це я у восьмий клас перейшла. Мене відпустили на вечір у школі був. Найчастіше збиралися на шкільних вечірах і в когось вдома де були більш такі умови. Чим займалися? Дуже багато розмовляли, розказували, що в школі бачили. Ми їздили на змагання різні баскетбол, волейбол, танці. Ігрів як таких не пам'ятаю. Там як збиралися на вечорах у школі. Цей подобалися хлопці дівчатам, дівчата хлопцям» (дод. 9).*

Власне у 1970-х рр. під впливом засобів масової інформації (телебачення, радіо) дошлюбна поведінка помітно змінюється. Так, усі заборони та упередження молодь поступово зводить ні нащо. Вже не виклакає осуду з боку сільської громади, якщо хлопець з дівчиною йдуть вулицею, тримаючись за руку і навіть цілуючись: *«Якщо нас провозжали*

хлопці, то це були такі чисті отношенія...підержали за ручку, обняли, хто поцілувався і розійшлися» (дод. 3).

Окрему локацію у сільському просторі у представників різних вікових груп була місцева культура установа. У даному випадку це сільський клуб або Будинок культури. Безпосередньо їх діяльність перебувала під певним ідеологічним контролем держави. Від вказівок партійних органів та органів влади залежала чисельність заходів. Однак найцікавішими заходами для населення були виступи аматорів художньої самодіяльності, дискотеки та показ фільмів: *«Найчастіше у нас збиралась молодь це у клубі. В клубі молодь, яка збиралася зразу приходила дивитися фільм. Був фільм, дивилися фільми. Обов'язково треба було дивитися фільм, бо після фільму були танці. Рідко, хто приходив на танці. Приходили дивитися фільм, потім починалися танці. Танці починалися як? Виходили всі з клубу, там була така площадка, на тій площадці ставили магнітофон, включали музику і танцювали. Зразу танцювали дівчата, хлопці трохи соромилися. А коли починалися парні танці, то підтягувалися хлопці. Це називалися медляки і танцювали всі. А потім, якщо бувало таке, що хлопець з дівчиною симпатизували одне одному, то вони і остальні танці вони тож танцювали, а потім разом йшли додому» (дод. 2).*

Саме такі зібрання були приводом для зустрічей молодих та у подальшому перспективи для знайомства: *«Ну, я не скажу, що такі прямо тіпа дискотеки. у клубі у нас завжди грало кожний год. У клубі завжди грав акордеон. Завклуба був музикант. Мета – влюблялись, а гралися, мирилися» (дод. 5).*

Для укладання шлюбу бажаною умовою з боку батьків та соціуму була цнотливість дівчини, однак не мала обов'язкового фактору при виборі майбутньої дружини: *«Я пам'ятаю слова, коли я перший раз пішла, ну, як сказати, на побачення, мене батько посадив і сказав: «Запам'ятай, 5 хвилин насолоди може принести біди на все своє життя»» (дод. 9).*

З іншого боку дошлюбні статеві контакти могли б викликати в сільській громаді негатив, адже при народженні незаконнонароджених дітей називали по-різному, наприклад, байстрюком: *«А я тобі чесно скажу, що в мене був тормоз до чоловіків, бо мати, коли я їхала до міста, вона мені каже: «Я в тебе одна і ти в мене одна, если ти мені приведиш байстрюка, то я тебе не знаю і ти мене не знаєш» (дод. 5).*

Власне, в майбутньому ця дитина могла зіштовхнутися з великою кількістю проблем та глузуванням з боку соціуму: *«Так, я чула про такі випадки, це були дуже одиночні випадки і щоб так, я чула про декілька випадків, але до цього всього дуже ставилися негативно. Негативно, тому що щітали, що дівчина мала мати свою честь, мати свою гордість і не повинна піддаватися на слабкість. Тим більше в сім'ях на ту пору завжди говорилося до того як дівчинка, дівчина врослішала – завжди ці приклади ставили як негативні, що не нада так робити тоді осуд йде, тоді життя ламається і краще придержуватися такої честі дівочої» (дод. 2).*

Власне, Україна, що належала до СРСР, відстала від західних країн у сексуальній революції. У 1970-1980-х роках, зазвичай, вважалося, що початок сексуального життя повинен супроводжуватись швидким вступом у шлюб. Також, через низьку сексуальну культуру населення та обмежений доступ до методів контрацепції, початок сексуальних стосунків у молодого віку часто призводив до небажаної вагітності, що, в свою чергу, прискорювало шлюб¹.

Так, у 80-х рр. ХХ ст. відбуваються зміни норм дошлюбного спілкування і моралі в селі. Зокрема, це відображається у тому, що заміж

¹ Слюсар Л.І. Шлюб в Україні у демографічному вимірі: історія і сучасність / НАН України, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи. — Київ, 2021. — С. 82.

дівчина виходить вже вагітною¹: *«Але я винесла хлібину (на сватанні), а чого я винесла? Бо я була вагітною! Може цей гоп, то я б не вийшла...»* (дод. б).

Таким чином, у 1965-1985 роках молодіжні зібрання в селах були важливим інститутом дошлюбного спілкування. На таких зібраннях молодь могла обговорювати різноманітні питання, які стосувалися їхнього життя та майбутнього, обмінюватись думками та ідеями. Це було особливо важливо для молоді, яка жила в селі і не мала доступу до широкого кола інформації та спілкування з представниками інших культурних середовищ. Такі зібрання допомагали молоді знайти спільну мову та зрозуміти один одного, зміцнювали їхні зв'язки та стосунки, а також сприяли розвитку інтелектуальних та соціальних навичок. Власне, молодіжні зібрання були важливими для молоді на селі, оскільки вони давали можливість не тільки спілкуватись та обговорювати різні питання, а в подальшому знайти собі пару. Наприклад, у клубах були проведені диско-вечірки та інші заходи, де молодь могла зустрічатися та спілкуватися. Так, селах почали активно показувати кінофільми. Це був значний культурний подіум для місцевих жителів, який забезпечував розваги та дозвілля. Однак, загальний контроль держави та традиційні погляди на шлюб і родину в значній мірі обмежували можливості дошлюбного спілкування молоді в радянський період. Так, народжену дитину до шлюбу називали «байстрюком» та ставили в менш вигідне положення порівняно з дітьми, які були народжені в шлюбі. Це ставило їх у більш ризиковану соціальну та економічну ситуацію. Цей негативний стереотип виступав як чинник, який стримував молодь від дошлюбних інтимних стосунків. Однак ця тенденція вже у 80-х роках

¹ Ганчев О. І. Шлюб, його форми та особливості дошлюбного спілкування болгар Одещини в радянську добу. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки». Харків, 2019. Т. 29. – с. 33–40.

змінилися і не зазнавала осуду з боку громади. З іншого боку – молодь стає більш вільною в своїм почуттях та загалом у громаді.

Розділ 3. Структура і зміст весільної обрядовості (1965-1985 рр.): регіональна специфіка.

3.1. Передвесільна обрядовість

Умовно весільна обрядовість має досить чітку структури та ділиться умовно на 3 цикли – передвесільний, власне весільний та післявесільний. Відповідно за народними традиціями передвесільний етап включав у себе досягнення згоди обох родин на шлюб. Зокрема, цей період був у часових рамках досить протяжний. У середньому передвесільний цикл тривав місяць, однак в поодиноких випадках сім'ї могли за два, три місяці домовлятися про укладання шлюбу.

3.1.1. Сватання.

Основним обряд, який був характерним і зберігся в 1965-1985 рр, під час якого остаточно вирішувалося питання про шлюб – це сватання.

Частіше відбувалося сватання за домовленістю молодих людей: *«У мене було, коли ми зустрічалися із своїм нареченим і він в один день сказав, що хоче поговорити з моїми батьками. Навіть мені не сказав, все сміявся. І я пам'ятаю, коли це було, він прийшов, якраз були батько і мама і він каже, що так-то і так-то я люблю вашу дочку і хочу на неї женитися. А батько каже: «Ну, що, якщо хочеш женитися, то засилай старостів, а він, а коли, а батько каже: «Но ти побалакай зі своїми батьками, коли будуть готові старости». І потім через днів 10 він уже прийшов і сказав, що такого-то і такого дня прийдуть старости. Батьки вже мої почали готуватися, знали, що прийде вже наречений і з 2 старостами прийде» (дод. 2).*

Сватати дівчину зі сватами йшов хлопець. Це були батько та двоє близьких родичів. У нашому досліджуваному регіоні – це були нанашки. Це

були хрещені молодого та шановані люди на селі. Вважалося, що йти повинна непарна кількість людей на сватання – адже так вони зможуть висватати пару хлопцю. Було непринятно брати жінок на сватання, однак вони допускалися вже безпосередньо після згоди нареченої: *«Це дійство завжди дотримувалися в ті часи, щоб тільки чоловіки. Ми як ішли у старости, брали нас у старости. Ми вже їдемо машиною. Ми як жінки – двох старостів беруть, два старости – чоловіки і пішли, а ми жінки сидимо в машині. Уже як погодилися там, ну, то ріжете хліб, тоді і беруть розрізають, там вже стіл накритий. Вже приходять і жінки сідають, старостів перев'язують рушниками, так ріжуть той хлібчик і дають кожному, наливають по чарці»* (дод. 7).

Примітно зауважити те, що старости повинні бути дотепними, комунікабельними, веселими. Цікаво, що у процесі сватання існували неписані правила, що вимагали використання алегорійних формул замість прямої мови, наприклад, мисливці, які знайшли слід куниці, або купці, які дізналися про товар. Такий підхід дозволяв уникнути незручних ситуацій з відмовами. Отже, символами та натяками все сватання можна було передати, і досвідчені свати могли зрозуміти, як закінчиться цей процес - засватанням чи відмовою¹.

Привітавшись вони традиційно починали промову характерну для Півдня: *«Старости торгувалися, наприклад, питали, чи є теличка на продаж»* (дод. 3). У текстах промови старости допускалася імпровізація: *«От і заходили старости, і там починали свої ці - от ішли-ішли, летіли-летіли і притомилися. Криленька заболіли і вирішив сісти на подвір'ї, коли сів відпочити, водички напитися. Були старости хитрі, що вміли оце. А тут дивиться, коли голубка є, чи горлиця... як який умів сказати. Ластівка, як якою пташкою міг назвати, так і називав староста. Тай сподобався він*

¹ Ігнатенко І. В. Шлюбно-сімейні стосунки у традиційній культурі українців (Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017). – С. 88

собі, чи не дасте водички попиту, де переночувати. Якщо ви погоджуєтесь, якщо наш орел, сокіл, щоб наш голуб притулився біля вашої хати» (дод.7).

Обов'язково кликали дівчину до хати під час сватання й запитували прилюдно її згоди. Відповідно існували спеціальні атрибути для проведення цього ритуалу, де наречена могла показати, чи згодна вона за парубка виходити заміж¹.

На Півдні України атрибутами сватання та весільного обряду були хліб, рушники та гарбуз. Власне, різні види хліба у весільному обряді мають значне символічне навантаження, яке також пов'язане з жінкою-матір'ю, яка випікає цей хліб на родинному вогнищі. Обряд обміну хліба під час сватання і розподілу короваю має на меті не тільки засвідчити згоду дівчини на одруження, але й об'єднати дві родини. Незважаючи на те, що слово «хліб» є чоловічого роду, під час сватання цей атрибут набуває чоловічого маркування, і саме свати або сватачі йдуть до дівчини з хлібом².

Загалом відмова на сватанні залежала від ситуації та почуттів дівчини. Одним зі способів відмови від пропозиції – просто сказати заздалегідь перед сватанням, що не бажають на даний час віддавати дівчину заміж. Але відмова мала бути обережною і толерантною: *«А якщо вона була не согласна, то батьки це говорили коло воріт, якщо приходили, вони казали, що в нас ще дівка молода, вона ще не доросла, приходьте пізніше і тоді вони не заходили*

¹ Батурина, В.В. Весільний обряд: історія та сьогодення [Текст] / В.В. Батурина // Конотопський краєзнавчий збірник / Уклад.: Н.О. Леміш, В.Б. Звагельський; Ред.кол.: Н.В. Барбара, В.О. Борошнев, О.М. Волкова та ін. — Суми-Конотоп : СумДУ, 2013. — Вип.1. — с. 66-68.

² Янковська Ж. Роль жінки-матері у весільному обряді українців: окремі зауваги до аналізу. Гендерна проблематика та антропологічні горизонти: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції 26-27 травня 2011 року. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2011. – с. 102-106.

ні у двір, ні у хату» (дод. 2). В іншому випадку, якщо хлопець не підходив, то дівчина вручала йому гарбуза: «Єслі дівка була згідна вийти заміж за цього хлопця, то вона дає рушники. А єслі вона не згідна, то гарбуза. Мій чоловік казав, чи ти там мені гарбуза не приготувала? Та приготувала, я подивлюсь на твою поведінку (сміється)» (дод. 5).

Якщо дівчина була згодна йти під вінець, то відповідно сватів пригощали хлібом і пов'язували рушниками їх: *«В кінці сватання дівчина розрізала хліб, якщо вона розрізала і одну половину давала сватам, тобто, своїм батькам – це була згода на шлюб» (дод. 9).*

Традиційно вихвалялися достатком господарі своєї родини. Сватів щедро пригощали, якщо молодята один одному підходили. Варто зазначити, що позитивними сигналами в процесі сватання були запрошення сватів до столу, прийняття від них хліба та піднесення чарки горілки. Також слід зазначити, що вживання могоричу в рамках ритуалу завжди вказувало на згоду та успішний результат сватання: *«Коли прийшли старости, вже стіл був накритий, вже було все на столі і вже сиділи, частували, говорили і почали, конєчно, говорити за саме весілля, як буде весілля, на яке число, який місяць, щоб там підготувалися. Тому що і ті повинні готуватися, і ті. Тому як ми були із одного села, що я, що мій наречений, то там весілля було так – спочатку у нареченої, а потім у нареченого. Це було в 1 день. І треба щоб підготувалися, щоб було готово для всього цього і потрібен був час» (дод. 2).*

Після того, як дівчина була засватана, батьки починали обговорювати деталі, такі як умови, на яких відбудеться весілля. У цей період також укладалась угода про весілля, включаючи термін, витрати, подарунки для родичів тощо: *«І оце там таке застолья було і потім за столом визначали день весілля, хто буде що купляти. Я йому рубашку, а він мені плаття він кольца. Оце тако домовлялися за столом дата і вбрання» (дод. 6).*

Таким чином, під час самого сватання відбувалось взаємне пізнання молодого чоловіка та нареченої, а також їхніх родин. Після успішного

завершення сватання розпочиналося підготовка до весілля, на якому молода пара зазвичай збирали родичі та близьких друзів.

3.1.2. Весільний коровай.

Українська народна матеріальна культура демонструє велике шанування хліба, який займає особливе місце в ритуалах та уявленнях народу. Обрядовий хліб є важливим символом у всіх народних обрядах, зокрема, пов'язаних з життєвими циклами людини - від народження до смерті. Особливо великої різноманітності та символічності він набуває у весільній обрядовості, оскільки в традиційному українському суспільстві весілля символізує народження сім'ї та продовження роду.

У процесі розвитку весільного обряду на всій території України виникло багато різних форм і назв для весільного хліба. Найбільш поширеною формою весільного хліба була висока кругла паляниця, яка прикрашалася квітами, шишками, пташками з тіста і називалася коровай¹. Однак, весільний хліб, який у вигляді короваю відігравав важливу роль в українській весільній обрядовості, мав особливу магічну символіку і був ключовим елементом, що поєднував різноманітні весільні обряди.

Один з найбільш традиційних обрядів перед весільним циклом - сватання, залишається незмінним щодо свого змісту. Під час сватання, старости, які є сватами, принесуть з собою обов'язкові символи - хліб та рушник. Старости кладуть хліби на рушник, який вони також принесли з собою. Якщо батьки нареченої приймають хліб від старостів, це означає, що вони згодні на проведення весілля: *«Була згода на шлюб – прийняття хліба»* (дод. 3).

Протягом багатьох століть коровайний обряд був практикований на весіллях і його збереження та поширення свідчать про його магічну функцію в минулому. Обрядовий хліб, який є головним символом короваю, був

¹ Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди на Україні: (історико-етнографічне дослідження) / В. К. Борисенко; АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К.: Наукова думка, 1988. – 192 с.

пов'язаний з численними віруваннями та обрядовими піснями, які стосуються його виготовлення, прибирання та розподілу. Головною метою цього обряду було забезпечити щасливе життя для молодої сім'ї, їх добробут та злагоду в шлюбі¹.

Чимало прикмет та повір'їв пов'язано з випіканням коровай, що передбачували долю наречених. За стародавнім віруванням, коровай мав важливу символічну роль на весіллі. Адже випікання короваю мало велике значення для майбутньої сім'ї, оскільки від його якості та зовнішнього вигляду залежало все майбутнє життя подружжя. Молоді люди докладали всіх зусиль, щоб коровай не підгорів, не розірвався, і головне - щоб середина його не запала. Якщо середина коровай запала, це віщувало погану долю для молодої пари і може бути попередженням про наближення смерті². Згідно з повір'ям, успішно випічений коровай принесе щастя, тріснутий коровай віщує розлуку, а коровай зі згорбленим верхом - злу долю: *«Це були такі жінки в селі, Дашенька, я тобі скажу, доця, що коровай теж не кожна жінка спече. Його треба вміти прикрасити, його треба, щоб тебе любило тісто і ти любила тісто. І що Бог благословив і це щоб було. Я вам розкажу тільки одне, що я на своєму віку пережила. Я тожє хліб вмію пекти і дуже гарно. Коровай я не пекла, але хліб, якщо хліб на свадьбу, то пекла. Оце, що в магазині зі мною робила Валя. От Валя виходила заміж у Криве. Параска Микитівна, спечеш хліба, а тоді було так важко з мукою - страх Господній! Не було муки, а вона мені дала тої муки У мене тут була піч. Я печу хліб, як хліб, замісити хліб не сходить. Я підігриваю і грію з грелкою... Я, як у піч*

¹ Борисенко В. К. Сімейна обрядовість українців ХХ – початку ХХІ століття / Валентина Борисенко; [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ. – Київ, 2016. – С. 70.

² Йовенко Л., Терешко І. Обряд випікання весільного короваю: часо-просторовий вимір (за матеріалами історичної Уманщини). Народознавчі зошити. 2022. Вип. 4. с. 868–867.

засунула, то так і витягнула. Плачу, що нема... Микитівна, не вийшло, що нема хліба. А що ви думаєте, що вона робила? Дуже її не хотіла свекруха. Ми прийшли на свадьбу. Катю Закревську пам'ятаєш? От я із Катєю. Родичі всі є, а мами нема. Вже розписали без мами на сцені. І ми після першого стола і я, Катя Закревська, її двоюрідна сестра, вона тут на першій вулиці жила. Поїдемо і попросимо маму. Ми приїхали до тої мами, а вона. Зайшли в хату а вона тако спальня маленька лежить вниз головою. Ми постаралися і також приїхали молоді Коля і Валя. І просимо, хоч підніміть голову і подивіться на сина, який він у вас красавиць, яка невістка гарна. Люди добрі, я в житті такого не бачила і не доведи Господи ніякий мамі, ніякий невесті, нікому таке відчувати. А вона: «Не і не, і я не хочу». А тоді каже: «Ясно, то одна просить, то друга просить». Вона із переселенців їх у 51 році переселяли десь з Львівської області, звідти її переселили, Я ж також кажу: «Що я звідти із Закарпаття, із Західної України. Ми ж там доброю душею люди. Хіба ж це, що вас син. Подивіться, який ж він красавиць!». А вона каже: «Краще б я його в гробу побачила, ніж я маю жєніхом його бачити!». Вони поженилися і на осінь його забрали в армію. Валя залишилися вагітною, того Сірвожку, напевно, і на руках не тримав, в армію забрали. Забрали його туди йдеться на крайній север. Якійсь самольоти заправляли та реактивним топливом він облучився і Валя поїхала до нього в воєнний госпіталь там, де його лікували. І сказали їй готовся, бо його привезуть. Надії немає, нічого немає. І вона приїхала, і його похоронили. Недалеко жили чи в такий час сказала. Це страшні слова. Я не знаю, як це можна було таке сказати. Як вона дальше з тим жила. А тоді вона до Валі ходила, признавала невісткою і все. Отак у мене той хліб не получився. Я це зв'язую з тим, що якісь прикмети є. Звідки я знала, що він в мене не вийде, як його робила, як завжди робила, як з хлібом. По сьогоднішній день у мене з тістом виходить золото, а не тісто. Отаке було на моєму віку. Притча така була: «Якщо не дається хліб, то це до якоїсь біди!. Не дається хліб, не вдається життя» (дод. 7).

Власне, у складі групи коровайниць обов'язково повинна бути присутня мати, хрещена мати або одружена старша сестра, які часто виступали в якості головної коровайниці. Якщо з якоїсь причини жодна з родичок не могла виконати цю роль, то старшою коровайницею ставала жінка з числа запрошених, яка найбільше розбиралася в приготуванні короваю, наприклад, краща коровайниця у селі або кутку¹.

Варто зауважити те, що зв'язку з віруванням в магію, традиційно коровайницями на весіллях ставали одружені жінки, які мали щасливе та успішне сімейне життя. Згідно з цією вірування, здійснення коровайного обряду можливе тільки з допомогою таких жінок. У таких випадках вдовиці та розлучені жінки не залучалися до випікання короваю.

Коровайниці, які приходили на весілля, зазвичай одягалися святково та приводили з собою різні інгредієнти, такі як борошно, яйця, масло або хлібину. Є кілька можливих пояснень для цієї традиції: це може бути взаємодопомога між громадою, обмін подарунками між коровайницями та батьками наречених, або відгомін родинних зв'язків, коли увесь рід благословляв молоду пару на їхнє подружнє життя. Крім того, об'єднання продуктів від різних господарок мало на меті зміцнити зв'язки між членами молодії сім'ї².

Власне на Півдні України окрему роль у випіканні хлібу (замість короваю) займали нанашки, які виконували найголовніші функції на весіллі та були поважними людьми під час весільної церемонії. Власне, у передвесільному етапі їм також приділялась головна роль: *«На весіллі коровай випікали нанашки зі сторони нареченого – нанашко і нанашка, які супроводжували весілля зі сторони нареченого і нанашка – це її був прямий обов'язок у четвер випікати хліб. Коровай у ту пору не випікали, а випікали*

¹ Войтюк Людмила. Коровайний обряд на Поліссі / Людмила Войтюк // Народна творчість та етнографія . - 05/2004 . - № 3. — с. 107-112.

² Так само. — С. 107-112.

хліб. Другі жінки, які були коло нанашки. Вони спостеріли за всім цим і зразу розліталася така вісточка, якщо хліб удається, значить життя у молодих буде дуже благополучним і гарним. Були такі випадки, коли хліб не видавався і пекли декілька раз» (дод. 2).

Крім короваю, на весілля також випікали різноманітне весільне печиво, яке мало різні локальні назви та призначення: *«У 80-ті роки була мода хрустики. Випікали хрустики і пудрою висипали» (дод. 3).*

У південному регіоні України крім короваю, випікали ще й дивень для обдаровування дружок і світилок. Локальна назва дивня в даному регіоні - гільце¹. Випікання гільця — це традиційний обряд, який пов'язаний зі святкуванням весілля в південному регіоні України. Гільце - це святкове випічене печиво, яке прикрашали різними символами та знаками.

Таким чином, коровайний обряд є однією з найважливіших та найцікавіших традицій українського весілля. Цей обряд зазвичай відбувається після церемонії шлюбу та перед початком бенкету, коли молодям подається спеціальний хліб, який називається «коровай». Так, коровай - це великий, округлий хліб, який прикрашений візерунками з тіста. Він може бути прикрашений символами, які відображають зв'язок між молодятами та сім'ями, такі як серця, квіти, птахи тощо. Наречені в кінці весільних дійств ламають шматочок хліба та обмінюються ним один з одним, щоб показати свою любов та готовність ділитися всім, що мають.

Власне, коровайний обряд є важливою традицією на весіллі та символізує єдність молодої пари, благополуччя та родинну злагоду. Коровайний обряд має найбільш довготривалий стаж серед усіх весільних обрядів. Йому приділялася велика увага, і кожна дія здійснювалася з великою пошаною, оскільки коровай символізував родючість та продовження роду, а

¹ Борисенко В. К. Сімейна обрядовість українців ХХ – початку ХХІ століття / Валентина Борисенко; [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ. – Київ, 2016. – С. 81.

його випікання було побажанням добробуту та щастя для молодят та їх родини. Це ще один спосіб відзначити та вшанувати українську культуру та традиції під час весільного свята.

3.1.3. Дівич-вечір:обрядодії.

Одним з найважливіших передшлюбних обрядів був дівич-вечір, який також називали «дівішнік». Цей обряд символізував прощання зі самотнім життям для парубка та дівчини. Так, зазвичай дівич-вечір проводили окремо в оселях молодих. Однак на Півдні України також був спільний дівич-вечір. Спочатку молоді були кожні по своїм оселям, а потім наречений з хлопцями приходив вже до оселі нареченої. Всі разом проводили час. Адже, головною метою було весело провести час та підготуватися до весілля: *«Перед першим днем весілля ввечері жених чи наречений збирав у себе хлопців, а дівчина збирала своїх подружок. І вже вони у себе там таке було як маленьке застілля. Згадували виміряли вінок перевіряли так, щоб все підійшло, яка зачіска буде і вже ввечері приходили хлопці зі своїми друзями до дівчини і разом сідали за стіл і там уже домовлялися про весілля»* (дод. 9).

Слід підкреслити, що зі сторони нареченого не мали допускатися будь-які дівчата.

Цей вечір мав різноманітні форми та місцеві назви, але для всіх він виконував спільну функцію - відокремлював наречених від не сімейної групи молоді та завершував цикл передшлюбних дій, що ведуть до одруження молодої пари.

Особливо емоційним був «дівич-вечір», який відбувся в будинку нареченої, означаючи прощання з її дівочим життям, де були присутні лише найближчі друзі нареченої (подруги, сестри) та одногрупники: *«Так, як ми з чоловіком на ту пору були ще студентами, у нас було багато друзів серед одногрупників. Також серед своїм односельчан. То так як весілля було у неділю, то у суботу був, як завжди, дівич вечір – це до мене приходили. Хто приїзжали з моїх подруг, приходили сестри мої»* (дод. 2).

У 1970-х роках, на «дівич-вечорі» зазвичай пригощали гарною їжею та напоями: *«Батьки накривали стіл. На столі були солодоці. Були напої такі неалкогольні, такі слабогазовані і просто сиділи і розмовляли. Були такі*

всякі, як ми говорили на ту пору, шутки...що це вже закінчується дівоче життя. Таке безтурботне парубоцьке. Що це вже останні такі годиницього, де можна отак поспілкуватися. А далше вже нам казали – ви люди вже сімейні уже ви будете більше з нами підтриувати зв'язок, але вже будете більш сімейними людьми» (дод. 2).

Серед інших традиційних весільних елементів, широко поширеним було використання весільного вінка. Відомо, що вінок купляли вже на базарі. Власне, на дівуванні наречена приміряла цей вінок: *«Виміряли вінок перевіряли так, щоб все підійшло, яка зачіска буде» (дод. 9).*

Таким чином, дівич-вечір відзначав кульмінацію передшлюбних дійств українського весілля. Цей обряд відбувався в оселі молодої і був спрямований на відокремлення нареченої від несімейної групи молоді та підготовку до переходу в нову родину. На дівич-вечір приходили подруги нареченої, родичі, знайомі, і вони проводили вечір разом. Вечір закінчувався спільним обідом, а після нього наречена відправлялася в заміський будинок нареченого, де проводилася остання стадія передшлюбних обрядів - весільна церемонія. Власне, традиційні обряди, що відбуваються перед весіллям, символізують перехід наречених до нової соціальної категорії та їх відокремлення від попереднього життя, включаючи сімейне оточення. Ці обряди також спрямовані на сприяння знайомству та будівництву зв'язків між родами нареченої та нареченого.

3.2. Весільна обрядовість.

У період з 1965 по 1985 роки на Півдні України весілля відігравали важливу роль у житті людей, вони були не тільки святом, а й знаком соціального статусу та майнового стану родини. У ті роки весілля відбувалися в основному в сільській місцевості та були дуже різноманітні за своїми традиціями та звичаями в залежності від регіону. Відповідно у зазначеному регіоні весілля тривало по-різному – від 1 до 3 днів у неділю: *«У нас весілля було два дні. На третій день вже свої рідні збиралися»* (дод. 9). За показаннями свідків у 80-х роках ХХ століття на весіллях тривалість обрядів скорочується та їх кількість зменшується, незважаючи на те, що весілля традиційно триває три дні: *«В селі за один день, а пізніше робили так субота була у невести, а неділя у нареченого. У нас був за один день»* (дод. 6).

Власне, кількість присутніх на весіллях коливалась по-різному: *«На весіллі було у мене було 150 душ – це невелике. А вообщє на ті часи робили на 300, 400 осіб, на 500. Селами гуляли весілля»* (дод. 3).

Так, українське весілля починається з організації поїзду молодого до молоді. Поїзд молодого до молоді є однією з найбільш яскравих та емоційних подій на весіллі. Зазвичай, молодий зі своїми друзями та батьками приїжджає до дому нареченої, щоб забрати її на весілля. Під час поїзду молодий та його друзі влаштовують різні веселоці. Так, одним з дійств була перейма. Це традиція перепиняти молодого по дорозі до молоді, вимагаючи викуп. Ця практика розглядається як своєрідна символічна винагорода за дозвіл одруження, особливо, якщо наречений не є з місцевих жителів або з іншого населеного пункту, ніж наречена: *«У мене є сестра на 6 років старша, то хлопці перейми не пускали, бо з чужого села, він із сусіднього села і не пускали наші хлопці дівку. Пригнали такого здоровенного бензовоза, переляли воду, води туди набрали. Мама віддала бідон водки, щоб випустили. Оце така дівка була. Це в 1977 році таке було»* (дод. 6).

Власне, перший день весілля для нареченої починався з традиційного обряду підготовки до весілля. У цей день нареченій допомагають спеціальні жінки їй підготуватися до весілля. Цікаво, допускалися жінки, які не могли раніше бути у шлюбі. Вони допомагали нареченій вдягати весільне плаття, налаштуватися на весільний настрій та зібрати всю необхідну енергію: *«Перший день весілля починався – це кімната була спеціально приготовлена, велика. Там, значить висіло плаття нареченої, вінок, всякі стрічки висіли. Короче, вбрання нареченої. Вона значить повинна була увесь цей наряд надіти, но її обов'язково допомагали 2 жінки, які були такі у віці, але ці жінки ніколи не були замужжом. Вони ніколи не були і вони помогали вдівати, платті поправляли. Потом вже, коли наречена була одіта. потом вони її садли на стілець і потім як вона сиділа, вони одягали вінок на голову. Це тільки вони були, такий звичай був, щоб вдягти вінок і потім бажали щастя, добра» (дод. 2).*

Благословення батьків перед весіллям може бути важливим та емоційним моментом у житті молодої пари. Батьки можуть висловлювати свої надії, побажання та підтримку перед укладанням шлюбу своїх дітей, що підсилює родинну підтримку, дає певну впевненість та робить цей день ще більш особливим та незабутнім для молодої пари. Так весільний цикл розпочинався з виїзду молодого по молоду. Примітно зауважити те, що у молодого збиралася своя делегація. Це були обрядові персонажі Півдня України – нанашки, які виконували провідну роль на весіллі та протягом життя вже надалі нової сім'ї. Так вирушивши з хати нареченого, сам наречений ніс дві хлібини, які приготувала нанашка всю дорогу до нареченої (дод. 10). По одну сторону йшла нанашка зі свічками в руках, а по іншій йшов нанашко. Коли вони підходили до подвір'я нареченої, то їх зустрічали її батьки і брали хліб. Запросивши до хати, супроводжувалися ряд обрядів, включаючи благословення молодих: *«Благословляли батьки молодих на шлюб благословляли. Батько, мама до мене. До нареченого, коли приходив уже наречений і його зустрічали батьки з хлібом з сіллю зустрічали. Він*

заходив у кімнату, де його вже чекала наречена і вставали вони разом і батьки благословляли» (дод. 2).

Далі вся процесія після благословання батьків рухалася до Будинку культури, де відбувалася офіційна частина розпису весілля (дод. 11).

Слід підкреслити, що в 1970-х роках був наступ на традиційні обряди, зокрема, це сталося через централізоване введення радянських свят та обрядів, штучного створення культурної обрядовості. Це було інструментом радянського впливу на формування духовності молоді та сприяло денаціоналізації населення за допомогою мистецтва та музики. Власне, вінчання молодих було обмежено в даному регіоні. Адже сільська громада сповідувала радянську пропаганду атеїзму та будь-який прояв сповідування православ'я критикувався. В опитаних респондентів була одна відповідь на вінчання, що в той час ніхто не здійснював цей обряд, але, якщо були такі наміри, то робили це таємно.

Варто відзначити, що нововведення відносно державної реєстрації шлюбу та урочистостей у нових палацах було легко прийнято населенням. Це стало можливим завдяки обов'язковій державній реєстрації шлюбу та наявності урочистостей у нових палацах, що сприяли повному витісненню вінчального обряду¹.

Зазвичай весілля в 1965-1985 роках в Україні розпочиналися з урочистої реєстрації шлюбу в Палаці, Кімнаті щастя, Кімнаті урочистих подій при сільраді, будинку культури або іншому спеціально відведеному приміщенні. Організацію весілля зазвичай брали на себе батьки нареченої та нареченого, а також допомагали партійні, радянські та комсомольські органи. Церемонія включала в себе взаємну згоду наречених на шлюб, підписання

¹ Брайченко О. Побутування українських традиційних свят родинного циклу в умовах наступу радянської ідеології 70-80-х років ХХ ст. Народна творчість та етнологія: № 4 / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАНУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К., 2014. – с. 115-127.

відповідних документів та оголошення про офіційне укладення шлюбу: *«У нас було і студентське і сільське. І пішли ми до палацу бракосочетання. Милі розписуватися там. Пішли ми і подали заяву. І нас записали на 13 жовтня. Подали заяву, зібралися дружки а в селі ми назначили свадьбу десь через тиждень або більше я вже не пам'ятаю, через якийсь там термін» (дод. 5).*

Згідно з Постановою, проведення обряду «Одруження» покладається на працівників держави. Відповідно реєстрація весілля проводиться представниками державної влади (голова і секретар селищної ради). Безпосередньо вони повинні були мати костюми єдиного зразка: *«Тут перев'язували. Були обрядові представники влади. У неї плаття було з такою медаллю, як представник... і він. Це голова і секретар сільської ради. Це встали на рушник, скріпили підписами і стала сім'я» (дод. 6).*

Один з важливих елементів церемонії стали промови представників державної влади, які від імені держави та народу вітає молодят, акцентуючи на суспільному значенні цієї події і засвідчуючи правову підтримку шлюбу з боку держави (дод. 14).

Власне, головну роль у забезпеченні весільних урочистостей, включаючи виготовлення атрибутики, символіки та одягу, було покладено на державні структури. Це суттєво сприяло швидкому поширенню радянського весільного обряду та трансформації традиційних елементів.

Так практика замінює весільну церемонію вінчанням на офіційну реєстрацію шлюбу в урочистій обстановці, яка відбувається в Будинку культури. В період з 1965 по 1985 роки урочиста реєстрація шлюбу проводилася за сценарієм, який був затверджений органами влади. Сценарій цієї урочистості розробляється керівником Будинку культури: *«Отут на сцені вже я започаткувала там красиві слова для молодих, коли ну я вже все забула. До батьків зверталися я пам'ятаю:*

«Будь здоровий батько!

Будь здорова мати!

Дочка рано-вранці покидає хату.

*Доля долю зве,
Відлітає Горлиця у гніздо своє.
Роки йшли, ні, не йшли.
Ні, вони пролетіли у батьків,
посивіла вже скроня.*

І до молодих: як у берізки одязі білим стала поруч з хлопцем доня і сплелися дві долі гілками – мужність хлопця і ніжність дівчини, і у радості плачуть дві мами, нині щастя прийшло в 2 родини. До батьків звертаються з такими словами до молодих» (дод. 2).

Власне, в кінці 1960-х років було введено своєрідне обрядове зобов'язання для молодих під час шлюбного церемоніалу. Молодий та молода висловлюють свою згоду на шлюб, підтверджуючи, що вони входять у шлюб добровільно. Вони клянуться взаємною вірністю, любов'ю та повагою на все життя. Цей обряд проводиться при участі громадськості (дод. 16).

В українському традиційному весільному обряді, особливо в Південному регіоні, було поширеним дотримання певних вірувань, пересторог та заборон. Один з найпоширеніших обрядів полягав у тому, що молоді ставали на весільний рушник під час церемонії розпису, а вважалося, що той, хто зробить це першим, стане головним у сім'ї: *«Там стояв стіл, всі атрибути, які були зв'язані з цим, що будуть розписувати, давати свідоцтво про шлюб і обов'язково перед цим як ми мали підходити, розстеляли рушник і розстеляли вишитий спеціально приготовлений рушник. І всі, які були гості дивилися хто вступить на рушник, той, хто перший вступить, той і голова у сім'ї. Старалися один із поперед другого. Це були такі смішні історії. Кумедні історії, але запам'ятався, що такий звичай був» (дод. 2), (дод. 17).*

У 1960-х роках зародилися традиції, які залишаються популярними й до сьогодні, такі як носіння білої весільної сукні та використання урочистого маршу Мендельсона на весіллях. Крім того, у цей період сформувалася практика складання квітів біля пам'ятників Леніну, Сталіну та загиблим

воїнам: *«Була ходьба до пам'ятника Другої світової, потім до пам'ятника воїнам-афганцям»* (дод. 3). Варто зауважити, що таку місію призначали нареченому і нареченій: *«До пам'ятника йшли Другої Світової війни. Коли вже вийшли всі з будинку культури, була така доріжка вимощена і там був пам'яник загиблим у війні і туди йшли обов'язково з квітами. Йшов наречений з нареченою. Тільки вони туди йшли. Квіти туди поставили доobelіска, постояли трошки, віддали шану і йшли уже назад»* (дод. 2), (дод. 13).

Після цього наречена та наречений разом з гостями вирушали до будинку нареченої, де проводилося святкування. Зазвичай, це була спеціальна наметова споруда. За відповідями респондентів, це був шалаш: *«Попереду нівєста і до пів дня, у нас такі шалаші здоровенні, а потім він вже забирає до себе. В часа три обично»* (дод. 6).

Примітно зауважити те, що спочатку весілля відбувалося в нареченої в першій половині дня до приблизно третьої години дня. Відповідно ближче до вечора весілля переміщалося до території нареченого: *«Весілля відбувалося після того як розписалися тільки у нареченої. Тільки до нареченої йшли, там вже чекали гості, там чекали родичі. Які не могли піти на розписі по якимось причинам, всі чекали коло двора. І потім вже заходили. Робили як людей було багато, в будинках не робили, а робили спеціальні палатки під назвою шалаші, які украшали там і квітами, якщо це було літо живими квітами. Потім вистеляли травною, де була на полу. Столи були накриті. Все було накрито і запрошували на весілля тоді»* (дод. 2). Однак, зі слів респондентки, весілля набувало кращих ознак саме на святкуванні сторони чоловіка: *«Всігда у женіха була лучча свадьба, бо в вечері так танцюють. Дньом не дуже, бо так жарко, но дньом теж танцюють,но ввечері вже такий гвалт,що воообще»* (дод. 6).

Варто зазначити, коли молоді йшли з церемонії розпису до молодої, їх обсипали квітками, переливали дорогу маленькі дітки: *«Переливали, дуже часто переливали дорогу. Бувало так, я пам'ятаю, як ми йшли, то разів*

п'ять переливали. В основному переливали маленькі хлопчики. Стояли з відром води, чекали. Наречений брав наречену на руки і переносив через цю водичку» (дод. 9). Цей обряд, у свою чергу, символізував щасливе та процвітаюче подружнє життя молодят (дод. 19).

Після урочистих обрядів, прийшовши на сторони до нареченої, всі гості були запрошені до столу. Молода пара та їхні близькі друзі сідали першими, а потім решта гостей у шалаші також. На столі перед молодятами обов'язково був встановлений весільний хліб з запаленими свічками. По обидві сторони біля них сиділи нанашко і нанашка, поряд – дружки і бояри, а далі – родичі. Коли молоді займали свої місця, свічки були запалені, і на їхнє полум'я дивилися протягом усього весілля нанашки. Під час застілля, з часом виходили на подвір'я танцювати всі охочі.

Варто наголосити, що все весілля супроводжувалося музичним супроводом у вигляді живого оркестру: *«На ту пору на весілля була музика – це були духові оркестри. Він десь складався з чоловік 7-9 отак багато було. Там були і труби, і акордеон, і скрипка була» (дод. 2).*

Зазвичай страви на весіллі були розділені на дві категорії - холодні та гарячі. Власне переважали м'ясні страви: *«Я приїхала сюда, тут вже мама кабана зарізала. Ковбаси робить, сальтисон робить, шинки ці коптить. Ну одна дочка!» (дод. 5). Найпоширенішими гарячими стравами були запечена качка з яблуками, картопля зі свининою та поширена страва для с. Луканівка – це був бігус - тушкована капуста: «Подавали у наших краях була така страва називалась «бігус» - це була капуста (частина капуста свіжа і кисла)» (дод. 2).*

Символічним розважальним обрядом на весіллі був обряд «викрадення туфельки» в нареченої під час застілля. Власне, один зі шлюбних свідків, або когось обирають на роль «злодія», викрадає туфельку. Викрадену туфельку ховають від молодят на іншому кінці шалаша або навіть на вулиці. Потім, під час бенкету, гості пропонують гроші взамін за туфельку: *«Пацанята сусідські залізли, зняли туфельку. Виходимо со стола*

ігри, танці все. А я кажу: «Бояри, ну, а як же я піду, якщо туфельки немає?».
А він каже: «А чого ти мовчала». Побіг боярин шукати туфля. А вони ж
кажуть: «Скільки стоїть туфля». Викупив туфля, вдів боярин на мене»
(дод. 5).

Так на Півдні України був поширений обряд почесна – урочисте привітання молодих і обдарування подарунків (дод. 21). Цей обряд відбувався після другого столу: *«Отут були подарунки. Почесна була тут. Уже з банкою пройшли. То скільки хотів, то скільки і кидали, хто подарунки...»* (дод. 6). Зокрема, вибір подарунків на весіллі може бути досить складним, оскільки важливо вибрати щось особливе та значуще для молодят. Однак, більшу увагу приділяли побутовим речам, які слугуватимуть у майбутній сім'ї: *«Дарували постельне якесь то, посуду. Ну обично постельне і посуду. Великих подарунків тоді не було, бо жили не так заможна»* (дод. 4). Старалися гості також підтримати матеріально нову сім'ю: *«Дарили і простирадла, і коврики, гроші»* (дод. 5).

Таким чином, весільний цикл на Півдні України є складним та розгалуженим обрядом, який має давню історію та зберігає в собі багато архаїчних елементів. Хоча структура цього циклу може відрізнятися в залежності від конкретної регіональної традиції. У період між 1965 та 1985 роками відбувся значний розвиток творчої ініціативи серед народу на чолі з партійними, радянськими та комсомольськими органами, що призвело до створення нових форм шлюбної обрядовості в СРСР. Для проведення весіль та інших родинних свят з'явилися спеціальні приміщення, такі як Палаці, Кімнати щастя та Кімнати урочистих подій у сільрадах, будинках культури та сільських клубах. Під час офіційної реєстрації шлюбу також зберігаються інші народні традиції, що складаються з присутності друзів та дружок молодят, обрання старостів та свахи - все це співзвучно з традиціями народного весілля. Однак, головну функцію дійства відігравали нанашки.

Загалом, весільний цикл українців Миколаївщини в своїй основі є загальноукраїнською і не зазнала надмірного впливу культур сусіднього іноетнічного населення.

3.2.1. Покривання молодої.

Після прийняття частування відбувався обряд, який вказував на перехід дівчини від нареченої до стану заміжньої жінки. Так ближче до опівночі до завершення весілля на стороні молодого відбувався обряд покривання молодої: *«Покривання молодої відбувалося у 12:00 ночі обов'язково. Ніколи раніше свадьба не закінчувалася» (дод. 3).*

Вся молодь, вишикувавшись по центрі біля дійства, з нетерпінням чекали на покривання. Власне, ставили стілець, а на ньому подушку. Відповідно на цю подушку сідала наречена, а наречений мав зняти вінок з її голови: *«У нареченого закінчується уже свадьба, а закінчувалася далеко за північ, тому що щітати в один день свадьба і там. Там, тому звершувалося за північ. І коли вже закінчується свадьба всі, які гості присутні вже сидять і чекають, виносять великого стільця, виносять подушку, на ту подушку сідає наречена і підходить до неї наречений і знімає з неї вінок» (дод. 2).* За опитуванням респондентів, у с. Луканівка це дійсно супроводжувалося під музичний супровід пісні «Горіла сосна, палала» (дод. 7), а респондентка зазначила, що в с. Криве Озеро під мелодію пісні «Горіла сосна, палала» співали інші слова:

*«Під білий велін під кустом
більше ти не підеш за дівкою.
Під білий велін під кустом
не підеш ти за дружку» (дод. 4).*

Цікаво те, що на голові було також багато шпильок і наречений один за одною витягував на цілував на кожну шпильку наречену. Згодом як вінок він зняв, то підходила свекруха з хусткою до нареченої для пов'язання її на голову. Ця хустка зберігалася від сватання у нареченого: *«І вже вона коли вінок знятий, наречений відходить в сторрону. Підходить його мама і пов'язує платок своїй невістці. Також вона бажає сімейного щастя, щоб побільше внуків було і всяких гараздів» (дод. 2).*

Наречена могла також скинути хустку, виражаючи своє небажання стати молодницею: *«Вона раз і скинула, раз махнула головою»* (дод. 7).

Далі молода вже танцювала з кожною дружкою та з дівчатами, які хотіли в майбутньому вийти заміж: *«А тоді молода бере, молодий стає в сторонку, а вона і всі дівчата, які вистроялися в круг, починаючи від дружки – там саму першу, а далі не дивлячись, чи то така дівчинка, чи малі, то найбільше чекали. Це для них була така радість, таке щастя було і вона з кожним перетанцювала»* (дод. 7).

Відповідно обряд покривання голови молодої хусткою свекрухою відображав перехід молодої дівчини у новий стан – заміжньої жінки. Власне, свекруха вважалася символом нової родини, яка приймає молоду дівчину до своєї сім'ї. Покриття голови хусткою також символізувало прикриття волосся молодої від чужих поглядів, а також вказувало на те, що молода повинна бути скромною і пристойною.

Варто зазначити, що після весільної церемонії на стороні нареченої наступним етапом було випроводження молодої в дім її чоловіка. Згідно з традицією, мати молодої дарувала дочці придане (дод. 20). Так, у досліджуваних сіл придане для молодої складалося з подушок, ковдри, простирадла, який несли хлопці, завернені в спеціальний клунок: *«Батьки виносили придане, де зі сторони нареченого хлопці несли це придане. Це був великий такий клунок, як казали. Там були подушки, одіяла, потім були простирадла, все це збиралося в такий клунок і брали молоді хлопці, і попереду вже нареченої і нареченого несли, і підкидали це придане. І так ішли до нареченого»* (дод. 2).

Таким чином, покривання молодої - це традиційна обрядова подія на весіллі, коли наречена покривається хусткою, щоб показати, що вона віддана своєму нареченому і підготовлена до створення нового дому. Власне, весільне святкування закінчувалось обрядом покривання, що символізував перехід молодої жінки до стану одруженої. Цей обряд є кульмінаційний на весіллі, який зазвичай відбувається на стороні молодого. Цей ритуал

визначав нові соціальні норми поведінки нареченої, що супроводжувалися виразним етикетом.

3.2.2. Комора

Одним із кульмінаційних моментів весільного обряду був обряд комори – перевірки нареченої на цноту. Зокрема, як зазначає Валентина Борисенко – дослідниця весільної обрядовості, що цей обряд не в усіх регіонах України був притаманний і майже не був відомий на Півдні України¹. Власне за допомогою польових досліджень нам вдалося зібрати цінний матеріал щодо даного обряду. Варто підкреслити, що зустрічалися поодинокі випадки, але вони мали місце в весільній обрядовості Півдня України.

У неділю ввечері відбувався обряд «комори» в хаті молодого або ще практикувалося в хаті сусідів та у понеділок мав продовження. Кульмінацією було шлюбне усамітнення молодих в кімнаті та демонстрування сорочки нареченої². Власне, червона відзнака на простирадлі мала свідчити доказ незайманості дівчини: *«Уже північ і треба нас кудись вести спати. Ну, домовилися там у якоїсь сусідки. Взяли цей вузол, беруть боярин, ідуть стелить нам постіль. Ну, і короче, ти сама знаєш що. Вообщем, утром прибігли свахи і нада їм простинь»* (дод. 5).

Так молодята під час цього обряду проходили випробування: наречений – здібність показати чоловічу силу, а дівчина мала продемонструвати доказ своєї цноти (важливим було для всією громади).

Цей обряд безпосередньо був обов'язковий для нареченої та переводило її в статево-вікову групу жінок. Саме «чесність» дівчини

¹ Борисенко В. К. Сімейна обрядовість українців ХХ – початку ХХІ століття / Валентина Борисенко; [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ. – Київ, 2016. – С. 92.

² Костенко Л. Весільна комора у контексті обрядів господарської магії [Текст] / Л. Костенко // Народна творчість та етнографія. – 2007. – № 3-4. – с. 29-36.

пов'язували з багатством і добробутом, а в іншому випадку, за народними уявленнями, таке порушення могло принести біди та усілякі негаразди, як для дівчини і її сім'ї, то так і всій громаді¹.

Варто зазначити те, що це був відповідальним момент як для молодої, так і молодого. Перебуваючи під пильним контролем соціуму та у стані психологічного стресу, молодий фізично не міг здійснити статевий акт. З іншої сторони впливала фізіологія жінки, адже під час акту дефлорації можуть бути кров'яні виділення: *«Всяке бувало, що пліва могла розірватися і при перших родах, і залежить від еластичності. Фізіологія кожної людини різна. Це було як приниження дівчини, бо, якщо хотіли щось навести, як сказати, якусь тень на плетеніє. Або можливо не подобався вибір сина. То могли спеціальн,о щоб винести просто, ну, в нас таке вийшло, бачите, і так буває чи ще щось. Чимось уколоти таким»* (дод. 7).

Таким чином, урочисто проносили всім селом або вивішували шматок червоної матерії або сорочку «з доказом». Однак, зустрічалися випадки на Півдні, де іншими символічними речами була замінена сорочка, наприклад, червоною стрічкою: *«Вішають на хату ленту. Це значить дівка чесна молода. Оце вивішували, лізуть на кришу. Це такий прикол. Це на другий день виділяють. Виносять і дивляться простинь ту, що переспали і цілую бригадою заходять рано переодягаються. Ти ще не очунявся, а вони вже є»* (дод. 4).

З особливими почестями вшановували батьків після радісної звістки, особливо матір молодої: *«Взяли простинь вони, взяли графін з вином красним, ідуть і співають наша молода, його батьки і гості начали благодарит, що вже 25 рік був... Мати, коли я їхала до міста, вона мені каже: «Я в тебе одна і ти в мене одна, еслі ти мені приведиш байстрюка, то*

¹ Ігнатенко І. В. Шлюбно-сімейні стосунки у традиційній культурі українців (Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017). – С. 82

я тебе не знаю і ти мене не знаєш. То я так боялася за матір, у мене завжди мама була перед глазами» (дод. 5).

Слід наголосити, на весіллі символами дівочої цноти стають ряд предметів червоного кольору. Власне, згадувана червона стрічка також мала символічний характер. У даному випадку червоний колір – це символ цнотливості, однак символіка червоного кольору відображає також радість, насичене життя, молодість, здоров'я, енергію, в тому числі й сексуальну. «Найвеселішим» кольором у фольклорі є червоний також¹.

Однак, розглядаючи особливості обряду комори, респондентка трактує цей обряд як привселюдне приниження і гноблення нареченої на сільському рівні: *«Такий звичай був у свій час. Просто час, Дашенька, змінився. Мені, наприклад, було не інтєресно. Це був такий сільський звичай. Я вважаю, що це було таке приниження, хто знає, як життя склалося...» (дод. 5).*

Якщо наречена виявилася «нечесною», тобто такою, що вона втратила до шлюбу цноту, то весілля мало інший характер. Гості починали обговорювати та принижувати наречену і її батьків. Однак, як зазначає В. Борисенко «незалежно від того, як закінчувався обряд комори – radoщами чи ганьбленням батьків молодії, – після спільного посаду молодих шлюб уже вважався нерозривним і визнаним громадою»².

Зустрічалися випадки, коли обряд «комори» міг мати негативні наслідки, тому родичі нареченої були наготові, щоб уникнути неприємних моментів: *«Забирали родичі батьків молодії і вели до молодого першу ніч у них ночували. І можливо це десь нас називається комора. Я не*

¹ Зазыкин В. И. О природе смеха: По материалам русского эротического фольклора. – М., 2007. – с. 175–186

² Борисенко В. К. Сімейна обрядовість українців ХХ – початку ХХІ століття / Валентина Борисенко; [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ. – Київ, 2016. – с. 256.

знаю. Я знаю, що виносили і навіть знаю у Луканівці було таке у деяких хатах виносили там не настоящу кров, брали там вино червоного і на простині вилили там...» (дод. 7).

Примітно зауважити те, що цей обряд відбувався в поодиноких випадках і відживав: «У 60-ті-початок 70-х років у селах цей звичай був. Вірніше вже відживав. Він відходив у небуття. Факт того, що родичі тут вже вони зустрічають із горілкою п'ють, простиньою махають, чи шматок білої матерії, що символізує першу шлюбну ніч. Таке було» (дод. 7).

Так зі слів респондентки, яка виходила заміж у 1978 році цей обряд мав поодинокі випадки і про нього тільки чула з переказів: «Це мені розповідала моя бабуся. У нас вже цього не було... Коли був звичай комора – це було важливо. Тому що від цього були взаємини від родичів нареченого та нареченої, щоб не було між ними непорозумінь. На ту пору. Коли ми вже молоде покоління виходили, це було індивідуально для кожного, це була вже таємниця для кожного – як там у кого що» (дод. 2).

Відповідно обряд «комори» майже відживав у сільській місцевості. З іншого боку, громада негативно ставилася до вагітності до шлюбу та загалом сексуальних контактів. Тому найголовніше завдання для батьків - це була настанова своїм дітям щодо наслідків інтимних стосунків з хлопцем до весілля і запобігання негараздів у подальшому: «У нас як є можливість, то в основному дівчата першу весільну ніч проводять у чоловіка, якщо є можливість. Чи була у пріоритеті? Не знаю для кого, для мене це була найважливіша. Я пам'ятаю слова, коли я перший раз пішла, ну, як сказати на побачення, мене батько посадив і сказав: «Запам'ятай, 5 хвилин насолоди може принести біди на все своє життя». Це було мені. Більше батько нічого не казав. Це було для мене, ну, як таким, як молитва така була. Виходила заміж дівчиною» (дод. 9).

Таким чином, згідно зі згаданими джерелами, обряд "комори" був відомий на Півдні України і практикувався у поодиноких випадках. Проте, важливо зазначити, що цей обряд не мав універсального застосування та не

був обов'язковим для виконання. Відповідальність за проведення цього обряду лягала на батьків молодої пари та на саму пару. Вони повинні були пильно стежити за тим, щоб обряд пройшов належним чином та не порушував традиції та звичаї українського народу.

Отже, можна сказати, що обряд «комори» мав дещо розпливчате застосування на півдні України і вимагав в поодиноких випадках від учасників відповідального ставлення до його проведення. Зокрема, у зазначених роках цей обряд відживав і справа інтимного життя ставала особистою справою молоді.

3.3. Післявесільні звичаї і обряди

Післявесільні обряди у більшості культур пов'язані з переходом не тільки молодят, а й їх батьків та родичів у нові соціальні ролі тестів, свекрів, бабусь та дідусів. Ці обряди, які раніше мали магічне значення, зазвичай виконувалися для очищення та переродження. Наприклад, купання символізувало очищення, а «циганщина» мав заплутати злих духів, які могли загрожувати молодятим. З часом обряди перетворилися на ігрові елементи, які зберігаються з метою підтримки традиції.

У понеділок ранком після весілля родичі молодого та молодої разом з молодятами збиралися у молодого на частуванні. Власне, молоді вже вважалися чоловіком і жінкою, тому на другому дні весілля вони вже мали проводити весілля: *«У нас був спеціальний одяг - ми приготували. Шили фартушки... і ми вже були як хазяїни і все весілля, яке зійшлося ми вже були є хазяїнами на даному весіллі»* (дод. 9).

По традиції, через деякий час після частування, родичі молодят проводили обряд обдарування. Дружка чергово запрошував кожного родича, починаючи з батьків, щоб вони могли подарувати щось корисне молодятим: *«Це були не гроші. Це була посуда, рушнички. Все, що в господарстві знадобиться молодій хозяйці. Все це дарувалося. Навіть дарували фартушки»* (дод. 2).

Поширеним було перевдягання під час обрядодії циганщина. Власне, зі слід респондентки з с.Криве Озеро, на другий день весілля були бажаючі, які були перевдягнуті в костюм циган. Деякі гості переодягалися в одяг іншої статі, і старалися виглядати якнайбільш кумедними.

Так, після обряду комори вони вівішували стрічку на хаті, як знак чесності молодої: *«На другий день цигани були. Перевдівалися всі у циганське і в що ти хочеш. А як вистеляють на другий день. Вішають на хату ленту. Це значить дівка чесна молода. Оце вівішували, лізуть на кришу»* (дод. 4).

Також ці гості, яких називали циганами, обходили всіх гостей, зокрема родичів, з великим мішком, і просили в них курей. Кожен з господарів повинен був дати курку. Зібрані курки потім використовувались для приготування борщу для всіх гостей ввечері. Цей обряд проводився на другий день і для тих, хто святкував і третій день весілля: *«А на третій день ідуть курі собирають. Оце хто гуляв на свадьбі пішли рано і то вже третій день курі»* (дод. 4). У народних уявленнях півень та курка мають еротичний символізм: півень уособлює бажання, а курка - материнське начало. Вважалося, що участь цих птахів у весільному ритуалі забезпечує молодятam плідність та сприяє швидшому продовженню роду.

Варто зазначити, що був поширений обряд «возіння батьків в тачці». Цей обряд символізував подяку батькам за підтримку та поміч у здійсненні весільного обряду та показував взаємоповагу та повагу до старших. Однак, варто підкреслити, що цей обряд виконувався в тому випадку, коли остання донька мала вийти заміж: *«На ту пору значить, коли я виходила заміж, такий звичай був, я була старша дочку у своїй родині, ще була менша сестра. Тоді було так завелено, що возять в тачці вже, коли вже виходить остання дівка з хати, от тоді вже і возили. Це було останнє, коли батьків можна було повозити, покатати. І більше вже весіль не будею Це такий був звичай»* (дод. 2).

Таким чином, післявесільні обряди є своєрідним продовженням весільного святкування та зберігають традиційні сакральні ритуали. Їх метою є символізувати перехід до нового стану всієї родини молодих, безповоротність скоєного обряду створення нової сім'ї та переродження. Тому післявесільний цикл - це період часу після весілля, коли молодня повертається до повсякденного життя та розпочинає новий етап свого життя разом. Основним завданням післявесільного циклу є адаптація молодят до нового життя разом, розв'язання рутинних питань та побудова здорових відносин. Цей період може бути складним для багатьох молодят, оскільки

вони можуть зіткнутися з новими викликами та необхідністю взаємного пристосування.

Розділ 4. Нанашки в весільній обрядовості Миколаївщини.

Весілля є одним з найбільш важливих етапів у життєвому циклі українців. В даному контексті важливе значення має весільна обрядовість, яка виступає провідним носієм культурного коду українців: починаючи від статевої культури, закінчуючи формуванням світоглядних засад та етнокультурних основ українського суспільства. Весільна обрядовість в даному випадку виступає яскравим маркером культурної та етнонаціональної ідентичності та впливає на формування базових компонентів самосвідомості українців. Умовно весільну обрядовість можна розділити на три цикли: передвесільну, весільну та післявесільну. Кожен з яких має певні локальні особливості та обряди, які частково є запозиченням внаслідок міжетнічного спілкування. Тривалий контакт українців з представниками багатьох національностей наклав відбиток на загальну характеристику весільного обряду Південного регіону України, що безпосередньо позначилося на локалізації та специфіці його традиційно-побутової культури¹. Так у дослідженому регіоні проживають різні національні меншини України – росіяни, болгари, молдовани, гагаузи та інші. Процес культурних взаємозапозичень відобразився у весільних обрядодіях. Зокрема, на Миколаївщині, на весіллі присутні особливі обрядові персонажі, без яких неможливе проведення повноцінного весілля. Ці персонажі мають спеціальні назви та чини. Вони виконують найголовнішу роль у весільному дійстві, а саме: нанашка та нанашко. Цим персонажам весільної обрядовості Миколаївщини і присвячене наше дослідження. Основною джерельною

¹ Борисенко В. К., 1988, Весільні звичаї та обряди на Україні: Історико-етнографічне дослідження. АН УРСР. Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського; відп. ред. М. М. Пазяк. К.: Наук. думка. – С. 145.

базою даного дослідження стали польові матеріали, зібрані нами в сільській місцевості на Миколаївщині.

У словнику Бориса Грінченка знаходимо визначення термінів «нанашка» та «нанашко», де «нанашка» – це хрещена мати, а «нанашко» хрещений батько¹. На весіллі мають бути жінка-нанашка з чоловіком-нанашком: *«Нанашки... це як Вам розказати, коли одружується пара молодих людей і женіх, наречений бере довірених таких осіб, які його будуть супроводжувати все весілля - це нанашки»* (дод. 2). Вони мали супроводжувати молодих у подальшому житті молодят: *«Нанашки на весіллі - це як посажені батьки. Нанашки вони кругом. Ну, як? Ну як свідки цього таїнства - весілля. Вони самі головні. Вони потом по життю з ними. Вони, як батьки. Як посажені батьки. Оце отак правильно. З ними не можна приривати зв'язок ніколи»* (дод. 3). Згідно з повір'ям «за нанашків повинні бути найрідніші зі сторони нареченого» (дод. 8). Існувало переконання, що це мали бути хрещені молодого: *«Нанашків беруть батьків хрещених, хто хрестив»* (дод. 4). У випадку, якщо хрещених не було, то нанашкою і нанашком ставали найрідніші родичі сім'ї молодого (брати, сестри, добрі знайомі). Якщо таких не знаходилося зі сторони нареченого, то брали зі сторони нареченої. Як зазначає одна з наших респонденток: *«Особисто в мене (авт. – нанашком) був мій рідний брат із жінкою. Ми з ними були в дуже гарних відносинах і по сьогоднішній день. Брат на 10 років за мене старший. Вони гарно жили, гарна була родина і мені завжди хотілося брати з них приклад. Ми по сьогоднішній день вже 40 років в шлюбі, а вони 50 років і слава Богу все добре»* (дод. 9). Зустрічалися поодинокі випадки, коли вибирали чужих людей, однак це мала бути ідеальна сім'я, яка вела зразковий спосіб життя і була шанована на селі: *«Як брали нанашків, якщо*

¹ Словарь української мови. Упорядкував, з додатком власного матеріалу Борис Грінченко. Зібрала редакція журналу «Кіевская Старина». Т. 1–4. К., 1907–1909. – С. 1423

там якась така сім'я була, ну, щось не складалося у них у житті, то таких, хай, він буде і рідний, то їх не брали, їм яку-небудь заміну знаходили когось з рідних. Хто там далше, як сказати, по ієрархічній драбині, хто підходив з рідних. Бувало, що і чужих людей – гарно живуть, гарний сім'янин. Тому що вважалося, що ці люди повинні бути ідеальна сім'я. Повинна бути як у себе в сім'ї, так у населеному пункті, бо село це ж усі знають, щоб ці люди гарно жили, поважали один одного, поважали батьків і все обов'язково це повинно бути» (дод. 8). Як правило, відмов від пропозицій на роль нанашки і нанашко не було. Навпаки, це вважалося поважною пропозицією та предметом гордості для обраної пари. У передвесільному циклі, а саме: на сватанні зі старостами вже були нанашки зі сторони нареченого, адже вони вже могли щось підказати та дати пораду молодим (дод. 8). Після цього нанашки розпочинали підготовку до проведення весілля.

Найголовнішим їхнім завданням було – приготування хлібу і свічок. Так, у четвер нанашка пекла дві хлібини на весілля (замість короваю у даному регіоні побутував хліб). Важливою місією нанашки було завчасно придбати свічки для весілля. Водночас, у більшості випадків вона власноруч виготовляла великі свічки з воску та оздоблювала їх для нареченої та нареченого. Адже, в житті будь-якої людини, свічка, як атрибут, тісно пов'язана з трьома найважливішими моментами – народження, весілля та смерть. Саме свічка розглядається як потужний оберіг в народній магії. Вогонь в даному контексті виступав символом домашнього вогнища. Саме тому, свічка завжди використовувалася у весільній обрядовості та виконувала важливу символічно-магічну функцію¹. Безпосередньо під час весілля (у неділю) нанашки приходили зранку із заготовленими хлібами і

¹ Вишнеvsька Г., 2011, Свічка в контексті української духовної культури. Рідний край: альманах Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. № 1(24), с. 56–60. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1560/1/Vychnev.pdf>

свічками до дому нареченого. Далі весільна процесія переміщувалася у хату до нареченої. Нанашки з гостями зі сторони нареченого йшли до нареченої. Молодий ніс в обох руках хліб, а нанашка несла свічки (дод. 10). Вже на порозі один хліб вручали батькам нареченої, а другий – нанашко брав з собою на церемонію офіційної реєстрації шлюбу в Будинку культури (дод. 1). Так при укладанні шлюбу в Будинку культури молодих, нанашки тримали свічки, які не можна було випускати з рук до того часу, поки не закінчиться офіційна частина церемонії. Основні весільні обрядодії за участі нанашок відбувалися відразу, як тільки починалося застілля. Декілька жінок, зі сторони нареченої, мали перев'язати руку вище ліктя всім присутнім гостям. Нанашку та жінок перев'язували хустками, нанашко і чоловіків – рушниками, а молодь – стрічками (дод. 22). Однак найголовніша функція нанашків була вже за столом, де вони сиділи поруч з нареченою та нареченим (дод. 23). Навпроти молодих був хліб (замість короваю), в якому горіли 2 свічки. В обов'язки нанашків входило дивитися за свічками, щоб вони гарно горіли. Свічки мали горіти однаково, як зі сторони нареченої, так і зі сторони нареченого. Це символізувало те, що життя їх буде довгим і щасливим: *«Яка свічка скоріше горить, треба було так старатися дивитися, щоб вони були підрізані, щоб не стікав той віск, щоб рівно жили і довго жили, щоб щасливо жили. Якщо якась свічка скоріше танула отак, то він або вона помре скоріше»* (дод. 8).

Раніше одним з кульмінаційних моментів весілля був обряд «комори». Назва цього обряду пішла від назви споруди для зберігання зерна та інших продуктів¹. У цій споруді відбувалася перша статева близькість наречених. Слід сказати, що на Півдні цей обряд зустрічається у поодиноких випадках. Власне, обряд «комори» мало де фіксується навіть в 20-х рр. ХХ ст. Однак, поодинокі випадки зустрічалися (пізніше він взагалі перестав бути частиною

¹ Ігнатенко І. В. Шлюбно-сімейні стосунки у традиційній культурі українців (Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017). – С. 88.

весільної обрядовості). Вагоме місце у цьому обряді займала нанашка. Зі спогадів респондентки, які їй розповідала ще бабуся, на другий день весілля нанашка заходила першою до кімнати молодих і виносила простирадло та сповіщала жителям села звістку статевої близькості молодят (дод. 1). Ця обрядодія могла мати два можливі наслідки. Весілля набувало нечуваної радості, якщо дівчина виявилася цнотливою, або навпаки, якщо дівчина виявлялася нечесною – батьків та наречену засуджували на все село.

Наступного дня розпочинався післявесільний цикл. У ньому вагома роль належала нанашки, на яких була покладена функція прийому гостей. Цей обряд називався «нанащенням». Зі сторони нареченої збиралися 5–10 активних гостей, які йшли додому до нанашків вже із заготовленою тачкою. На столі у господарів мало бути все, як на весіллі, однак переважали холодні страви. Обов'язково тих, хто приходив на це дійство, нанашки перев'язували рушниками. Це все супроводжувалося танцями. Гості та нанашки, які посиділи за столом, пересувалися до хати нареченого. Нанашків садили у тачку, у якій було накидано будяків, каміння. Їх везли через все село по нерівній дорозі. Це все супроводжувалося сміхом та веселощами (Петрова 2022). Дійство завершувалося біля хати нареченого, де вже чекали нанашків із банкою для грошей на господарчі потреби молодим та спільним застіллям: *«В общем, важливу роль вони дуже веселили все весілля. Саме головне, щоб вони були після дружків, якби свідками цього, як за батьків»* (дод. 3). На цьому все завершувалося. На прощанням нанашки запрошували вже молоду сім'ю до себе через тиждень на застілля.

Після того, як молода з молодим перейшли у інший соціальний статус, відповідно їх зв'язок з нанашками не закінчувався. Протягом всього життя вони відвідували один одного. Як зазначає наша респондентка про свої стосунки з нанашками: *«Вони були трошки старші за нас, ми дуже часто до них їздили. Вони давали нам такі рекомендації – чого ми не знали. Говорили ми. Все було на довірливій основі. Ділилися з ними всякими секретами* (дод. 1). Молоді завжди могли отримати важливу пораду та

підтримку у скрутній ситуації: *«Просто оце супроводжувати по життю, допомагати, давати добрі поради і підтримувати у важку хвилину, тому що у житті кожної людини всяко буває»* (дод. 8). Після народження першої дитини нанашок брали за хресних: *«Коли вже народилася дитина ми нанашко брали за похресного батька»* (дод. 1). Надалі протягом життя зв'язок не обривався між нанашками і новою родиною: *«Носили до них вечерю як до нанашок, як на Святий вечір. Це були такі як батьки. Нанашки це так само. Ми вже як позросли, як дітей мали. Вони вже преклонного возраста то носили їм вечерю. Це такий в нас обичай»* (дод. 4).

Таким чином, запозичення традицій представників інших (сусідніх) національностей – явище характерне для українського весілля Миколаївщини. Це був тривалий процес, який охопив різні історичні періоди, коли українські землі входили до складу інших держав, а також на це вплинуло сусідство з Молдовою. Зокрема, за словами респондентів поруч у сусідніх селах проживали молдовани, які становили близько 80% жителів села, що очевидно, засвідчує зв'язок молдавської та української культур. Це спричинило формування певних місцевих відмінностей, однак не замінило основну структуру традиційного українського весілля. Зібраний нами матеріал дозволяє виокремити характерні риси весільної обрядовості Півдня України. В даному випадку специфіка весільних обрядодій на Миколаївщині передбачала наявність нанашок, які виконували важливі функції під час весілля. Як правило, у всіх трьох циклах весільної обрядовості, нанашки займали відповідальну роль і виконували почесну місію. Зокрема, вони здійснювали важливу функцію введення молодят до нового роду. Примітно також те, що після весілля та протягом усього подальшого життя молодят нанашки залишалися дуже важливими людьми для подружжя. Вони ставали для них старшими наставниками, людьми, які ділилися своєю життєвою мудрістю, допомагали у вирішенні багатьох проблем. Це, у свою чергу, зміцнювало традиційний інститут шлюбу та надавало стабільності суспільному устрою. Інститут нанашок в даному випадку сприяв поєднанню

родів подружжя, виконував функцію запобігання можливим конфліктам як на сімейному рівні, так і на рівні сільської громади.

ВИСНОВКИ

Можна умовно поділити на такі періоди хронологічні рамки дослідження весільної обрядовості на такі періоди:

1. Кінець XVII – 80-ті рр. XIX ст. – емпіричні описи українського весілля (Г.Л. Боплан, Г. Калиновський, Й. Лозинський).

2. 80-ті рр. XIX – 30-ті рр. XX ст. – узагальнюючі праці з різних етнографічних зон, описи окремих сіл (П. Чубинський, Ф. Вовк, М. Сумцов, Гнатюк В.)

3. 70-ті рр. XX ст. – 80-ті рр. XX ст. – наукові монографічні дослідження українського весільного ритуалу, які зазнали трансформації при зміні панівної ідеології (Кравець О. М., Здоровега Н., Борисенко В. К., Келембетова В. Ю.).

Загалом, весільна обрядовість у різних регіонах України зазнавала певних змін — здебільшого скорочення тривалості її загалом чи окремих компонентів структури. Однак ще десь до 30-х років XX ст. вона зберігалася відносно повно. Наступні десятиліття умови соціально-політичного життя, більшовицьке зневажливе ставлення до народних традицій внесли істотні зміни і в цю сферу. Була передусім змінена традиційна структура весільної обрядовості, фактично перервана її міжпоколінна передача і спадкоємність.

Джерельна база і історіографія проблеми з проаналізованого нами джерел є малодосліджуваною. Зокрема, цінними є праці В. Ястребова, матеріали Одеської етнографічної комісії з її Вісником, де публікуються розвідки дослідників весільної обрядовості Півдня, що дозволяють не тільки розширити й збагатити наші знання з духовної культури українців, виявити взаємовпливи з іншими етносами краю та сусідніх теренів, а й підійти до них з нової точки зору.

Щодо проблематики малодосліджуваності Півдня можна виокремити такі аспекти, які склалися у ході історичного процесу:

- Це міграційні течії.
- Швидкий процес формування поліетнічного складу населення і поява носіїв маловідомих на той час традиційних культур – ось на що звертало увагу дослідників Росії.
- Однією з основних і негативних проблем – це ставлення більшості тих, хто вивчав етнографію краю до традиційної культури українців, не як до культури окремого народу, а як частини культури великоруської нації.

Приділено достатньо уваги весільній атрибутиці і обрядами, міститься майже у всіх роботах про весілля описання весільних атрибутів. Слід підкреслити, стосовно власневесільних обрядів на підставі матеріалів ми не можемо відтворити повну схему обрядодій на підставі опублікованих ранніх видань, оскільки всі три цикли вони не відображаються.

Разом з тим, стійкі стереотипи моделі обряд відчували на собі вплив соціально-економічних чинників, етнокультурної взаємодії, що призвело до поліваріантності в українському весіллі, хоча безпосередньо спільні риси збереглися.

Таким чином, невеликий за обсягом наявні публікації, але наявний етнографічний матеріал цінний за змістом, який для вивчення весільної обрядовості регіону в цілому є основою. Власне, на найменш вивчені питання вони вказують, пов'язані з весіллям і актуальність яких з часом зросла.

Власне, 1965-1985 рр. відзначилися розвитком творчої ініціативи серед мас народу під керівництвом партійних, радянських та комсомольських органів призвів до виникнення нових форм радянської шлюбної обрядовості. Для проведення весіль та інших родинних свят були створені спеціальні приміщення, такі як Палаці, Кімнати щастя, Кімнати урочистих подій у сільрадах, будинках культури та сільських клубах.

Урочиста громадська реєстрація шлюбу проводиться з дотриманням традиційних рис народної весільної обрядовості, а сам акт шлюбу і весілля

відбуваються за участю громади. Весілля проводяться за наперед розробленим сценарієм.

Під час церемонії реєстрації шлюбу також зберігаються інші традиції народного весілля, яка складається з дружки та друзів, а також обрання старостів та свахи.

У Кімнатах урочистих подій простежуються ознаки нового комуністичного побуту, який відображає нові ідеали. Урочистий шлюбний ритуал не лише підкреслює значущість цієї події у житті молодої пари, яка починає будувати свою власну родину, але також відзначає важливість шлюбу для суспільства, показуючи, що його визнає та захищає держава.

Власне, нами був зібраний цінний матеріал щодо обряду «комори», який був маловідомий на Півдні України. Так, у 1960-1970-х рр. цей обряд побутовав у досліджуваних регіонах, але у поодиноких випадках.

Весілля українців Миколаївщини має свої структурно-функціональні особливості, серед яких варто зазначити наявність регіонально-специфічних обрядових персонажів - нанашки та нанашка, які є невід'ємною частиною цього ритуалу. Вони відіграють важливу роль у проведенні протягом весільної церемонії та у подальшому житті молодят.

Власне, у південному регіоні України українці мешкають усередині середовища, яке також населене представниками інших етносів, таких як болгари, гагаузи, росіяни, молдовани. Це спричинює наявність не тільки традиційних елементів весільного обряду, але й архаїчних компонентів, а також запозичень, які виникли внаслідок міжетнічної взаємодії.

Інституту нанашества є, можливо, найбільш специфічною етнографічною рисою весільного обряду на Миколаївщині, який є також характерним для молдован. Наші зібрані польові матеріали свідчать про те, що нанашки беруть участь у всіх основних обрядових діях весільного циклу, таких як передвесільний, власне весільний та післявесільний.

Таким чином, Миколаївщина є унікальним регіоном, де проживають представники різних етносів. Це створює сприятливі умови для проведення

актуальних досліджень регіональних особливостей етнокультури, а також досліджень міжкультурних взаємозв'язків та взаємовпливів у так званих етноконтактних зонах, що є важливими для сучасної етнологічної науки.

Список використаних джерел та літератури:

- 1.) Батурина, В.В. Весільний обряд: історія та сьогодення [Текст] / В.В. Батурина // Конотопський краєзнавчий збірник / Уклад.: Н.О. Леміш, В.Б. Звагельський; Ред.кол.: Н.В. Барбара, В.О. Борошнєв, О.М. Волкова та ін. — Суми-Конотоп : СумДУ, 2013. — Вип.1. — с. 66-68.
- 2.) Боплан Гійом Ле Вассер де. Опис України / Гійом Ле Вассер де Боплан; пер. з фр. В. Косика. — Львів: Мета, 1998. — с. 179.
- 3.) Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди на Україні: (історико-етнографічне дослідження) / В. К. Борисенко; АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. — К.: Наукова думка, 1988. — с. 192.
- 4.) Борисенко В. К. Нова весільна обрядовість в сучасному селі: (на матеріалах південно-східних районів України) / В. К. Борисенко; АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. — К.: Наукова думка, 1979. — с. 134.
- 5.) Борисенко В. К. Сімейна обрядовість українців ХХ – початку ХХІ століття / Валентина Борисенко; [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ. — Київ, 2016. — с. 256.
- 6.) Брайченко О. Побутування українських традиційних свят родинного циклу в умовах наступу радянської ідеології 70-80-х років ХХ ст. Народна творчість та етнологія: № 4 / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАНУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. — К., 2014. — с. 115-127.
- 7.) Весілля. У 2 кн. Кн. 1 / упорядкув. текстів, примітки М. М. Шубравської; нот. матеріал упорядкув. О. А. Правдюк. — К.: Наукова думка, 1970. — с. 456.
- 8.) Вишнеvsька Г., 2011, Свїчка в контексті української духовної культури. Рїдний край: альманах Полтавського державного педагогїчного університету ім. В. Г. Короленка. № 1(24), с. 56–60. [Електронний ресурс].
Режим доступу:
<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1560/1/Vychnev.pdf>

- 9.) Вовк Хв. Шлюбний ритуал та обряди на Україні / Хв. Вовк // Студії з української етнографії та антропології. – Прага: Укр. громад. видавничий фонд, 1926. – с. 215–337.
- 10.) Войтюк Людмила. Коровайний обряд на Поліссі / Людмила Войтюк // Народна творчість та етнографія . - 05/2004 . - № 3. — с. 107-112.
- 11.) Гаєвська Т. Традиційна весільна обрядовість українців кінця ХІХ ст. — початку ХХ ст. / Т. Гаєвська // Культурологічна думка. - 2016. - № 9. - с. 105-112.
- 12.) Ганчев О. І. Шлюб, його форми та особливості дошлюбного спілкування болгар Одещини в радянську добу. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки». Харків, 2019. Т. 29. – с. 33–40.
- 13.) Гнатюк В. Пісня про покритку, що втопила дитину // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1919. – Т. 19-20. – с. 249-389.
- 14.) Гуменюк О. Шлюбна обрядовість в СРСР: особливості становлення / О. Гуменюк // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. - 2016. - Вип. 27. - с. 165-167. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvtvi_2016_27_40
- 15.) Декреты Советской власти. – Т.1. – М., 1957. – с. 404-405
- 16.) Дмитренко М. Видатний український народознавець Микола Сумцов // Народна творчість та етнографія. – 2004. – № 3. – с. 3-14.
- 17.) Зазыкин В. И. О природе смеха: По материалам русского эротического фольклора. – М., 2007. – с. 175–186
- 18.) Здоровега Н. І. Нариси весільної обрядовості на Україні / Н. І. Здоровега; АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К.: Наукова думка, 1974. – с. 158.
- 19.) Іваннікова Л. В. Одеська комісія при ВУАН як науковий українознавчий осередок / Л. Іваннікова // Слов'янський світ. - 2014. - Вип. 13. - с. 33-52

- 20.) Ігнатенко І. В. Шлюбно-сімейні стосунки у традиційній культурі українців (Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017). – с. 239.
- 21.) Йовенко Л., Терешко І. Обряд випікання весільного короваю: часо-просторовий вимір (за матеріалами історичної Уманщини). Народознавчі зошити. 2022. Вип. 4. с. 868–867.
- 22.) Калиновський Г. «Описания свадебных украинских простонародных обрядов, в Малой России». Режим доступу: <https://archive.org/details/vesillya1/page/n5/mode/2up>
- 23.) Келембетова В. Ю. Суспільно-побутові функції радянської обрядовості / В. Ю. Келембетова; АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К.: Наукова думка, 1984. – с. 188.
- 24.) Костенко Л. Весільна комора у контексті обрядів господарської магії [Текст] / Л. Костенко // Народна творчість та етнографія. – 2007. – № 3-4. – с. 29-36.
- 25.) Кравець О. М. Сімейний побут і звичаї українського народу / О. М. Кравець; АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К.: Наукова думка, 1966. – с. 138.
- 26.) Лозинський Й. Українське весілля. – К.: Центр учбової літератури, 2021. – с. 176.
- 27.) Лук'яненко О. Весільна обрядовість українців у 50-60-х рр. ХХ ст./ О. Лук'яненко // Етнічна історія народів Європи. - 2005. - Вип. 20. - с. 61–67. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2005_20_13
- 28.) Петрова Н. О. Українська традиційна весільна обрядовість Одещини (20–80-ті рр. ХХ ст.): дис. канд. іст. наук: 07.00.05 / Наталія Олександрівна Петрова. – К., 2004. – с. 239.
- 29.) Сікиринський О. В. Українське весілля (с. Глибокояр Тираспольської округи). // Вісник ООК. – 1925. -№2-3.- с. 205-217.
- 30.) Словарь української мови. Упорядкував, з додатком власного матеріалу Борис Грінченко. Зібрала редакція журналу «Кіевская Старина». Т. 1–4. К., 1907–1909.

- 31.) Слюсар Л.І. Шлюб в Україні у демографічному вимірі: історія і сучасність / НАН України, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи. — Київ, 2021. — с. 180.
- 32.) Сумцов Н. Ф. Религиозно-мифическое значение малорусской свадьбы / Н. Ф. Сумцов // Киевская старина. — 1885. — Т. 11, № 3. — с. 417–436.
- 33.) Сумцов Н. Ф. Хлеб в обрядах и песнях / Н. Ф. Сумцов. — Х.: Типогр. М. Зильберберга, 1885. — с. 140.
- 34.) Сумцов Н. Ф. О свадебных обрядах, преимущественно русских / Н. Ф. Сумцов. — Х., 1881. — с. 125.
- 35.) Сумцов, Н. Ф. Досветки и посиделки / Н. Ф. Сумцов // Киевская старина. — 1886. — Т. 14. Март. — с. 421–444.
- 36.) Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским географическим обществом. Югозападный отдел: Материалы и исследования, собранные П. П. Чубинским в 7 томах. (Далі – Труды этнографическо-статистической экспедиции...). — Т. IV: Обряды: родини, крестины, похороны. — СПб., 1877. — с. 713.
- 37.) Юрківський Б. В. Весільний обряд у селі Дуфінка на Одещині // Вісник ОКК. — 1925. - №2-3. — с. 200-204.
- 38.) Янковська Ж. Роль жінки-матері у весільному обряді українців: окремі зауваги до аналізу. Гендерна проблематика та антропологічні горизонти: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції 26-27 травня 2011 року. — Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2011. — с. 102-106
- 39.) Ястребов В. Свадебные обрядовые хлеба в Малороссии / В. Ястребов // Киевская старина. — 1897. — Т. 59. — с. 281–288.
- 40.) Ястребов В. Новые данные о союзах неженатой молодежи на юге России // В. Ястребов // Киевская старина. — 1896. — Т. 55. — № 10. — с. 110–128.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Хто записав: Бездітна Дарина Володимирівна (Д. Б.).

Місце запису: с. Полігон, Вітовський р-н, Миколаївська область.

Дата запису: 6 листопада 2022 р.

Інформатор(и): Бездітна (Люльчак) Людмила Миколаївна (Л. Б.), 1958 р. н.

1. Інформація про респондента:

Д. Б.: Добрий день! Як Ваше ім'я, прізвище, місце народження та рік народження?

Л. Б.: Люльчак Людмила Миколаївна, 1958 року народження. Народилася в селі Луканівка Кривоозерського району, Миколаївської області.

2. Інформація про нанашків.

Д. Б.: Перше питання. Хто такі нанашки?

Л. Б.: Нанашки... це як Вам розказати, коли одружується пара молодих людей і жених, наречений бере довірених таких осіб, які його будуть супроводжувати все весілля - це нанашки. Тільки зі сторони нареченого беруться. Це беруться брати чи двоюрідний, чи дядько. Дуже близькі родичі беруться. У нас було весілля в 1978 році. У нас нанашками були рідний брат чоловіка зі своєю жінкою - Коля і Ніна. Це вони були у нас нанашками.

Д. Б.: Що ви про них знаєте?

Л. Б.: Оце, що я і кажу, що я про них знаю, що це дуже близькі родичі і це вони все весілля супроводжують молодят.

Д. Б.: А як називали жінку і чоловіка?

Л. Б.: Їх називали нанашка Ніна і нанашко Коля.

Д. Б.: Розкажіть мені як Ви собі обирали нанашків?

Л. Б.: Я не вибирала. Це вибирав тільки наречений. Зі сторони нареченої нанашки не вибирались, тільки зі сторони нареченого.

Д. Б.: Коли саме починали запрошувати нанашки на весілля? Як ви це робили, запрошували?

Л. Б.: Це робили батьки і сам наречений, тому що це було тільки з їхньої сторони. Вони їх вибирали. Вибирали вже коли було все домовлено за весілля і коли вже знали, яка буде дата весілля, і тоді вже вибирали і їх. Пригласили, вже обговорювали з ними весь цей процес.

Д. Б.: А як далі розвивався сценарій, чи були певні обряди перед самим весіллям? Можливо у нанашків були певні функції у приготуванні до весілля?

Л. Б.: Да, були певні функції. Нанашка випікала хліб, у нас коровай не випікався, а випікали хліб, який потім вони привозили до нареченого. Також нанашка робила свічки. Спеціально такі здорові свічки робила, які потім вставлялися в хліб і горіли ціле весілля.

3. Інформація про роль нанашків під час першого дня весілля.

Д. Б.: Розкажіть, будь ласка, про перший день весілля? Яку функцію виконували нанашки?

Л. Б.: Перша функція яка була нанашки. Значить нанашки рано-вранці приїжджали до жениха, до нареченого збиралися вони і ішли. Люди були договоряні, які будуть іти, тому що весілля перший день було тільки у нареченої. Нанашки приїжджали з хлібом, з свічками. Їх зустрічали батьки нареченого і перев'язувати вишитими рушниками, якщо не було вишитих, купляли в магазинах рушники. Перев'язували нанашко-чоловіка рушниками, а нанашку-жінку перев'язували квітчастими, красивими платками. Потім вони всі сідали за стіл, снідали і потім уся ця делегація йшла - наречений з хлібом, які привезли нанашки. Це було дві хлібини. Він ніс в одній руці хліб та по одну сторону ішла нанашка зі свічками, а по інший йшов нанашко. Вся ця

процесія ішла до нареченої. Коли вони вже підходили до двора, тут зустрічали батьки, у нареченого брали хліб і уже їх запрошували до хати. Потім вже коли пройшов обряд, виходила наречена. Ці хліби брав нанашко, а свічки нанашка та йшли розписуватися. Це була чи селищна рада, чи Будинок культури, де розписували молодят і всю дорогу по одну сторону йшла коло цього наречений з нареченою ішли нанашки. Вони дивилися, щоб там переливали дорогу діти. Вони розплачуватись грішми, коли діти переливали і так ішли до Будинку культури. А в Будинку культури уже хліб ставили на стіл. Там уже йшла процесія, коли вже розписували, а нанашка держала свічки.

4. Інформація про роль нанашків у обряді «комори».

Д. Б.: Раніше нанашки відігравали значну роль у кульмінації весілля – це обряд комори. Чи відомий Вам цей обряд? Можливо, Ви щось чули про нього?

Л. Б.: Так, я чула про це. Це мені розказувала моя бабуся. Це було у давнину. Було таке, що тоже, коли було весілля, тоді також було перший день до вечора, вірніше було у нареченої. Там уже було весілля. Нанашки тоже сиділи за столом, дивилися так же само як свічки горять. А в кінці, коли збиралися, щоб іти до свадьби. Батьки нареченої збирали воно називалося «придане» - постіль і так різні все там були подушки, перина, обов'язково були увесь комплект білизни і це комусь із нанашків поручали це. Попереді йшли і несли цю постіль. Коли весілля вже було під вечір, весілля вже було в разгарі, вже закінчилося. Нанашки вже по закінченню весілля - вже був цей обряд комори. Це, коли свекруха своїй невістці пов'язувала платок знімали вінок. Нанашки вибирали кімнату, цю кімнату давно оговарювали, де вона буде. Просто, щоб це була така окрема кімната. І в цій кімнаті брали оце все так називаємо - оцю постіль і нанашки стелили цю постіль. Вони стелили, розстеляли і заводили туди молодят. Коли заводили молодят, уже закінчувалися весілля, а от на другий день, коли нанашки приходили – тільки

вони мали право зайти туди першими в цю кімнату під назвою «комора». Там вони дивилися на постіль. Якщо дівчина була цнотлива. Виносили там з піснями, з усіма атрибутами виносили і показували цю цнотливість дівчини. Потім, коли оцю простинь виносили, вони це все показували і потім з оцим усім ішли до батьків дівчини і приглашали їх разом гуляти весілля. Це робили тільки нанашки, вони брали це ішли до батьків. Радувалась свекруха, що невістка була цнотлива. Оце була роль така нанашок. Обряд «комори» був тільки за ними. Якщо дівчина була не цнотлива, то до батьків ніхто не йшов. Кожен гуляв своє весілля у себе - ті там, а ті там. Оце такий був обряд.

5. Інформація про роль нанашків на другий день весілля.

Д. Б.: Що ви можете розказати про другий день весілля? Яку роль відігравали саме нанашки?

Л. Б.: Оце ж я і розказала. У нас на другий день весілля уже не було цього обряду комори. Нанашки йшли до моїх батьків. Тоже вибирали з числа родичів. Батьки знали, що вони прийдуть, накривали стіл, вони сідали всі і потім вже нанашки забирали батьків дівчини і пішли до моїх свекра і свекрухи - ті їх зустрічали. Нанашки вводили у двір вже батьків моїх, зустрічали і вони вже обмінювалися подарунками. Це було заране договорено. Як правило, свати обмінювалися по чоловічій лінії – брали там рубашки, або жіночі платки, халати, обов'язково хліб, солодоці і потім другий день свадьби гуляли на стороні нареченого. Коли приводили нанашки вже батьків моїх, то я вже і мій чоловік ми вже дивилися за столами. Я була одіта у фартушку і дивилися за усіма гостями. Нанашки вже сиділи як гості за столом. Їхня місія була виконана.

Д. Б.: Скажіть, будь ласка, після весілля, чи продовжуєте зв'язок зі своїми нанашками, користуєтесь порадами, відвідуєте їх?

Да, з нанашками ми після весілля, вони жили недалеко. Вони були трошки старші за нас, ми дуже часто їздили. Вони давали нам такі рекомендації – чого ми не знали. Говорили ми. Все було на довірливій

основі. Ділилися з ними всякими секретами. Ми у них гостювали потім, коли вже народилася дитина ми нанашко брали за похресного батька. Ось так.

Д. Б.: Дякую.

Додаток 2

Хто записав: Бездітна Дарина Володимирівна (Д. Б.).

Місце запису: с. Полігон, Вітовський р-н, Миколаївська область.

Дата запису: 10 квітня 2023 р.

Інформатор(и): Бездітна Людмила Миколаївна (Л. Б.), 1958 р. н.

1.) Інформація про дівування і молодіжні зібрання.

Д. Б. :Добрий день! Скажіть ваше ім'я, прізвище, рік народження та місце народження.

Л. Б.: Я, Бездітна Людмила Миколаївна, народилася 27.09.1958 в селі Луканівка Кривоозерського району Миколаївської області.

Д. Б.: У скільки років Ви почали дівувати?

Л. Б.: Я почала дівувати в 17 років.

Д. Б.: А де найчастіше збиралась молодь? Що ви робили?

Л. Б.: Найчастіше у нас збиралась молодь – це у клубі. У клубі молодь, яка збиралася зразу, приходила дивитися фільм. Був фільм, дивилися фільми. Обов'язково треба було дивитися фільм, бо після фільму були танці. Рідко, хто приходив на танці. Приходили дивитися фільм, потім починалися танці. Танці починалися як? Виходили всі з клубу, там була така площадка, на тій площадці ставили магнітофон, включали музику і танцювали. Зразу танцювали дівчата, хлопці трохи соромилися. А коли починалися парні танці, то підтягувалися хлопці. Це називалися медляки і танцювали всі. А потім, якщо бувало таке, що хлопець з дівчиною симпатизували одне одному, то вони і остальні танці, вони тоже танцювали, а потім разом йшли додому. А остальні як? Хто по одиначці, хто компанією розходилися додому. Танці були до опівночі до 12 години. Якщо була дощова погода, то це було у коридорі клубу. Здоровий був коридор і там уже проводили танці.

Д. Б.: Який у вас був пріоритет у виборі хлопця? На що звертали увагу?

Л. Б.: Я звертала увагу, по-перше, щоб хлопець був розумний, щоб було з ким провести, щоб були спільні інтереси, щоб було за що поговорити і провести час і обов'язково, щоб людина була добра, бо у мене просто був такий не просто девіз у житті, а таке кредо по-житті: «Що доброта спасає світ, якщо людина добре, то вона така тоді в неї вся її діяльність зв'язана з добротою. Це поступки цієї людини. Це її відношення до людей.

Д. Б.: Чи могли ви вільно при сільській громаді обніматися з хлопцями, ходити за руку?

Л. Б.: Це говорилося що на людях ходили за руку, а так, щоб обнімалися і цілувалися, то такого не було. Я навіть не пам'ятаю таких випадків, щоб навіть хтось зі знайомих моїх чи хтось там з рідних таких сестер, щоб таке було. Я ще хочу сказати, що коли з людиною, коли – на що я звертала увагу – це очі, щоб очі були добрі, дуже не любила людей зі світлими, блакитними очима. Щітала, що це люди такі легкомисляні і такі, як говорили у нас в народі: «Мають блядський вигляд».

Д. Б.: Як ви ставились до вагітності до шлюбу? Чи були такі випадки?

Л. Б.: Так, я чула про такі випадки, це були дуже одиночні випадки і щоб так, я чула про декілька випадків, але до цього всього дуже ставилися негативно. Негативно, тому що щітали, що дівчина мала мати свою честь, мати свою гордість і не повинна піддаватися на слабкість. Тим більше в сім'ях я на ту пору завжди говорилося до того як дівчинка, дівчина взрослішала – завжди ці приклади ставили як негативні, що не нада так робити тоді осуд йде, тоді життя ламається і краще придержуватися такої честі дівочої.

2.) Інформація про сватання.

Д. Б.: А чи у вас було сватання?

Л. Б.: Так, було сватання.

Д. Б.: З чим приходили свати, скільки їх було?

Л. Б.: Значить, що таке ставання було. Свати просто так не приходили. Зразу приходив наприклад, як у мене було, коли ми зустрічалися із своїм нареченим і він в один день сказав, що хоче поговорити з моїми батьками. Навіть мені не сказав, все сміявся. І я пам'ятаю, коли це було, він прийшов, якраз були батько і мама, і він каже, що так-то і так-то я люблю вашу дочку і хочу на неї женитися. А батько каже: «Ну, що, якщо хочеш женитися, то засилай старостів, а він, а коли, а батько каже: «Но ти побалакай зі своїми батьками, коли будуть готові старости». І потім через днів 10 він уже прийшов і сказав, що такого-то і такого дня придуть старости. Батьки вже мої почали готуватися, знали, що прийде вже наречений і з 2 старостами прийде.

Д. Б.: Як прийшли старости до хати, що вони говорили? Що ваші батьки відповідали і де знаходилися ви?

Л. Б.: Значить, як прийшли старости, то батьки значить зустрічали їх у дворі. Вони зайшли коло воріт і батьки знаю, що зустрічали коло воріт. Я була сама в будинку. Коли вони вже були на порозі, то я чула, що вони кажуть, що а тут ми чули і проходили рядом, що тут живе дівка гарна на виданні, а у нас ось тут є жених, тоже гарний і ми хочемо, що вони одружилися». А батько він каже ну заходьте, ми раді старостам. Був накритий стіл, вони сіли всі за стіл і тут чую один із старостів каже : «Ну, де вона та дівка наша. Покажуйте її, виходьте. Я вийшла.

Д. Б.: А чи частували на сватанні і про що домовлялися?

Л. Б.: Коли прийшли старости, вже стіл був накритий, вже було все на столі і вже сиділи, частували, говорили і почали, конечно, говорити за саме весілля, як буде весілля, на яке число, який місяць, щоб там підготувалися. Тому що і ті повинні готуватися, і ті. Тому як ми були із одного села, що я, що мій наречений, то там весілля було так – спочатку у нареченої, а потім у нареченого. Це було в 1 день.І треба щоб підготувалися, щоб було готово для всього цього і потрібен був час.

Д. Б.: А якщо відмовляли сватам то, що казали? Що давали? Чи пов'язували рушниками старостів?

Л. Б.: Якщо старости приходили і як були у самій хаті і як вже йшли, і казали за дівку, і якщо вона погодна, вона виносила рушники, сама перев'язувала старостів – це був знак того. Що вона згідна з тим що буде виходити заміж. А якщо вона була не погодна, то батьки це говорили коло воріт якщо приходили, вони казали, що в нас ще дівка молода, вона ще не доросла, приходьте пізніше і тоді вони не заходили ні у двір, ні у хату.

Д. Б.: А через який час після сватання призначали весілля?

Л. Б.: Після сватання це було індивідуально – хто як готовий. Саме більше – це місяць – півтора, два отак, поки приготуються.

Д. Б.: А як запрошували на весілля?

Л. Б.: Запрошували на весілля на ту пору. По –перше на весілля на ту пору – це були листівки. Це були такі запрошення. Зразу писали список, потом це переписували і потім наречений з нареченою самі розносили у кожний дім. Хто був далеко жив тим висилали або давали телеграми або писали листи. Якщо були такі, що далеко були. Їм отак сповіщади.

3.) Інформація про весільний коровай та дівич-вечір.

Д. Б.: Коли збиралися випікати коровай? Хто випікав?

Л. Б.: На весіллі коровай випікали нанашки зі сторони нареченого – нанашко і нанашка, які супроводжували весілля зі сторони нареченого і нанашка – це її був прямий обов'язок у четвер випікати хліб. Коровай у ту пору не випікали, а випікали хліб. Другі жінки, які були коло нанашки. Вони спостергали за всім цим і зразу розліталася така вісточка, якщо хліб удається, значить життя у молодих буде дуже благополучним і гарним. Були такі випадки, кли хліб не видавався і пекли декілька раз.

Д. Б.: Чи був у вас Дівич-вечір? Як ви проходили його?

Л. Б.: Да, був дівич-вечір. Так. як ми з чоловіком на ту пору були ще студентами. У нас було багато друзів серед одногрупників. Також серед

своїм односельчан. То так як весілля було у неділю, то у суботу був як завжди дівич вечір – це до мене приходили. Хто приїзжав з моїх подруг, приходили сестри мої і ми значить сиділи і ждали, коли вже прийде наречений. Він приходив тільки з хлопцями зі сторони нареченого дівчат не повинно бути. І дівчата ми сиділи була кіната і в тій кімнаті по одну сторону ставили стільці, якщо не хватало стільців. То ставили лавки, застиляли їх і тоді вони приходили. Батьки накривали стіл. На столі були солодощі. Були напої такі неалкогольні, такі слабогазовані і просто сиділи і розмовляли. Були такі всякі, як ми говорили на ту пору, шутки...що це вже закінчується дівоче життя. Таке безстурботне парубоцьке. Що це вже останні такі годиницього, де можна отак поспілкуватися. А далше вже нам казали – ви люди вже сімейні уже ви будете більше з нами підтриувати зв'язок, але вже будете більш сімейними людьми.

4.) Інформація про весілля.

Д. Б.: Коли у вас було весілля і в який день? Скільки всього тривало весілля?

Л. Б.: Весілля у нас на ту пору завжди проводилося тільки у неділю. І було 2 дні.

Д. Б.: У день весілля благословляли молодих батьки на шлюб?

Л. Б.: Так, благословляли батьки молодих на шлюб благословляли. Батько, мама до мене. До нареченого, коли приходив уже наречений і його зустрічали батьки з хлібом з сіллю зустрічали. Він заходив у кімнату. Де його вже чекала наречена і вставали вони разом і батьки благословляли.

Д. Б.: Розкажіть, з чого починався перший день весілля?

Л. Б.: Перший день весілля починався – це кімната була спеціально приготовлена, велика. Там, значить висіло плаття нареченої, вінок, всякі стрічки висіли. Короче вбрання нареченої. Вона значить повинна була увесь цей наряд надіти, но її обов'язково допомагали 2 жінки, які були такі у віці, але ці жінки ніколи не були замужом. Вони ніколи не були і вони помогали

вдівати, платті поправляли. Потом вже коли наречена була одіта потом вони її садли на стілець і потім як вона сиділа, вони об'ягали вінок на голову. Це тільки вони були, такий звичай був, щоб вдягти вінок і потім бажали щастя, добра.

Д. Б.: А де вас розписували? Хто Вас розписував? Чи були це представники влади?

Л. Б.: Значить, як прийшов наречений за нареченою і уже всі збиралися, почті всі які були гості йшли до будинку культури. Там були в нас спеціальна кімната, де розписували молодят. На ту пору, коли ми приходили, їх вже чекали представники влади. Це був голова сільської ради і його заступник. Заступником завжди була жінка. Вони чекали на порозі і ми підходили. Вони чекали нас. Там і з хлібом чекали, потім ми заходили сюди в зал і починався сам. Нас розписували.

Д. Б.: Розкажіть про рушник, на який ви вставали.

Л. Б.: Як ми зайшли в зал уже тут,коли сама процедура. Там стояв стіл, всі атрибути, які були зв'язані з цим, що будуть розписувати, давати свідоцтво про шлюб і обов'язково перед цим як ми мали підходити, розстеляли рушник і розстеляли вишитий спеціально приготовлений рушник. І всі,які були гості дивилися хто вступить на рушник, той, хто перший вступить, той і голова у сім'ї. Старалися один із поперед другого. Це були такі смішні історії. Кумедні історії, але запам'ятався, що такий звичай був.

Д. Б.: А після розпису ви куди йшли?

Л. Б.: Після розпису, коли вже всі розписалися, значить, йшли до нареченої.

Д. Б.: А до пам'ятника Другої світової війни не йшли?

Л. Б.: Так, до пам'ятника йшли Др.св.війни. Коли вже вийшли всі з будинку культури була така доріжка вимощена і там був пам'ятник загиблим у війні і туди йшли обов'язково з квітами. Йшов наречений з нареченою. Тільки вони туди йшли. Квіти туди поставили доobelіска, постояли трошки,

віддали шану і йшли уже назад. Хочу сказати ще, коли йшли розписуватися йшли це ж тоже був такий звичай. Йшли одною дорогою, а вже коли назад, то обов'язково треба було йти другою дорогою. Там тоже ждали люди, які дивилися на молодят.

Д. Б.: А чи переливали вам дорогу?

Л. Б.: Обов'язково, переливали. Тільки там через кожних 50-100 метрів стояли у більшості це були діти, но були так шо і дорослі, які переливали дорогу, була в відрах вода, ціле відро води і переливали. Бадали здоров'я, щастя, козання, а ці які йшли батьки йшли і другі родичі йшли, то вони щедро там дарили цим, то солодощі, бувало таке вино цим, хто переливав. Дітяи давали гроші.

Д. Б.: А де далі відбувалося весілля – у неї чи у нього?

Л. Б.: Весілля відбувалося після того як розписалися тільки у нареченої. Тільки до нареченої йшли, там вже чекали гості, там чекали родичі. Які не могли піти на розпісі по якимось причинам, всі чекали коло двора. І потім вже заходили. Робили як людей було багато, в будинках не робили, а робили спеціальні палатки під назвою шалаші, які украшали там і квітами, якщо це було літо живими квітами. Потім вистеляли травою, де була на полу. Столи були накриті. Все було накрито і запрошували на весілля тоді.

Д. Б.: А чи була музика і яка?

Л. Б.: На ту пору на весілля була музика – це були духові оркестри. Він десь складався з чоловік 7-9 отак багато було. Там були і труби, і акордеон і скрипка була. Ніколи не було, щоб там був магнітофон чи просто тамчи якийсь баян, акордеон. Обов'язково була музика такого формата.

Д. Б.: А чи знімали на відео. Чи фотографували?

Л. Б.: На ту пору ще не було відео, але фотографували. Був спеціальний фотограф, який фотографував. А також були люди мали фотоапарати і просто фотографували для себе.

Д. Б.: А хто веде весілля?

Л. Б.: На ту пору така не було. Щоб хтось вів весілля. На ту пору все було старости були. Бувало, що хтось із старостів вели весілля, а так зазвичай на столі батьки були. Батьки дивилися як за столом там. Ще були біля них з числа родичів, які допомагали, а так як хтось вів, то такого не було. Хоча було все організовано і так годинами складено.

Д. Б.: А що готували на весілля, чи співали пісні та які?

Л. Б.: Значить на весілля обов'язково готували укр.страви і обов'язково і до цих пір прийшло – спочатку холодні закуски, потім гарячі, потім в кінці солодкі. Обов'язково холодець робився, запечена птиця, качки з яблуками. Кури. Вони були порізані кусочками. Обов'язково були домашня ковбаса декількох видів, сало декількох видів – копчене і засолене, салатів багато було на ту пору, і також багато було маотнованого всього. Багато було закусок.. Було навіть багато з печінки як спеціально пекли коржі, потім замотували в фарш і різали кусочками і заливали спеціальним соусом. Дуже багато смачних блюд.Потім подавали гарячі блюда. Це було шедеври. Подавали картоплю зі свининою, подавали голубці, потім подавали у наших краях була така страва називалась «бігус» - це була капуста (частина капуста свіжа і кисла. Хочу зазначити, що ці всі страви були в печі і їх витягували в здорових казанах. А потім накладували тарілки і жінки. Які готували. Дивилися за столами, потім носили це все. Потім були завиванці – також у гарячому виді подавали, перець фарширований подавали. Потім подавали рибу – як холодну так і запечену і спеціальному маринаді і кусочками подавали на стіл. А потім уже після кожного столу який був закінчилися холодні закуски і виходять жінки і кажуть, що вже пора повеселитися. Потанцювати. Виходили жєніх, наречена з наречним виходили, у них перший танець був, а потім вже молоді, а потім вже люди всякого віку. А потім вже запрошували це було години дві-три. А потім запрошували до другого стола, а далі були вже гарячі закуски, які були і тоді вже люди сідали, розслаблялися, напої були і саме найголовне, що коли вже був другий стіл, коли вже після гарячого вже люди так сиділи. Тоді ходив спеціально староста

і збирав гроші на господарство молодих. Тоді виходили на вулицю танцювали, а тоді діло доходило до солодкого столу. Солодкий стіл було багато – були торти, желе, було багато випічки, пряники. Вже солодкий стіл був. То вже знали, що солодкий стіл, коли закінчується, то у нареченої весілля теж закінчується. Вже тоді треба йти до нареченого.

Д. Б.: А що співали які пісні?

Л. Б.: Співали укр. пісні «Цвіте терен», багато співали. «Червону руту» співали на ту пору, які були на слуху.

Д. Б.: Що дарують молодих на весілля?

Л. Б.: На ту пору молодим на весілля дарували гроші.

Д. Б.: А хто оплачував витрати?

Л. Б.: Батьки.

Д. Б.: А чи ділили коровай?

Л. Б.: У нас не було коровай був хліб.

Д. Б.: А чи кидала молода букет серед дружок?

Л. Б.: На ту пору цього не було.

Д. Б.: Чим завершувався перший день весілля? Чи було покривання молоді і як проходило?

Л. Б.: Значить, були вже як я і говорила. Весілля закінчувалося у нареченої і збиралися гості, які йшли до нареченого. Від його сторони були гості і зі сторони нареченої та йшли до нареченого. Так як ми недалеко жили один від одного. То ми йшли пішком, а якщо далкво то наймали транспорт. Чи у родичів наймали і потім отак йшли. Перед тим як іти на ту пору батьки виносили придане, де зі сторони нареченого хлопці несли це придане. Це був великий такий клунок як казали. Там були подушки, одіяла, потім були простирадла, все це збиралося в такий клунок і брали молоді хлопці і попереду вже наречеої і нареченого несли і підкидали це придане. І так ішли до нареченого.

5.) Інформація про обряд «комора».

Д. Б.: Чи чули ви про обряд комора?

Л. Б.: Так, я чула про обряд комора і до чого я веду і оце придане яке несли у наш час не було. Просто несли. А мені моя бабуся розповідала, що оце придане, яке приносили потім до нареченого. Виділялася спеціальна кімната, яка називалась комора і це придане його там розстеляли. Розстеляли ці простирадла, потім коли закінчувалась свадьба туди вже йшли наречена з нареченим, вже чоловік і жінка і там їх залишали.

Д. Б.: Де ночували в першу ніч?

Там молоді ночували. На ранок приходили. Туди ніхто з гостей, ні з знайомих в ту кімнату не заходив. Рано заходили спеціально жінки, яким поручали це діло. І вони дивилися на простирадло. Тоді виносили. Якщо це простирадло говорило, що дівчина чесна, то це була радість, а якщо ні, то це був осуд. Це мені розповідала моя бабуся. У нас вже цього не було.

Д. Б.: А чи важливо було, щоб дівчина була цнотливою до шлюбу?

Л. Б.: Так, це було важливо. Ну, як було важливо? Коли був звичай комора – це було важливо. Тому що від цього були взаємини від родичів нареченого та нареченої, щоб не було між ними непорозумінь. На ту пору. Коли ми вже молоде покоління виходили, це було індивідуально для кожного, це була вже таємниця для кожного – як там у кого що. Я була в таких міркувань, що для мене це було важливо на потім, я була так вихована батьками, що завжди прийде у свій час і через то для мене це було важливо. А на ту пору для оточуючих – це ніхто нічого не знав і було не важливо. Це було важливо тільки для двох людей.

Д. Б.: А чи одягали на молоду хустку і хто це робить і як?

Л. Б.: На молоду, коли вже у нареченого закінчується уже свадьба, а закінчувалася далеко за північ, тому що щітати в один день свадьба і там. Там, тому звершувалося за північ. І коли вже закінчується свадьба всі які гості присутні вже сидять і чекають, виносять великого стільцч, виносять подушку, на ту подушку сідає наречена і підходить до неї наречений і знімає з неї вінок. Вінок на ту пору було багато таких шпильок, булавочок, за кожную

булавочку, яку він знімає, він цілує свою нарчену, чим більше булавочек тим люди раді, кричать, сміються і коли все вінок знятий, вже виходить мати нареченого – свекруха і вона на руках несе платок. Велика хустика така, гарна, спеціально підібрана. І вже вона коли вінок знятий, наречений відходить в сторрону. Підходить його мама і пов'язує платок своїй невістці. Також вона бажає сімейного щастя, щоб побільше внуків було і всяких гараздів.

6.) Інформація про другий день весілля.

Д. Б.: А на другий день буває переодягнені у молодих. Чи ходять по селу чи водять на возику батьків?

Л. Б.: Значить на ту пору, коли було у нас весілля – так, на другий день було весілля з переодяганням, все це було. Зранку приходили гості і ще був такий момент, що на другий день. Які гості приходили вони давали також дарунки. Це були які дарунки? Цн були не гроші. Це була посуда, рушнички. Все, що в господарстві знадобиться молодій хозяйці. Все це дарувалося. Навіть дарували фартушки. Вони збиралися, потім наречений з нареченою, які були чоловік з жінкою, вони зустрічали всіх гостей і вони за столом всіх гостей вже вони пригощали всіх гостей, частували, пригощали оце, дивилися за усіма. А багато гостей – були перевдівання і в нареченого, і в наречену, різні були костюми. В козаків, віночки були такі, обв'язувалися рушничками, танцювали в кругу. Було дуже багато переодягань, але, що я хочу сказати. Що де возили на ту пору значить, коли я виходила заміж, такий звичай був, я була старша дочку у своїй родині, ще була менша сестра. Тоді було так завелено, що возять в тачці вже, коли вже виходить остання дівка з хати, от тоді вже і возили. Це було останнє, коли батьків можна було повозити, покатати. І більше вже весіль не будею Це такий був звичай.

Д. Б.: А як закінчувалося весілля?

Л. Б.: Закінчувалося весілля ну от на 2 день це весілля. Люди тоді вже так наречений з нареченою дивилися за столами, частували усі. Люди уже всі

за столами посиділи, вони вже виходили. Також бажали всього найкращого, сімейного благополуччя, щасливого диття і закінчувалося весілля і у нареченого. Тому що наречена = жінка, вона залишалася жити у чоловіка – коло свекрухи і свекра і біля свого чоловіка. Деяким гостям, які були далеко приїзжали вони, обмінювалися адресами, що будуть общатися друг з другом і так закінчувалося весілля. Вже спокійно і з побажаннями сімейного життя і всіх гараздів.

Додаток 3

Хто записав: Бездітна Дарина Володимирівна (Д. Б.).

Місце запису: смт. Криве Озеро, Первомайський р-н, Миколаївська область.

Дата запису: 11 серпня 2022 р.

Інформатор(и): Буратинська Світлана Вікторівна (С. Б.), 1966 р. н.

1. Інформація про дівування.

С. Б.: Народилася 2 квітня 1966 року. Місце народження - Дніпропетровська область, а вобщето, все коріння наше в Луканівці, Миколаївської області. Зараз ми тут проживаємо. З 2-х років так получилось, що ми тут проживаємо.

Д. Б.: У скільки років ви почали дівувати?

С. Б.: Ну, як дівувати? У кіно ми побали бігати в 13-14, якщо нас пускали. Якщо нас провозжали хлопці, то це були такі чисті отношенія, подержали за ручку, обняли, зто поцілувався і розійшлися. Посиділи.

Д. Б.: Де найчастіше збиралися?

С. Б.: Ходили в кіно, танцювали коло клубу. Йшли з клубу, на скамейках сиділи. Могли під любим твором сісти, розказувати різні історії, сміятися, шуткувати, ми ніколи не боялися, що з нами може щось трапитися.

Д. Б.: Чим Ви займалися?

С. Б.: Могли часом зайти у двір і у когось вирвати винограду, кавуна чи дині. Це нормально було. Ігри в нас були. Старші і маленьки збиралися. У вибивного грали, у карти, багато ігор у волейбол, баскетбол. Розказували різні історії. Це було дуже інтєресно.

Д. Б.: Як обирали хлопців і дівчат? У чому була пріорітетність?

С. Б.: Обирали тільки почуття, тільки кохання. Це між нами. це дуже рідко було, шо, якась дівчина, чи хлопець могли оженитися, вибрати собі пару, ну. як сказати, з користі. Більшість женилися і обирали тільки по коханню.

2. Інформація про сватання.

Д. Б.: Як відбувалося сватання? Кого посилали?

С. Б.: Посилали людей - сватів як брали, чоловіки йшли на сватання, жінкам не можна було йти. Це так у народі воно і є. На сватанні назначали день свадьби. Накривали гарний стіл. Всьо обговарювали всі сторони. Фінансові.

Д. Б.: З чим приходили старости?

С. Б.: Старости приходили з хлібами. Замуж я у 20 років вийшла і це щіталосся 20 років - стара дєва, що пора мені. Я була на виданні. Вже ждали - коли, коли? Задавали питання, що це... Якщо дівчина виходила в 24-25 років, то це вже 100 процентів вона була старою дєвою. Це моє дівування особливо від маминого не відрізнялося...одінаково... Старости торгувалися, наприклад, питали, чи є тєличка на продаж, відповідали те, що є. Тоже приймали хліб, була згода на шлюб- прийняття хліба.

3. Інформація про Дівич-вечір.

С. Б.: Перед весіллям збиралася молодь, обов'язково вечіром приміняли віночок молодьож. Нівєста приміряла. Накривався стіл.

4. Інформація про весільний коровай і весілля.

Д. Б.: Чи випікали коровай перед весіллям?

С. Б.: Ну, в нашій місцевості зараз більш випікають короваї, а колись не випікали. А випікали, я пам'ятаю була менша. 80-ті роки була мода хрустики. Випікали хрустики і пудрою висипали. Були горішки, грибочки, завиванці (налісники)...Скільки днів було весілля? У моєму дитинстві я пам'ятаю, що....

Д. Б.: У вас скільки?

С. Б.: У мене 2 дні. В основному весілля було осінню і у мене теж було.

Д. Б.: З чого починали готуватися до весілля?

С. Б.: Ну, по-перше заготовляли різні напої, заказували – де, що можливо, розподіляли по родичам - хто що буде пекти. Пекли хліб домашній. Звозили продукти. Були колгози. Тоді можна було багато продуктів виписати - овочі, яйця. Була згода між батьками? Так, була.

Д. Б.: Чи був дівич-вечір?

С. Б.: Ну, такий був, коли молодеж приходила, недовго сиділи. В нас накрили стіл, поміряли вінок, показали, посміялися. як молодеж і розійшлися.

Д. Б.: Де розписували?

С. Б.: Повноваження були у сільській раді. Голова сільської ради, секретар проводили церемонію розпису в клубі в сільському Домі культури. Так, це було таке. Була ходьба до пам'ятника Другої світової потім, до пам'ятника воїнам-афганцям була до пам'ятника. Переливали дорогу молодим обов'язково. І дуже було важливо, щоб хлопчик це зробив. Переливали могли всю дорогу і коли переливали дорогу, то наречений повинен був взятий на руки наречену і переносити.

Д. Б.: Як вітали молодих? Що дарували?

С. Б.: Вітали близькі самі близькі, хто дарили вклади мені особливо дід з бабою відкрили виграшну книжку, яка через півроку виграла прилічну суму. Це тоді було. Наприклад гроші, коври. Ну всьо. Мені лічно склали придане все від сорочки ночної і до дорожки, одіяла і постельне і воно всьо, всьо, всьо.

Д. Б.: Нанашки, хто це такі?

С. Б.: Нанашки на весіллі - це як посаджені батьки. Нанашки вони кругом. Ну, як? Ну як свідки цього таїнства - весілля. Вони самі головні. Вони потом по життю з ними. Вони, як батьки. Як посаджені батьки. Оце отак правильно. З ними не можна приривати зв'язок ніколи.

Д. Б.: Що вони на свадьбі робили?

С. Б.: Вони, по-перше, стели весільний рушник, держали свічки весільні, танцювали на скамейках, на столах. В общем, важливу роль вони

дуже веселили все весілля. Саме головне, щоб вони були після дружків, якби свідками цього. Як за батьків.

Д. Б.: Чи потім після весілля ви спілкувалися з ними чи користувалися їхніми порадами?

С. Б.: Так. обов'язково, нанашки це як батьки з ними спілкуємося до цих пір.

Д. Б.: Де відбувалися весілля в якому місці проходило?

С. Б.: Весілля, моє весілля проходило в моєму дворі. Ми склалися батьки нареченого і мої робили в одному місці. А зазвичай робили весілля, наприклад, до трьох чи до чотирьох і до п'яти часов вечора у нареченої, а потім наречений, як забирає наречену і веде додому через усе село. Із приданим також йдуть дуже гарні хлопці і несуть у вузлах придане. Музика грає. Це всьо було дуже торжественно. На весіллі було у мене було 150 душ – це невелике. А вообщє на ті часи робили на 300. 400 осіб, на 500. Селами гуляли весілля.

Д. Б.: Як святкували весілля можливо були обряди, ігри, викрадення або покривання молодії?

С. Б.: Ну, весілля, коли наречений приходив до нареченої, то обов'язково з хлопцями і старший друг торгувалися. Повинні були дати гроші. Просто так не віддавали наречену. Це такий був обряд. Старалися, конечно, якомога більше грошів вторгувати. Да, були і ігри. Це обов'язково. Викрадання теж було. Туфлі викрадали. Туфлі потребували потім, щоб жених викупляв. Покривання молодії відбувалося у 12:00 ночі обов'язково. Ніколи раніше свадьба не закінчувалася. Значить ставився стілець, подушка сама, яка була найкраща і най-най. Значить жених сідав і наречена на коліна йому і він кожну шпилечку знімав, цілував. Шпилечка - поцілунок. А потім зав'язував хустку і був перший танець. Не, не так. Хустку одівав, а потім приміряли вінок дівчаткам незамужнім. І потім танець був. Перший танець після, як вже покрили. Молоді зазвичай для молодих готували чи сусіди кімнату хтось із родичів забирали молодих першу ніч. Ну. не вдома. Частіше

не вдома. Ми ночували вдома я пам'ятаю, нікуди ми не ходили. Може і раніше так було. Чесність молоді обов'язково. Це геть не обговорювалося. Це було важливо. Другий день весілля починався приходили всі родичі всі. хто був на весіллі приходили – хто ніс кури, ну, птицю. перев'язані червоними лентами, стрічками, посуду. В наші часи дуже багато на другий день несли постельну білизну, посуду, каструлі. Ну, вообщем після свадьби все було, все буквально. Набори красиві, стакани. несли все, що було потрібно для хозяйства.

Д. Б.: Які ще були звичаї?

С. Б.: В общем, брали банку таку пов'язували лентою. А це 1 День свадьби в кінці збирали гроші. як дарували. Перший день свадьби в кінці, коли ще наречену не покривали хусткою, значить брали чи миску чи банку, обов'язували червоною стрічкою і нанашко обходив усіх запрошених по столах і всі кидали гроші. як дарували. А близькі уже підходили дарували такі подарунки цінні гроші, вклади. Ось це так було. А на другий день теж зустрічали гостей. Теж із банкою і били в решето. Приймали подарунки різні і теже у банку кидали гроші. Гроші вже так...чисто невеликі суми. На другий день батьки сиділи за столом, а молоді об'язувалися фартушками і пригощали всіх. Оце такий був звичай. І так до вечора, і так і завершалося весілля вже. Як обично за столом до самого вечора, до ночі теже.

Додаток 4

Хто записав: Бездітна Дарина Володимирівна (Д. Б.).

Місце запису: смт. Криве Озеро, Первомайський р-н, Миколаївська область.

Дата запису: 11 серпня 2022 р.

Інформатор(и): Волочкова Людмила Сергіївна (В. Л.), 1948 р. н.

В. Л.: Волочкова Людмила Сергіївна, 1948 року, народилися в Кіровоградській області. Компаніївський район, село було Солотвине.

Д. Б.: Скільки проживаєте в Кривому Озері?

В. Л.: В Кривому проживаю в 50 років.

Д. Б.: У скільки років починали дівувати?

В. Л.: Десь 16-15 років. десь у 17 виражали хлопців в армію.

Д. Б.: Де найчастіше збиралися?

В. Л.: Найчастіше збиралися на вулиці, на лавках коло хати.

Д. Б.: Чи були у вас в вечорниці?

В. Л.: Ходили на конюшню. коні брали та каталися. Батько мене привив з дєтства на конях.

Д. Б.: Які ігри були там, як збиралися?

В. Л.: Ну. які ігри. Заробляли у батьків, щоб піти на танці на кіно. Таких ігор не було. Менше ми були у «Жмурки» грали.

Д. Б.: Як хлопці обирали дівчат чи дівчата хлопців?

В. Л.: У мене був через дорогу перша любов, тоді ми розійшлися через 39 років.

Д. Б.: Як у вас відбувалося сватання?

В. Л.: Сватання відбулося так, як обично. Старости до хати приходили, прив'язали хліб, давали замість кабака. Тоді до ЗАГСу вже через місяць десь 2 готувались до свадьби.

Д. Б.: А випікали хліб чи коровай?

В. Л.: На сватанні хліб був, а на свадьбі коровай.

Д. Б.: А хто випікав?

В. Л.: Випікала мама. Тоді давали той каравай, хто більше вкусить, той буде хазяїн, той буде луче робити. Так воно і є по житті.

Д. Б.: Перед самою свадьбою збиралися на дівич-вечір?

В. Л.: Ну, збиралися дівки. А вийшла заміж у 20 років.

Д. Б.: А який це рік був?

В. Л.: 1967. У 68 вже родився син.

Д. Б.: Де розписували вас?

В. Л.: Розписувати у Кіровограді в Загсі, прям у центрі.

Д. Б.: Чи ходили ви до пам'ятника?

В. Л.: Ходили, ходили у церкву вінчалися. Тоді розписувалися.

Д. Б.: Чи переливали дорогу?

В. Л.: Переливали, переносили на руках. Аякже. Це такий в нас обичай.

Д. Б.: Що дарували молодим?

В. Л.: Ну дарували... в ті времена не так було сильно розкішно. Дарували постельне якесь то, посуду. Ну обично постельне і посуду. Великих подарунків тоді не було, бо жили не так заможнo.

Д. Б.: А нанашки були у вас?

В. Л.: Аякже.

Д. Б.: Розкажіть мені про нанашків. Хто це такі?

В. Л.: Нанашки беруть батьків хрещених, хто хрестив. Обично беруть таких нанашок і вони, як старости. Вони дивилися за свадьбою і за всім, стелили рушник, як ставали при розписі. І в церкві стелили.

Д. Б.: Чи спілкувалися ви потім з нанашками після весілля?

В. Л.: Обов'язково. Носили до них вечерю як до нанашок, як на Святий вечір. Це були такі як батьки. Нанашки це так само. Ми вже як позросліли, як дітей мали. Вони вже преклонного возраста то носили їм вечерю. Це такий в нас обичай.

Д. Б.: Де у вас свадьба була?

В. Л.: Дома, у хаті.

Д. Б.: А на свадьбі були якісь обряди, ігри?

В. Л.: Да, на другий день були обряди. На другий день цигани були. Перевдівалися всі у циганське і в що ти хочеш. А як вистеляють на другий день. Вішають на хату ленту. Це значить дівка чесна молода. Оце вивішували, лізуть на кришу. Це такий прикол. Це на другий день виделують. Виносять і дивляться простинь ту, що переспали і цілую бригадою заходять рано переодягаються. Ти ще не очунявся, а вони вже є. А на перший день як вінок там знімали? Так 4 душі встає, платок кожний за кінчик і співають. Під білий велін під кустом, більш не підеш ти. Ой, як же вона? Палала сосна. Горіла сосна, палала. Ну якось на цю мелодію під білий велін під кустом більше ти не підеш за дівкой. Під білий вельон під кустом не підеш ти за дружку. Потім на другий день оце цигани були? Так. А на третій день ідуть курі собирають. Оце хто гуляв на свадьбі пішли рано і то вже третій день курі.

Додаток 5

Хто записав: Бездітна Дарина Володимирівна (Д. Б.).

Місце запису: с. Полігон, Вітовський р-н, Миколаївська область.

Дата запису: 5 лютого 2022 р.

Інформатор(и): Кожевна Марія Опанасівна (М. К.), 1942 р. н.

1. Інформація про дівування.

Д. Б.: Мене звати Даша. А вас як звати?

М. К.: А мене Марія Опанасівна.

Д. Б.: Мене загалом цікавлять весільні звичаї, ніби цікаво. що тема відома всім, а вона виявляється, якби не досліджуваної мало, хто що знає особливо на Півдні.

М. К.: Я народилася в Одеській області Березовського району, село Мирівка. Зараз села майже немає. Було таке в нас гарне село.

Д. Б.: Коли дівчина починала дівувати?

М. К.: Я піздня дівка. Я десь у 18-20 почала зустрічатися з хлопцями. Вийшла заміж у 24-25. Закінчила я 10 клас у другому селі рядом 6 км. 8 класів закінчила в одному селі. Оце ж ідем посадка там гарна, ученики, то їй подобалися друг другу. А чого я кажу 18 – це симпатія. А зустрічатися у мене вийшло так. що я пішла у школу у 8 років і 18 років було, я тільки 10 класів закінчила. Закончила я школу. У мене матір осталася вдовою. Їй було 21 рік. Батько пішов на війну та його вбили. Батько був у мене моряк. Служив у флоті. Мама була на 8 років молодша від нього. І ото оженився на молодій на матері і приходить. Я поїхала в Одесу, коли мені було 18 років.

Д. Б.: Дивіться, ще одне таке питання. До міста Одеси все-таки збиралась молодь, так?

М. К.: У нас були вечорниці. Ну, я не скажу, що такі прямо, тіпа, дискотеки. У клубі у нас завжди грало кожний год. У клубі завжди грав акордеон. Зав клуба був музикант. Мета – влюблялись, а гралися, мирилися.

Ну, потім вже я поїхала в Одесу. А матір моя теж вже заміж вийшла, її вже за 40 було і чоловік був молодший із Західної України сам. І мама вийшла заміж, а я поїхала в Одесу. В Одесі я запізнилася в інститут не поступила зразу, бо приїхала пізно, екзамени здали в ПТУ. На маляра вчилася. І на другому році жили в гуртожитку четверо нас було – дві дівчини поступили зразу. Поступили на філологічний факультет Одеського університету імені Мечникова. Був наш філіал на Маяковського ми ходили. Ми, як дівчата молоді, як якісь вихідні, то хочеться десь піти і ми пішли до парку Шевченка, а там були тіпа дискотеки. І я познайомилася із своїм чоловіком. Вчилися ми в одному інституті Одеському. Він по експлуатації судна, не пам'ятаю, як його факультет називався. Ну, короче. по зустрічалися ми з півтора року. Ну я вийшла заміж у 25 рік.

2. Інформація про весілля.

М. К.: Жили оце в общежитті і потім вирішили одружитися. Намітили собі дату. Він чекає мене, а я на пів часа запізнюся.

Д. Б.: Скажіть мені, будь ласка, у вас було сільське весілля чи студентське?

М. К.: У нас було і студентське, і сільське. І пішли ми до палацу бракосочетанія. Милі розписуватися там. Пішли ми і подали заяву. І нас записали на 13 жовтня. Подали заяву, зібралися друзки, а в селі ми назначили свадьбу десь через тиждень, або більше, я вже не пам'ятаю. Через якийсь там термін. А я в матері була одна, більше дітей не було. У чоловіка було п'ятеро дітей в сім'ї, їм би і не хотілося свадьби робить, а моя мама настояла будемо робити свадьбу.

Д. Б.: На який день у вас була свадьба?

М. К.: Я не пам'ятаю. Він їде додому, бо йому надо організувати там свою свадьбу і ми вже розписані виходить. Я приїхала сюда тут вже мама кабана зарізала. Ковбаси робить, сальтисон робить, шинки ці коптить. Ну, одна дочка! В нас таке, якщо вони обоє з одного села, то він же приходить до

неї і їдуть зранку вони їдуть. Значить у нас машини. Машини в нас, де жених і невеста. і машина чи автобус ждуть гостей. Їдуть чи в сільську раду, чи треба їхати аж далеко в РАГС. І ці машини украшають цими іскусственими квітками. Ну, не натуральними... Сідає дружок, старша дружка. Вони ззаді з-за нами. Розписалися там все. І питаю. ти хочеш вийти за нього, ти хочеш вийти за неї? Чи согласні?

3. Інформація про сватання.

М. К.: А ще сватають. Оце ж приїхали з його села. Це ще до розписі у нас було. Їхали з його села сват із свахою, іще його дві рідних сестер. Приїхали, зайшли. Єсть тут дівка на виданні, а ми тут ходимо, шукаємо. Там цілі слова були. Чи ми туди зайшли чи ми туди попали? Если дівка була видно вийти заміж за цього хлопця, то вона дає рушники. А если вона не згідна, то гарбуза. Мій чоловік казав чи ти там мені гарбуза не приготувала. Та приготувала, я подивлюсь на твою поведінку. Випили добряче тай договорилися за день свадьби.

4. Інформація про весілля.

М. К. Це вже почалась свадьба... розпис. Оце ми розписалися, приїхали.

Тут нас всіх зустрічають А в мене був духовий оркестр і акордеон. Їдемо нас там вже зустрічають. Приїхали ми, зустріли нас, завели. Ну, сідаємо ми за святковий стіл. Там якийсь час випили, закусили. У мене був там тіпа тамади і каже, а тепер дорогі друзі ми хочемо дарственно зробити, щоб подарили молодим. Дарили і простирадла, і коврики гроші. Гроші такий мішок туди кидають. Старший боярин за це відповідає все. Коли ми їхали з розписі, то ряд дітей і все дорогу переливає, а боярин бідний дає гроші і дає гроші. Ну, і тут він вже передав ці наші речі, які нам подарили. Бажають нам і сина, і дочку. Я вже не пам'ятаю, там всяке було. Сидим за столом так, я чую. як у мене хтось вкрав туфлю. А я мовчу, нічого не кажу. Це ж повинні святкувати,

не дай Боже. Пацанята сусідські залізли, зняли туфельку. Виходимо со стола ігри. танці все. А я кажу: «Бояри, ну, а як же я піду. якщо туфельки немає?». А він каже: «А чого ти мовчала?». Побіг боярин шукати туфля. А вони ж кажуть: «Скільки стоїть туфля?». Викупив туфля, вдів боярин на мене. Пішли ми танцювати, були там всякі конкурси. Було весело. А потім на вечір мати собирає придане. Такий вузол великий. Там в тому приданому ковдра, простирадла, подушка. Це вже собираємося, бо я була з Одеської області, а чоловік з Миколаївської це рядом. І вже їдемо до чоловіка там вже зустрічають. Моя двоюрідна сестричка взяла і каже треба платити гроші за придане бере це придане викупляє. Приїжджаємо ми туди. Їдемо ми туди оце машина окремо легкова і ззаді автобус. Бо наших трохи гостей і з його сторони приїхали гості і ми їдемо.

5. Інформація про обряд «комора».

М. К.: Приїхали ми туди. Сіли ми там погуляли, по танцювали, повеселилися. Уже північ і треба нас кудись вести спати. Ну, домовилися там у якоїсь сусідки. Взяли цей вузол, беруть боярин, ідуть стелять нам постіль. Ну, і короче ти сама знаєш що. Вообщем, утром прибігли свахи і нада їм простинь.

Д. Б.: Я знаю, що був такий обряд і він називався комора. І у вас таке було?

М. К.: Так-так, в нас таке було. І давай їм цю простинь. Хоча вже пройшло время. Пока не розписались - не. Взяли простинь вони, взяли графін з вином, красний ідуть і співають. Наша молода, його батьки і гості почали благодарить, що вже 25 рік був. А я тобі чесно скажу, що в мене був тормоз до чоловіків, бо мати, коли я їхала до міста, вона мені каже: «Я в тебе одна і ти в мене одна, еслі ти мені проведеш байстрюка, то я тебе не знаю і ти мене не знаєш!». То я так боялася за матір. У мене всегда мама була перед глазами. На другий день наречену не надівають уже у фату. Я, коли виходила заміж, у

нас коротка фата була і пишне коротке плаття. Вже одягають її в простий наряд, в хустку. Вже вона дружина і жінка. Ну, три дня гуляли свадьбу.

Д. Б.: Скажіть іще, будь ласка. цей обряд комори був у хаті нареченого чи нареченої?

М. К.: Ні, ми у сусідів спали. Там дається все своє, ну, тобто, придане нареченої.

6. Інформація про весільний коровай.

Д. Б.: Чи був на свадьбі у вас коровай? Хто його випікав?

М. К.: Був у мене короваї не один. Було в мене було 150 гостей. У нас було 3 чи 4 коровай. Я вже не пам'ятаю. А там мамині подруги у себе випікали. І оце дівування було, знаєш? Це коли дарили оце розрізали цей коровай по частинками і оце хто ударив кожному давали, а дівування оце давали молодим оцим, дружкам.

Додаток 6

Хто записав: Бездітна Дарина Володимирівна (Д. Б.).

Місце запису: с. Луканівка, Первомайський р-н, Миколаївська область.

Дата запису: 1 липня 2022 р.

Інформатор(и): Микитей Лариса (М. Л.), 1961 р. н.

1. Інформація про сватання.

Д. Б.: От мені цікаво самого початку, коли саме збиралася молодь?

М. Л.: Я говорю за сватання збираються у нареченого двоє сватів, дві пари сватів. Іде сват і сваха із жінкою, сваха із чоловіком і з батьками ішли до невести, до нареченої. А там самим собою застілля приходили родичі і, коли там починають стукати, заходять всі. Починають всякими приказками, прибутками і знаю, що я приносила хлібину на рушникові або кабака. Але я винесла хлібину, а чого я винесла? Бо я була вагітною. Може цей гоп, то я б не вийшла. І оце там таке застолья було і потім за столом визначали день весілля, хто буде що купляти я йому рубашку, а він мені плаття, він кольца. Оце тако домовлялися за столом дата і вбрання. І прийшло весілля і гайда аля-ля.

2. Інформація про весілля.

М. Л.: Попереду нівести і до півдня у нас такі шалаші здоровенні, а потім він вже забирає до себе. В часом три обично.

Д. Б.: За скільки днів було всього весілля?

М. Л.: В селі за один день, а пізніше робили так субота була у невести, а неділя у нареченого. У нас був за один день до півдня у невести, а потім уже у чоловіка. Оце стою виглядаю, коли женіх прийде з боярином, зайшов в хату до мене. Пішли всі в гості, впереді йде невеста, а за нею йде женіх. З дружками з дружбами йдуть до клубу. Нас у клубі розписували. Зустрічають

нас зі хлібом і заходимо ми в кімнату оцих урочистостей. Йдемо на сцену вже разом. Оце тут нас заводять, ми стаємо на рушник. Дружка коло жениха і старости - нанашки. Оце ми вистраюємося, хлібина така. Він йшов як до мене були у такі два хліби. Він всю дорогу йде до невести з двома хлібами. От раніше був коровай. Це смотря в яких областях України. Ось свічки. На Вінниччині було якесь дівоцтво, у нас такого не було. Це був 1985 рік. Тут перев'язували. Були обрядові представники влади. У неї плаття було з такою медаллю, як поедставник... і він. Це голова і секретар сільської ради. Це встали на рушник, скріпили підписами і стала сім'я. Оце вітають, говорять слова... Оце отакого йдемо з хлібом і батькам клонемося. На хлібові рушник. Сіль з хлібом. Нанашка держить свічки. Оце тут нас вітають. Тут зв'язані кольца.

Д. Б.: Це була Ваша нанашка?

М. Л.: Да, нанашка. Це вже нас вітають, цілують нас, потім ми в фойє танцюємо танець і ставимо квіти до пам'ятнику загиблим воїнам. І тоді фотографії. У мене є сестра на 6 років старша, то хлопці перейми не пускали, бо з чужого села. Він із сусіднього села і не пускали наші хлопці дівку. Пригнали такого здоровенного бензовоза, переляли воду, води туди набрали. Мама віддала бідон водки, щоб випустили. Оце така дівка була. Це в 1977 році таке було. А тут вже нас забрали з нього галстука скинули. А ось дивись, як ведуть невесту, кидають. Кидають придане. Одіяло, подушка. І коли випроважають мама, підкидували пшеницю, жито, канфети, гроші.. І коли зустрічає тоже сіє. Оце як ведуть, то так кидають, поняла? Ідемо ми разом вся процесія. Всігда у жениха була лучча свадьба, бо в вечері так танцюють. Дньом не дуже, бо так жарко, но дньом теж танцюють, но ввечері вже такий гвалт, що вообщє. Нам по 22 года було. Було все шалаші все коврами вистелено. Тут хліб зі свічками. Отут були подарунки почесна була тут уже з банкою пройшли. То скільки хотів то скільки і кидали, хто подарунки. А це коли йдуть з розписі і переливають дорогу. Це такий ряд був жених, нанашки.

Додаток 7

Хто записав: Бездітна Дарина Володимирівна (Д. Б.).

Місце запису: с. Луканівка, Первомайський р-н, Миколаївська область.

Дата запису: 30 серпня 2022 р.

Інформатор(и): Петрова Юлія Петрівна (Ю. П.), 1947 р. н.

1. Інформація про дівування.

Д. Б.: Взагалі тема мого дослідження стосується весільної обрядовості, я хотіла у Вас спитати, зі скількох років дівчина починала дівувати? І де найчастіше збиралась молодь?

Ю. П.: Я хочу тобі сказати, Дашенька, що я сама родом із Закарпатської області. У нас були свої традиції, свої ритуали і можливо в той час в цьому регіоні не були. У нас дівчата виходили зарання. Це могло бути з 18, 17, 16 років заміж. У нас дівчата виходили зарання заміж у 17-16 років, бо якщо 20, то це вже була стара дівка. Де збиралась молодь на той час клубів не було. У нас при школі був посьолок 8 км і були початкові класи з першого по четвертий клас, і осью живу я, тут жила бабуся з дочкою, а в тій дверях була школа початкова. Туди до нас приїхали на вибори. А це що вже у 18 років на вибори я не могла, що це за ритуал ці вибори вибори Я ж не знала. Вообщем якась okazія була, то там всі сходилися. А якщо молодь тусуватися, то в нас був такий звичай. Літо як літо. Влітку всі працюють вдома, всі заготовляють, роблять ту чи іншу справу. Держать качки, губи. Зарізали птицю вже на осінь на зиму пір'я у мішки поскладали і зима приходить. І вечорниці.

2. Інформація про вечорниці.

Ю. П.: У моїй хаті я запрошую дівчат, а хлопці вже йдуть туди самі. Вони знали, куди вони йдуть, які там дівчата, кожний підсідає до своєї дівчини. Я пам'ятаю у більшості дерев'яні або в'язані з лози, як корзинки. І ми сидимо на мішку і беремо пір'я, що по тих прищиків не було, щоб подушка,

щоб не було, щоб пір'я не вилазив через цей. Якщо щось робили дуже гарне з пір'я. У нас в капелюха хлопці ходили. На капелюхах ленти робили. Оце ту ленту за тепер я ще треба було вміти їх зробити. Дуже красиве робили украшеніє. Наместини брали більші або менші. І даруєш тому хлопцеві, який тобі подобається. А якщо ти не хочеш того хлопця, ти відказала йому, то він як сердитий прийшов, то як подув у те пір'я, а те пір'я з тієї корзинки. Оце так збиралися ходили, то ходили кукурудзу чистити.

Д. Б.: Якщо ми з вами говоримо про вечорниці, чи були там якісь ігри?

Ю. П.: Були ігри. Хто вдарить, ну, хто провинився, хто вдарив, хто вгадав, якщо не вгадав, то знову встає. Були ігри біля церкви, якщо весною починалося там з паски, наприклад, обов'язково між утрєня, а потом обідня служба. Там 30- 45 хвилин перерви молодь вся стає в кружечок, хто підпалюють вогнище як на Івана Купала, то так оце перескакували. Оце у більшості такі ігри. Тоді таких ігор не було, а більше думали, як прогодувати сім'ю. Пішла в 9 клас дві-три неділі проходила, а тоді тітка забрала в Ростовську область, треба було якось заробляти гроші. Батько помер був інвалід війни.

Д. Б.: Ще й цікаво за вечорниці, якщо обиралися хата, то де саме її обирали?

Ю. П.: Перед вихідними у більшості обирали. Яка господиня скаже вона дівчатам загадує прийдете до мене на таку годину. Моя точка зору тут, щоб про те, щоб роботу якусь зробити. Дуже колективно всі ходили завжди допомагати, обов'язково як Різдво, ходили колядувати. Дівчата збираються, хлопці зайшли до мене. У більшості розваги були до Великих свят. Або були сходилися, коли жінка була сама чи була вдова А вона любить, ну, як сказати, колектив любить. Отак хата була бідніша. але тебе завжди приємно зустрічали. Ми в'язали, вишивали, ми пряли. От у кого, яка робота. Я страшно не любила прясти. Сіяли коноплі, вибирала, і ні в кого не було нюхати його, чого задихаєшся.

Д. Б.: А якщо здебільшого з вами були дівчата, а хлопці були?

Ю. П.: Вони були спостерігачами. Вони дивилися, хто що вмів робити. Вони шуткували, де на роботу запрошували, то вони були тихіші. Просто та бабка, яка нас запрошувала. давала роботу, щоб вона сама не коротала ті довгі вечори. Та вона пускала нас, то кожен з веретеном хтось був хтось з вишивкою, хтось з в'язанням той хлопець підсідає.

Д. Б.: Тобто у кожного хлопця була вже своя дівчина?

Ю. П.: У кого не було, то він стояв збоку та придивлявся. І так вони знайомимося зі своїми першим коханням.

Д. Б.: А виходили ви вже заміж тут?

Ю. П.: Так, тут.

3. Інформація про сватання.

Д. Б.: А мені, що цікаво ви коли сюди приїхали жито чоловіка ще не було. Тобто, ви вже ознайомилися з чоловіком тут в Луканівці?

Ю. П.: Познайомилися дуже просто я була дояркою на фермі, А він лаборантом на фермі брав молоко.

Д. Б.: А було у вас сватання?

Ю. П.: Сватання у нас було таке - він поїхав просити моєї руки у Закарпаття до моїх батьків. Батько вже не було, був вітчим і мама. Це був початок серпня. Розписалися ми тут у Луканівці, там у кущах була старенька маленька хатинка. Мати казала – поки не побачу ніяких. Привозь сюди, я побачу і будемо говорити. Привезла я туди і смішно, і грішно. Хлопець, дай, хлопець, а мама мені тоді каже: «1 день почекала – нічого не каже, другий день почекала – нічого не каже, а тоді каже, а де його шапка?» А я кажу: «Нащо вам його шляпа, шапка, ну, капелюх?». У нас там шапка називалася. А вона вмівла оприділяти оказується. От вона як подивилася, як носити шапку на голові отой капелюх. Тай вона говорила, що це буде хороший господар. А це буде п'яниця, а це буде гультай. Як він носить шапку, я не можу оприділити, дати оцінку? Ну і попросив руки і ми поїхали.

Д. Б.: Розписуватися в Будинку культури?

Ю. П.: Ні, розписувалися в сільській раді.

Д. Б.: А якщо говорити про Ваше весілля?

Ю. П.: У нас такого весілля ніякого не було. Старостів заселяють в старости. Приходять в хату, йдуть з хлібом обов'язково. Обов'язково чоловіки ідуть беруть хлібину. У той час домашньої крепкої самогонки і ніхто не знав. От і заходили старости, і там починали свої ці «От ішли, ішли, летіли, летіли і притомился. Криленька заболіли і вирішив сісти на подвір'ї, коли сів відпочити водички напитися». Були старости хитрі, що вміли оце. А тут дивиться, коли голубка є чи горлиця, як який умів сказати. Ластівка як якою пташкою міг назвати так і називав староста. Тай сподобався він собі, чи не дасте водички попити, де переночувати. Якщо ви погоджуєтеся, якщо наш орел, сокіл, щоб наш голуб притулився біля вашої хати. Якщо погоджуєтеся хліб на стіл. Батьки кажуть, що нам треба спитати, чи вона ще згодна. Вона вже приодіта собі стоїть як дівчина. Це дійство завжди дотримувалися в ті часи, щоб чоловіки. Ми як ішли у старости, брали нас у старости. Ми вже їдемо машиною. Ми як жінки, двох старостів беруть, два старости чоловіки і пішли, а ми жінки сидимо в машині. Уже як погодилися там, ну, то ріжете хліб, тоді і беруть розрізають, там вже стіл накритий. Вже приходять і жінки сідають, старостів перев'язують рушниками, так ріжуть той хлібчик і дають кожному, наливають по чарці. І так вже починаються серйозні розмови. Тут вже вона приготувала женихові на тарілці хустину, дає хто хустину якою її в день весілля, коли закінчується весілля, вінок знімають з молодої і вже свекруха пов'язує на голову їй хустинку. Як в тій пісні «Горіла сосна, палала».

4. Інформація про весілля.

Ю. П.: Тоді вже як почалося у нас отут на сцені вже я започаткувала там красиві слова для молодих, коли, ну, я вже все забула. До батьків зверталися, я пам'ятаю, «Будь здоровий батько! Будь здорова мати! Дочка

рано-вранці покидає хату. Доля долю зве. Відлітає горлиця у гніздо своє. Роки йшли. Ні, не йшли. Ні, вони пролетіли, у батьків посивіла вже скроня». І до молодих: «Як у берізки одязі білим стала поруч з хлопцем доня і сплелися дві долі гілками – мужність хлопця і ніжність дівчини. І у радості плачуть дві мами, нині щастя прийшло в дві родини». До батьків звертаються з такими словами до молодих. Там у більшості були слова у Євгенії Миколаївни.

Д. Б.: В якому році виходили заміж?

Ю. П.: 1967 р. У 20 років.

5. Інформація про обряд «комори».

Д. Б.: А якщо взагалі говорити про весілля, то взагалі цінувалося, коли жінка була такою чесною. Можливо, Ви чули про такий обряд комори?

Ю. П.: Про комору не чула, але знаю, що був такий обряд. У свій час, що на другий день, як зустрічали сватів. Свати ішли уперед. Забирали родичі батьків молоді і вели до молодого першу ніч у них ночували. І, можливо, це десь нас називається комора. Я не знаю. Я знаю, що виносили і навіть знаю у Луканівці було таке у деяких хатах виносили там не настоящу кров, брали там вино червоного і на простині вилили там. Такий звичай був у свій час. Просто час, Дашенька, змінився. Мені, наприклад, було не інтєресно. Це був такий сільський звичай. Я вважаю, що це було таке приниження, хто знає, як життя склалося... Всяке бувало, що пліва могла розірватися і при перших родах і залежить від еластичності фізіологія кожної людини різна. Це було, як приниження дівчини бо, якщо хотіли щось навести, як сказати якусь тень на плетєніє. Або можливо не подобався вибір сина. То могли спеціально, щоб винести просто, ну. в нас таке вийшло. Бачите, і так буває чи ще щось. Чимось уколоти таким. Але, що ти зробиш, як було таке? Комуś можливо не подобається, як зять миє ноги. Мамі не подобається, що теща заставила мити ноги, але є такий зветься і в нас він по сьогоднішній день.

Д. Б.: Коли були виходили заміж тобто ще був такий звичай так?

Ю. П.: Так був ще такий. У 60-ті початок 70-х років у селах цей звичай був. Вірніше вже відживав. Він відходив у небуття. Факт того, що родичі тут вже вони зустрічають із горілкою п'ють, простиньою махають, чи шматок білої матерії, що символізує першу шлюбну ніч. Таке було. Ну, що ще було обов'язково фартушки одягали молодим, батьків за стіл садять.

6. Інформація про нанашків.

Д. Б.: Саме цікаве, що на Півдні є нанашки, такого немає ніде.

Ю. П.: У нас такий звичай є і до сьогодні в Луканівці. Нанашків беруть самих найрідніших. Якщо в тебе є, наприклад, сестра заміж, то ти береш.

Це прерогатива молодого. Це із жіночої сторони.

Д. Б. : А чим вона займалася?

Ю. П.: Вони несли вінчальні свічки. За свої гроші, вони повинні були купити ці свічки. Вони сиділи на почесному місці. Нанашка сиділа коло жениха, а нанашко коло нареченої. Вони найдорожче дарували звичайно. Ідуть за молодою, несуть свічки. Це був у них такий ритуал носіння свічок.

7. Інформація про весільний коровай.

Д. Б.: Я ще хотіла у вас спитати щодо короваю.

Ю. П.: У нас на батьківщині таке було. Можуть рідні привезти оце гільце, украшене ленточками.

Д. Б.: Із тіста, як ті майстрині його робили? Мені цікаво, хто їх робив?

Ю. П.: Це були такі жінки в селі, Дашенька, я тобі скажу, доця, що коровай теж не кожна жінка спече. Його треба вміти прикрасити, його треба, це треба, щоб тебе любило тісто і ти любила тісто. І що Бог благословив і це щоб було. Я вам розкажу тільки одне, що я на своєму віку пережила. Я тоже хліб можу пекти і дуже гарно. Короваї я не пекла, але хліб, якщо хліб на

свадьбу, то пекла. Оце, що в магазині зі мною робила Валя. От Валя виходила заміж у Криве. Параска Микитівна, спечеш хліба, а тоді було так важко з мукою - страх Господній! Не було муки, а вона мені дала тої муки У мене тут була піч. Я печу хліб, як хліб, замісити хліб не сходить. Я підігрівую і грію з грелкою... Я, як у піч засунула, то так і витягнула. Плачу, що нема... Микитівна, не вийшло, що нема хліба. А що ви думаєте, що вона робила? Дуже їй не хотіла свекруха. Ми прийшли на свадьбу. Катю Закревську пам'ятаєш? От я із Катею. Родичі всі є, а мами нема. Вже розписали без мами на сцені. І ми після першого стола і я, Катя Закревська, її двоюрідна сестра, вона тут на першій вулиці жила. Поїдемо і попросимо маму. Ми приїхали до тої мами, а вона. Зайшли в хату а вона тако спальня маленька лежить вниз головою. Ми постаралися і також приїхали молоді Коля і Валя. І просимо, хоч підніміть голову і подивіться на сина, який він у вас красавиць, яка невістка гарна. Люди добрі, я в житті такого не бачила і не доведи Господи ніякий мамі, ніякий невесті, нікому таке відчути. А вона: «Не і не, і я не хочу». А тоді каже: «Ясно, то одна просить, то друга просить». Вона із переселенців їх у 51 році переселяли десь з Львівської області, звідти її переселили, Я ж також кажу: «Що я звідти із Закарпаття, із Західної України. Ми ж там доброю душею люди. Хіба ж це, що вас син. Подивіться, який ж він красавиць!». А вона каже: «Краще б я його в гробу побачила, ніж я маю женихом його бачити!». Вони поженилися і на осінь його забрали в армію. Валя залишилися вагітною, того Сірвожку, напевно, і на руках не тримав, в армію забрали. Забрали його туди йдеться на крайній север. Якійсь самольоти заправляли та реактивним топливом він облучився і Валя поїхала до нього в воєнний госпіталь там, де його лікували. І сказали їй готовся, бо його привезуть. Надії немає, нічого немає. І вона приїхала, і його похоронили. Недалеко жили чи в такий час сказала. Це страшні слова. Я не знаю, як це можна було таке сказати. Як вона далі з тим жила. А тоді вона до Валі ходила, признавала невісткою і все. Отак у мене той хліб не получився. Я це зв'язую з тим, що якісь прикмети є. Звідки я знала, що він в

мене не вийде, як його робила, як завжди робила, як з хлібом. По сьогоднішній день у мене з тістом виходить золото, а не тісто. Отаке було на моєму віку. Притча така була: «Якщо не дається хліб, то це до якоїсь біди!. Не дається хліб, не вдається життя. Щось я можу сказати, Дашенька, но знаю, що колупати піч до весілля на сватанні раніше. Якщо була відмова, то кабака давали. Зараз це не практикується. Даже якщо засветилась, а дівчина, то йдуть у церкву у нас церква в Західній Україні була, як святилище. Туди їдуть люди ішли масово не так, як тут дві-три баби.

Додаток 8

Хто записав: Бездітна Дарина Володимирівна (Д. Б.).

Місце запису: с. Луканівка, Первомайський р-н, Миколаївська область.

Дата запису: 4 серпня 2022 р.

Інформатор(и): Петрова Юлія Петрівна (Ю. П.), 1947 р. н.

1. Інформація про нанашків.

Д. Б.: Я у Вас взагалі хотіла спитати за нанашків. Хто це такі?

Ю. П.: Завжди як весілля проводилося значить були нанашки, у першу чергу, у молодих там дружка і дружба, як чи боярин, як у якому регіоні...шафер. Ну, багато є. Різний регіон мав свою назву. Це молоді. Це вважалося, щоб хтось був із друзів самі найперші – це йдуть нанашки. Нанашки бралися – це як другі батьки. От, як дитину хрестять в церкві, берете там хоть і 10 пар, але першу пару батюшка записує мужчину і жінку - це як названі батьки. Вони беруть на себе обов'язки. Так там і нанашки. Вони повинні супроводжувати по життю молодих і завжди існувало таке правило «Що за нанашків повинні бути найрідніші зі сторони нареченого обов'язково», якщо вже немає зі сторони нареченого таких близьких, рідних, значить брали зі сторони нареченої, брали за нанашків. Вони брали, Дашенька, дивись у мене їх трошки видно. А це вже на свадьбу моїх дітей свічки ,бачиш, ззаді у мене у руці. Це я, а це мій покійний чоловік, це ми найрідніші там, а тут уже мій син жениться А оці, що женились. А тут це у Наташі в руках вони були. Віталій так як дядько був жонатий. Значить найближчі та найрідніші за нанашків. Оце нанашки за свій рахунок повинні були купувати оці свічки.

2. Інформація про нанашків у передвесільному циклі.

Д. Б.: А і ще от цікаво перед весіллям все-таки сторони домовлялися? От коли саме з'являлися нанашки у перевесільному етапі?

Ю. П.: Ну, їх як годиться, якщо вони є, недалеко проживають, їх брали також на сватання.

Д. Б.: Яку роль вони грали на сватанні?

Ю. П.: Якусь дати пораду, щось там, як сказати, підтримати. Староста може не так цей, але свої. Вони повинні були все знати, ну це, в якій сім'ї як...не завжди.

Також їздили купували свічки, букети на свічки.

3.Інформація про весілля і роль нанашків.

Йшли до розписі. Розписуватися молоді значить обов'язково із свічками, ішли до батьків. Пішли за молодою із свічками. Прийшли, а на столі стоїть чи коровай, чи хліб. Нанашки ставлять і сідають. У старостів була така робота – бігати. У нас же як робили? Свадьби у свій час 200, 300 той і 400 чоловік – це треба обійти. Староста і старости – це як тяглова сила була, як рушійна сила була, щоб на столі був доглянутий хліб і випити, і запрошувати людей, а нанашки все були як наречена і наречений. Вони сиділи біля них, в їхні обов'язки входило, щоб ті свічки гарно горіли і ще дуже як сказати, які були хитренькі і які розуміли, і яким підказали все, не завжди знали люди молоді. Вони доглядали за свічками так, щоб вони горіли, бо буває так, що дуже розгориться. Завжди казали між собою таке повір'я ходило, що «яка свічка скоріше горить, треба було так старатися дивитися, щоб вони були подрізані, щоб не стікав той віск, щоб рівно жили і довго жили, щоб щасливо жили. Якщо якась свічка скоріше танула отак, то він або вона помре скоріше, бо навпроти невести як вони сиділи за столом, то це вважалося що це її свічка горить, хоча в одному хлібові стояла, а навпроти нареченого – його свічка стояла. Ну, і в їхні обов'язки входило оце, але найцікавіше було на другий день.

В цей день вони відбули і оце все, а тоді у другий день. У нашій Україні знаєте як оце? Збирається 5-10 найактивніших, бойових. Беруть якусь тачку здорову. На ту тачку кидають якесь каміння, будяки щось колюче, щоб було щось таке, щоб їм не вдобно було і це через усе село отам украшають лентами. Там є місця до річки як була оця Оксана Ряба. Її оце везли до річки і купали в річці. А у нас просто везуть. Впрягаються два-три чоловіки. Вожі замість коней. Ото тягнуть, і ті ззаді кричать і ті нанашки підскакують і стараються, де побільше нерівна дорога, де вибоїни. Це був такий сміх. Але перед тим, вони повинні вдома готувитися як на свадьбу. Оце пришли скільки чоловік за ними. Ми були нанашками і за нами приїзджали додому. Якщо хтось не в цьому місті живе, приїхав з міста з дальшої області, значить давалася адреса, де вони проживають, де вони ночують. І всьо, і кого прислали – це вже батьки. «Ти приходи раніше, бо підете за нанашками». Це була для тих свадьбових, ну, як сказати, ну, з усього 200-300 чоловік – їх вибрали за нанашками. Це була як гордість, що доручили йти за нанашками. Ото вони їхали, а нанашки ото накривали всім на стіл. Отак, як на свадьбі. Ну, в більшості нарезка, холодне. Ну, що ж там гарячого? Ніхто не холодний після свадьби. Всерівно сідали за стіл, вони вгощали всіх і всіх перев'язували, хто за ними прийшов. Оце як була у нас мода рушниками. Обов'язково перев'язували, скільки чоловік за ними не прийшло. Це був такий ритуал. Перев'язували господарі, нареченої батьки закупляли все.

Бралось 8-10 таких активних жінок і в першу чергу ішли до нанашків, і до старостів і перед ними танцювали, їх заставляли танцювати і перев'язували як найкращими отрезами, великі такі банні полотенця.

Д. Б.: А второй день?

Ю. П.: А на второй день уже перев'язували нанашки тих, хто за ними прийшов з піснями, з прибаутками, з шутками. Оце устраювали танці і всі сідали за стіл. Оце така роль нанашків була.

Д. Б.: І цікаво Ви казали, що купляли свічки А яке значення мала ця свічка?

Ю. П.: Чому вважається, що вогонь – це символ, що це домашній очаг. Це вважається, що як оберіг. Хтось знав, а хтось підказували. Люди носили в церкву, освячували ці свічки, щоб мали захист. Ну як сказати? Щоб давали захист молодим. Свічки у молодих залишалися і вони клали собі в фужери, з яких вони пили на свадьбі. Це був такий як весільний оберіг. Дітям показати, розказати, то є люди, яке все життя бережуть, у кого було весілля. У мене його не було.

Д. Б.: А ще я хотіла у вас спитати все-таки про ці свічки. Це коли молода з молодим, вони розписувалися, тобто, як у вас на фото ось. Ви стояли ззаді із цими свічками?

Ю. П.: Це я стояла з ними вдома. На сцені стоїть молодий і молода, і боярин і дружка, і нанашки. Більше нікого не стоїть на сцені. Опять вже нанашка тримає свічки. Свічки ніде з руки їх не залишає.

Д. Б.: Перший день весілля. Я була читала за Південь, от пишуть, що коли була почесна, коли там дають подарунки так, що нанашки теж мали свою роль. Було у вас таке?

Ю. П.: Подарунки у нас дарують усім, конечно, і нанашкам дарують, але дарують – це батьки на другий день. Не тоді, коли наречену роздівають. А другий день весілля і батьки дарують, починаючи з наречених. У першу чергу дають і обов'язково на хлібові. Хліб повинен бути, чи коровай. Калачі пізніше замінили красиві такі. Подарунок. Тут уже була фантазія на кошелек.

Д. Б.: Я колись не чула таке і навіть читала, що нанашки робили каравай, випікали.

Ю. П.: Це мабуть, де гільце випікають. У нас такого не було. У нас коровай на стіл просто, якщо випікався, то на стіл перед молодими, а тоді на другий день різали і кожен старався, щоб той кусочок припав.

Д. Б.: А якщо дівчині знімали фату?

Ю. П.: Ну це вже ввечері, як після третього стола, яку ж до півночі прийшла пора гостей випроводжати. І молоду треба ж вінок знімати, музики грають відповідно «Горіла сосна палала» . Це було всі роки, скільки я

пам'ятаю. Ця пісня була. Це був дуже такий душевний момент. Мабуть тільки у дуже черстої людини сльози не текли з очей. Такі як я і молодші. Молодь вставала, а ми всі бігом як тільки побачили, що заворушився хтось, ми вже знаємо, що пішли до стула з подушкою. Подушка гарна вишита, якщо є, ну, на такий випадок старалися, щоб вона була – подушка. І сідає молодий. бере молоду на коліно і починає шпильки з фати знімати. Там тих шпильок, хоч і не було їх тільки. Там їх браві молодиці старалися так їх туди – невидимки обов'язково. А на той час і маленькі, і великі, і вони знали точну кількість, скільки туди поставили в коси тих невидимок. Значить повинні вони бігом на тарілку таку велику, блюдо гарне і на те блюдо він складав. «Ні-ні, шукай ще! Шукай ще! Це ще не всі! Це ще не всі!». А свекруха тримає в руках оту білу хустинку красіву чи шарфік, що наречена як сватала її, от вона давала нареченому ту хустинку. І він її ніс додому, як знак того, що вона погодилась за нього заміж виходити і ту хустину держить свекруха і вже дає. Склала та дає синові, щоб він зав'язував. Фату зняли, поставили на ці шпильки на це блюдо, а хустинкою зав'язати. Він складає, не вмілі такі рухи. Складає тільки на голову, а вона раз і скинула, раз махнула головою. Це все було у жартівливому сенсі, а потім все-таки декілька разів потім він зав'язує її, і танцює з нею танець. А тоді молода бере, молодий стає в сторонку, а вона і всі дівчата, які вистроялися в круг, починаючи від дружки – там саму першу, а далі не дивлячись, чи то така дівчинка, чи малі, то найбільше чекали. Це для них була така радість, таке щастя було і вона з кожним перетанцювала. І раз і бігом сідають на ту подушку, які хотіли заміж вискочити.

Д. Б.: А чим у цей час займалися нанашки?

Ю. П.: А нанашки і так само, як і всі могли держати те блюдо. У них тільки була така почесна місія. Вони зобов'язувалися, як то каже супроводжувати їх по життю, як я Павловича супроводжую. Ану, скільки? Я його у дев'ятому році спасла за тиждень у Первомайську, Миколаєві, у Києві і операцію на серці зробили. І славу Богу! Я вважаю, що я свій обов'язок виконую. Ще пропустила на початку, Дашенька, якщо виходив там як брали

нанашків, якщо там якась така сім'я була, ну, щось не складалося у них у житті, то таких, хай, він буде і рідний, то їх не брали, їм яку-небудь заміну знаходили когось з рідних. Хто там даліше, як сказати, по ієрархічній драбині, хто підходив з рідних. Бувало, що і чужих людей – гарно живуть, гарний сім'янин. Тому що вважалося що ці люди повинні бути ідеальна сім'я. Повинна бути як у себе в сім'ї, так у населеному пункті, бо село це ж усі знають, щоб ці люди гарно жили, поважали один одного, поважали батьків і все обов'язково це повинно бути. Конечно, обіжались ті діти, але знали, що це так положено. Нема чого обіжатися. Не, то веди гарний спосіб життя.

Д. Б.: А взагалі, як весілля закінчилося, як потім відбувалося спілкування з молодими і нанашками?

Ю. П.: Як все у житті – це свої люди і у гості ходять Звичайно, що допомога, підтримка. Саме найголовніше – пораду добру дати, направити у потрібне русло. Якихось особливих правил, що вони повинні те, чи те робити. Даліше вони можуть бути, дивлячись, яка вікова категорія, бо буває, що молодий жениться, а нанашки вже старі. Оцих нанашків можуть взяти за хрещених батьків своїй первістці чи первістку. Це дуже було багато поширене, що вони ставали не тільки їхніми оберегами, а вже і як батьками їхніх дітям. Це дуже часто таке бувало. А що, щоб такі якісь обов'язки. Вони обов'язково мають бути. То такого не можу сказати, щоб щось було. Просто оце супроводжувати по життю, допомагати, давати добрі поради і підтримувати у важку хвилину, тому що у житті кожної людини всяко буває. Та оце отаке.

Додаток 9

Хто записав: Бездітна Дарина Володимирівна (Д. Б.).

Місце запису: пгт Криве Озеро, Первомайський р-н, Миколаївська область.

Дата запису: 11 серпня 2022 р.

Інформатор(и): Юрчук Лариса Іванівна (Ю. Л.), 1961 р. н.

1. Інформація про респондента

Ю. Л.: Прізвище Юрчук Лариса Іванівна. Місце народження – Миколаївська область, тоді було село Криве Озеро. Рік народження – 20 листопада 1961 року.

2. Інформація про дівування.

Ю. Л.: Почала дівувати десь у років 14. Було це... я у восьмий клас перейшла. Мене відпустили на вечір у школі був. Найчастіше збиралися на шкільних вечірах і в когось вдома, де були більш такі умови. Чим займалися? Дуже багато розмовляли, розказували, що в школі бачили. Ми їздили на змагання різні – баскетбол, волейбол, бальні танці. Ігрів як таких не пам'ятаю. Там, де збиралися на вечорах у школі, подобалися хлопці дівчатам, а дівчата хлопцям. Чи пріоритет був, то не знаю. Мені здається тоді пріоритетів не було. Головне, щоб був гарний хлопець.

3. Інформація про сватання.

Д. Б.: Як відбувалося сватання?

Л. Ю.: Від хлопця, від нареченого, який пропонував весілля, то він приходив і дві-три пари старостів. Вибирали батьки нареченого своїх знайомих, друзів, кумів. Вони приходили. Приходили з дуже гарними хлібами, завернуті в рушники і дуже гарні були такі хазяї з прибаутками різними. А яка була згода на шлюб? В кінці сватання дівчина розрізала хліб, якщо вона розрізала і одну половину давала сватам, тобто своїм батькам – це

була згода на шлюб. Перед першим днем весілля ввечері женіх чи наречений збирав у себе хлопців, а дівчина збирала своїх подружок. І вже вони у себе там таке було як маленьке застілля. Згадували, провіряли вінок, перевіряли так, щоб все підійшло, яка зачіска буде і вже ввечері приходили хлопці зі своїми друзями до дівчини і разом сідали за стіл, і там уже домовлялися про весілля.

4. Інформація про весілля.

Ю. Л.: У нас весілля було два дні. На третій день вже свої рідні збиралися. У першу чергу починали з солодкого, цілий тиждень випікали. Починали з суботи за тиждень до весілля. Щоб до середи все було спечено, а в четвер починали вже робити такий шалаш великий. Дівич-вечір. Ми розписуватися в будинку побуту із ЗАГСу приходили жінка в будинку побуту. Було спеціальне приміщення відведене для ритуальних процесій і приходила жінка з рагсу, яка нас розписувала. Ми ходили до пам'ятника. Ставили квіти. До пам'ятника Другої світової війни. Переливали, дуже часто переливали дорогу. Бувало так, я пам'ятаю, як ми йшли, то разів п'ять переливали. В основному переливали маленькі хлопчики. Стояли з відром води, чекали. Наречений брав наречену на руки і переносив через цю водичку.

5. Інформація про нанашків.

Ю. Л.: У нас були нанашки. На них казали вінчальні батьки. Це були найближчі до батьків нареченої або нареченого, або вже рідні. Особисто в мене був мій рідний брат із жінкою. Ми з ними були в дуже гарних відносинах і по сьогоднішній день. Брат на 10 років за мене старший. Вони гарно жили, гарна була родина і мені завжди хотілося брати з них приклад. Ми по сьогоднішній день вже 40 років в шлюбі, а вони 50 років і слава Богу все добре.

5. Інформація про весілля.

Ю. Л.: Весілля відбувалося в шалаші два дні. В нас на весіллі було, я пам'ятаю, 170 чоловік. Ну, обряди були, що приходили до нас, зустрічали батьки, нам зав'язували руки обої нареченого і нареченої батьки, якщо в одному місці ми були запрошені від чоловіка і жінки його батьки і мої батьки зв'язували нам дуже гарним вишитим рушником і водили біля столу там була ікона і нас благословляли і іконами, і вже бажали. Потім нам зав'язали руки і завели в шалаш і там всі разом заходили, грала музика і заходили до столу. В кінці весілля у нас дуже гарна проходило, була гарна музика. Я досі гарно пам'ятаю і вони заграли таку пісню щоб плакало всьо весілля як знімала мені мама фату, а мій вже чоловік чи наречений знімав шпильки і зав'язував мене у хустину. Дуже гарно у нас це проходило. Дуже торжественно так це всьо. В кінці у чоловіка батьки приготували приготували нам кімнату і ми вже після того як ті люди розійшлися ми пішли. Всі роз'їхалися, а ми йшли пішком до нього. У нас як є можливість, то в основному дівчата першу весільну ніч проводять у чоловіка, якщо є можливість. Чи була у пріоритеті Не знаю для кого для мене це була найважливіша була Я пам'ятаю слова, коли я перший раз пішла ну як сказати на побачення мене батько посадив і сказав: «Запам'ятай, 5 хвилин насолоди може принести біди на все своє життя». Більше нічого батько не казав. Це було для мене така молитва. Виходила заміж, то була дівчиною. З чого розпочався другий день весілля? У нас був спеціальний одяг, ми приготували. Нам пошили фартушки. Ми зав'язували і ми були вже як хазяї, і все весілля, яке зійшлося – ми вгощали. Вже були хазяями на даному весіллі. А так...

Фото-матеріали:

Додаток 10

Особистий архів Бездітної Л.

Наречений з гостями рухається до будинку нареченої. По бокам – нанашка і нанашко (1978)

Додаток 11

Особистий архів Бездітної Л. Весільна процесія переміщується на церемонію розпису (1978)

Додаток 12

Особистий архів Бездітної Л. Офіційна частина розпису. Поруч з нареченою стоїть нанашка, яка тримає весільні свічки (1978)

Додаток 13

Особистий архів Бездітної Л. Після церемонії розпису в Будинку культури виключно наречена з нареченим давали шану загиблим воїнам (1978)

Додаток 14

Особистий архів Микитей Л. Розпис у Будинку культури (1985). Попереду представники влади.

Додаток 15

Особистий архів Микитей Л. Церемонія розпису (1985)

Додаток 16

Особистий архів Микитей Л. Церемонія розпису (1985)

Додаток 17

Особистий архів Микитей Л. Вставання на рушник молодих (1985)

Додаток 18

Особистий архів Микитей Л. Після церемонії розпису в Будинку культури виключно наречена з нареченим давали шану загиблим воїнам (1985).

Додаток 19

Особистий архів Микитей Л. Переливання дороги молодим.

Додаток 20

Особистий архів Микитей Л. Весільна процесія рухається на святкування з клунком приданим до будинку нареченого (1985).

Додаток 21

Особистий архів Микитей Л. Обряд почесна – обдаровування молодих (1985)

Додаток 22

Особистий архів Петрової Ю. На фото біля нареченого і нареченої весільні батьки – нанашка і нанашко. Нанашка тримає свічки і перев'язана з нанашком рушником.

Додаток 23

Особистий архів Петрової Ю. Позаду нанашка тримає свічки.